

libovůle a náročnosti vůči samému Bohu [viz *Vidění 4, *Sen a dále Iz 23,27; Dt 13,2; Oz 4,12; Iz 8,19n aj.]. Zůstávají však dva základní způsoby pravého Božího zjevení — tytéž, které nám vynikly už při stručném rozboru významu slova *g-l-h* atd.: Bůh se zjevuje *slovem, které dává svým služebníkům prorokům [Am 3,7; Jr 23,16.25-29, sr. Ex 4,10.12; 20,1; Dt 34,10 a mn. j.]. Toto slovo se v podstatě opírá jen o vnitřní moc, již seve mysl prorokovu a již si podmaňuje svědomí posluchačů [sr. Jr 20,7-9; Iz 6; Am 7,14n a j.]. Za druhé se Hospodin zjevuje mocnými skutky, jimiž tvoří, vede, chrání, soudí i trestá svůj lid a jimiž v budoucnosti dovrší své milostivé úmysly [sr. Dt 11,7; 1Pa 16,8; Ž 46,9; 66,5; 103,7; Iz 12,4; 28,21.29; 32,17 a mn. j.]. Tyto dvě podstatné stránky zjevení Božího navzájem úzce souvisí: slovo Boží nejen učí rozuměti skutkům Hospodinovým, nýbrž je jakožto slovo mocného rozkazu zároveň spolutvoří [sr. Jr 23,29], na druhé straně skutky Boží potvrzují pravdivost jeho slova [sr. Dt 18,22; Jr 28,15-17].

2. V NZ jsou slovy „zjevití se“, „zjeven“ překládány hlavně odvozeniny dvou řeckých slov: *apokalyptein* — odhaliti a *fanerūn* = učiniti zjevným. Je mezi nimi jen malý významový rozdíl, takže se jich do velké míry užívá záměnně. Někdy se jimi označuje jen odhalení nebo prozrazení lidských myšlenek, při čemž ovšem v pozadí bývá poukaz na Boží konečný soud, při němž se odhalí všechno skryté [Mt 10, 26; L 2,35; J 3,21; 1K 3,13; 14,25; Ef 5,13; i v 2K 7,12 jde o zjevení Pavlovy horlivosti před Bohem, ovšem v rámci jeho pozemského vztahu ke korintskému sboru]. Nejčastěji se však pojmem zjevení označuje eschatologický skutek Boží: příchod království Božího [L 19,11 [zde je slovo *anafainesthai*, příbuzné s *fanerūn*] a zejména příchod Ježíše Krista [L 1,79n; 2,32; J 1,31; 1Tm 3,16; Tt 1,3]. Zvláštní význam má zjevování vzkříšeného Pána jeho k tomu ustanoveným svědkům [J 21,1, sr. 14, 22; Sk 1,3]. Slovem zjevení a t. d. se nazývají také základní výsledky díla Kristova. Zjevena je v něm Boží spravedlnost bez zákona Ř 3,21, víra, k níž zákon ukazoval Ga 3,23, cesta ke svatyni Žd 9,8 [sr. v. 26]. V Ježíši Kristu je zjevena Boží láska 1J 4,9 a proto pravý život 1J 1,2, sr. 2K 4,10. Už v evangelích se mluví o zjevení skryté bytosti Otcovy skrze Ježíše Krista Mt 11,25-27, sr. J 2,11; 14,21. Na druhé straně bylo Ježíšovo Kristovství a synovství Šimonovi Petrovi zjeveno od Otce Mt 16,17. Podobně mluví Pavel o svém setkání se Vzkříšeným Ga 1,16 i o svých mimořádných duchovních zkušenostech 2K 12,1 jako o zjeveních Božích. Též jiným údům církve se ve shromážděních dostává zjevení, t. j. mimořádných projevů Ducha 1K 14,26, sr. 2,10; Ef 1,17. Také vedení Boží k hlubšímu a plnějšímu pochopení pravdy evangelia F 3,15 i pokyn Ducha jíti do Jerusalema Ga 2,2 [sr. Ef 3,3] může apoštol nazvat zjevením. V jednom místě mluví dokonce o tom, že se Bůh ve svém stvoření zjevil

Zjevení Janovo [1301]

všem lidem [Ř 1,19n] — jenže lidé si toho neváží a ve své neposlušnosti zmařili toto zjevení a zvrátili je v pošetilost pohané modloslužby [Ř 1,21-32].

Až posud jsme jednali o výrociích, kde se mluví o zjevení, které se již stalo, které je přítomné v Ježíši Kristu. Pojem „zjevení, zjevit se“ bývá však v NZ zvláště těsně spojován s očekávaným budoucím příchodem Ježíše Krista ke konečnému vítězství a soudu, takže se příslušná slova někdy stávají skoro ustálenými [technickými] výrazy pro tento druhý příchod [L 17,30; Ř 2,5; 1K 1,7; 2Te 1,7; 2,8; 1Tm 6,14; 1Pt 1,5.7.13]. Také o eschatologickém vystoupení antikristovského člověka hřichu se užívá téhož výrazu [2Te 2,3-8].

V NZ je tedy myšlenka zjevení zvláště výrazně zaostřena na Boží jednání, jehož středem je postava a cesta Ježíše Krista. Z povahy věci plyne, že zjevením se nazývá také postižení a uchvácení tohoto díla Kristova ve víře, jež je darem Božím. Také jednotlivé pokyny Ducha i hlubší pochopení Boží moudrosti [1K 2,10] i postižení jeho tajemství [Zj 1,1] mohou být nazvány zjevením. Na posledním z těchto významů je založena základní myšlenka knihy Zj. Ale ústřední náplní nz pojmu zjevení není prozrazení tajemných skutečností ani sdělení věroučných vět, nýbrž Boží svrchované milostivé jednání v Ježíši Kristu, jehož jest možno se uchopit jen oddanou, poslušnou a proto také chápavou osobní vírou. S.

Zjevení Janovo.

1. Ráz knihy. Je jedinou knihou prorockou v NZ. Patří k literatuře *apokalyptické, která je v NZ zastoupena i kratšími oddíly Mt 24, Mk 13, 2Te 2. Tím je dána i její forma: sled obrazů, které jsou částečně řazeny do skupin. Přechody jsou mnohdy náhlé, některé rysy jsou jen volně načrtávány bez snahy o důsledné uspořádání. Ačkoliv je nesnadno zachytit stručně dějový postup Zj, je v něm hlavní nit zcela zřetelná. V následujícím obsahu se přidržujeme rozdělení Lohmeyerova (1926), které snad princip uspořádání podle čísla 7 někde přehání, avšak jako opora paměti je užitečné. Číslo [7] v závorce značí ty oddíly, kde text sám číslo 7 výslovně neuvádí. Podle tohoto dělení má Zj 7 souměrných částí [A-G], při čemž vlastní zjevení [D] je opět složeno ze sedmi částí [I-VII].

2. Obsah knihy:

A. Úvod 1,1-3. -

B. Předšlov 1,4-9. -

C. Napomenutí 1,9-3,22: Povolání Janovo 1,9-20. - Listy 7 sborům [2,1-3,22]: Efez, Smyrna, Pergamon, Tyatira, Sardy, Filadelfia, Laodicea.

D. Vidění: 4,1-21,4.

Úvodní části: vidění Boha [4,1-11] a Beránka [5,1-14].

I. 7 pečeti, 6,1-8,1: 1. -4. jezdci [6,1-8], 5. mučedníci [6,9-11], 6. ořesy země a nebe [6,12-17]. [Věrní Boží, poznamenaní, zpívají chvály 7,1-17], 7, [8,1 - navazuje II.].

[1302] Zjevení Janovo

II. 7 trub 8,1-11,15: 1.-4. zhoubna na zemi, na moři i na nebi [8,7—13], 5. — 6. zhoubna od kobylek a jezdců [9,1-21]. [Anděl s knížkou 10,1-11. Svědkové u chrámu 11,1-14] 7. [11,15 - navazuje III.].

III. [7] vidění o království drakově 11,15-13,18: chvalozpěvy a nebeský chrám [11,15-19], zrození dítěte [12,1-6], drak svržen [12,7-12], pak pronásleduje ženu [12,13-18], dvě šelmy [13,1-18].

IV. [7] vidění o příchodu Syna člověka 14,1-20: Beránek [14,1-5], andělé [14,6-20]. V. 7 vidění o koflicích s ranami 15,1-16,21: příprava [15,1-8], 7 andělů vylévá hrůzy z koflíků [16,1-21].

VI. [7] vidění o pádu Babylona 17,1-19,10: velká nevěstka [17,1-18], zvěsti andělů o pádu Babylona [18,1-24], chvalozpěvy [19,1-10].

VII. [7] vidění o konci 19,11-21,4: Král králů přichází bojovat [19,11-21], drak spoután, propuštěn a znovu přemožen [21,1-10], mrtví povoláni k soudu [20,11-14]. Nový svět [21,1-4].

E. Zaslíbení 21,5-22,7: [Nový Jerusalemský] 21,10-22,5]. -F. Doslov 22,6-19. -G. Závěr 22,20-21.

3. Materiál a zpracování. Jako i v jiných apokalypsách je v Zj obsaženo mnoho obrazů a dějů, které jsou dávným obecným majetkem starého Orientu, a jsou starší než SZ, avšak z velké části byly již zpracovány proroky sz. Ve Zj není SZ citován doslova, avšak v každé téměř větě se ožívá. Pisatel Zj byl tak proniknut sz výrazy, že se mu staly vlastním způsobem vyjadřování [srov. biblismus Komenského]. Mnohé představy jsou souběžné se židovskými apokalypsami z doby kolem narození Kristova, zvláště s těmi, které patrně pocházejí z okruhu essejského. Sotva však lze počítat s tím, že pisatel Zj upravil v duchu křesťanském nějakou starší židovskou apokalypsu. Různorodý materiál je zvládnut prorockým duchem a živou křesťanskou vírou a nadějí.

Výsledkem je jednotný sled monumentálních obrazů, které nejsou míněny jako alegorické představy, nýbrž nazírají zjevenou skutečnost. Sloh je jednotný a při vši tvrdosti řeckého výrazu mohutný. Je patrné, že řečtina sotva byla mateřštinou pisatelovou, znal však jistě hebrejsky [viz řecké výklady hebrejských jmen 2,14—15; 9,11]. I způsob uvádění sz látek podle smyslu a nikoli podle řeckého překladu ukazuje na znatele hebrejské bible.

4. Zvěst Zj. Prorocká autorita knihy je několikrát jasně vyznačena [1,3; 22,6-10 a 18-19], obrací se v první řadě k maloasijským sborům, z nichž první byl efezský, avšak podobně jako u sz proroků platí pro všechny lid Boží. Chce povzbudit sbory, kde již první nadšení vyvanulo a kde se již projevovala únava - vlnatost, roztržky, podléhání pohanským

a gnostickým vlivům -, a kde naděje ve vítězný příchod království Božího byla potlačována pronásledováním a obavou z dalších útrap. Svědčí o vítězné moci Boží a Kristově, která přemůže všechna protiventství a nepřátelství.

Bůh jako svrchovaný vládce a Kristus - Beránek obětovaný, jenž je zároveň mesiášským vládcem [1,5] - stojí proti světu zcela nepřátelskému. I věrní Boží, kteří pocházejí ze všech národů [13,8], nejenom z Izraele, jsou vystaveni nepřátelství světa, které přemáhají trpělivou a oddanou vírou. Tím je dáno napětí mezi mocí Boží a silami nepřítelů, jež se pak vybije v zápase posledních dní.

Síly zla, nepřatelé Boží, jsou líceny starodávnými obrazy šelem, rohů a nevěstek, je však patrné, že jimi je míněn světovládný Řím, který v těchto dobách vystupoval ostře proti Židům [válka končící zničením Jerusalema v l. 66-70] i proti křesťanům: císař Nero dal mučit římské křesťany r. 64, císař Domitianus [81-96] ke konci své vlády zahájil první rozsáhlejší pronásledování křesťanů.

5. Doba vzniku. Již staré podání [Eirenaios koncem II. stol.] klade vznik Zj právě do posledních let Domitianových, tedy do doby kolem r. 95. Některé údaje snad by mohly ukazovat na situaci r. 70 [11,1-2; 17,10], avšak konečně zpracování někdy kolem r. 95 možná dosvědčuje i obrazné zachycení posloupnosti římských císařů [17,9 - 11]. Obyčejně je možno apokalyptické spisy datovat podle posledních historických událostí, které jsou v nich — ovšem ve formě proroctví do budoucnosti — ještě zachyceny.

6. Místo vzniku. Kniha sama se představuje jako vidění, které se udalo na ostrově *Patmu [1,9] při západním pobřeží Malé Asie nedaleko Efezu, nejvýznamnějšího střediska křesťanské církve v této oblasti. I určení listů [v kap. 2 a 3] maloasijským sborům to jasně ukazuje. Místem vzniku Zj je tedy oblast efezská.

7. Původce. Z knihy samotné se dovidáme jen jméno Jan [1, 1.4.9; 22,8]. Označuje se jako služebník Kristův [1,1] a bratr [1,9], považuje se za proroka [viz odst. 4], jenž má vidění a slyšení ve vytržení ducha [1,10] a je povolán k své službě podobně jako proroci sz [sr. Zj 1,20 s Iz 6, Jr 1, Ez 1]. Pobýval na Patmu »pro slovo Boží a pro svědectví Ježíše Krista« [1,9]. Teprve kolem r. 200 byla tato slova vykládána, jako by tam byl ve vyhnanství, což však není nikterak jisté. V polovině II. stol. byl tento Jan ztotožněn s apoštolem Janem, synem Zebedeovým, jedním z dvanácti, avšak způsob, jakým Zj mluví o apoštolech [18,20; 21,14], tuto možnost vylučuje. Kolem r. 260 se v alexandrijské škole uplatňoval názor, že pisatel Zj Jan byl presbyterem sboru efezského. Je tedy patrné, že tyto starocírkevní tradice jsou nespolehlivé a že byly vyvozeny z biblických pramenů pozdě a ne zcela správně. Odpůrce sekty montanistů, kteří se dovolávali Zj, římský presbyter Gajus kolem r. 200 ve svém odporu proti Zj připisoval tuto knihu —

ovšem zcela nesprávně a bez důvodu — here-
tiku Kerinthovi.

8. Janovský okruh v Efezu. Stará cír-
kevní tradice považuje Jana apoštola za autora
evangelia, tří epištol i Zj. Mezi evangeliem
a Zj jsou sice některé podobnosti [na př. důraz
na »svědectví«], avšak rozdíly jazykové, slo-
hové i obsahové jsou tak značné, že není možno je
připsat jednomu původci. Lze spíše předpo-
kládat, že vznikly ve společném duchovním
prostředí, jež přijímalo podněty od nábožen-
ského společenství esesejského, které bylo zá-
kladnou i Janu Křtiteli. V Efezu byla skupina
lidí pokřtěných křtem Janovým [Sk 19,1-3],
která se po kázání Pavlově připojila k církvi
křesťanské. V křesťanských sborech, kde půso-
bily tyto přímé i nepřímé vlivy esesejské, vzni-
kala vyjádření tohoto typu křesťanství, jež byla
označena a spojena jménem Janovým [sr.
Gyllenberg 1954]. Pro Efez je existence tohoto
typu výslovně doložena. Způsob, jakým Zj vy-
kládá SZ, je obdobný esesejskému výkladu Aba-
kuka, kde se tvrdí, že Bůh sice dal zjevení pro-
rokům, ale nezevil jim »vyplnění času«, to bylo
dáno teprve onomu vykladači. Podobně Zj
ukazuje pravý smysl sz prorocství: Zj 11,4, sr.
Za 4; Zj 20,8-9, sr. Ez 38-39.

9. Místo Zj v souboru NZ. Do NZ bylo
Zj zařazeno jako jediný představitel jeho nejší
literatury apokalyptické [Zjevení Petrovo,
Pastýř Hermův aj.], avšak se značnými obtí-
žemi. Uznával je za svatou knihu Papias [ko-
lem r. 150] a církevní otcové Eirenaios, Kle-
mens Alexandrijský a Tertullianus [kolem r.
200]. Avšak jiní měli proti němu věcné výhrady
jako proti prameni chiliasmu [Gajus, viz odst.
7]. Irenaeus a jeho žák Eusebios mu zřejmě
nebyli nakloněni. Celkem v západní církvi se
těšilo Zj větší úctě. Ve východní církvi bylo
dlouho odmítáno, zvláště školou antiochijskou.
Kolem r. 400 bylo Zj severoafrickými syno-
dami definitivně přijato do kánonu biblického.
Reformátoři Luther, Zwingli i Calvin měli
proti němu též výhrady, avšak reformace ká-
non nz ponechala beze změny.

Téměř ve všech rukopisech i vydáních NZ
zaujímá Zj místo v pořadí poslední.

10. Pozdější výklady. Zj vyjadřuje
mocně víru v konečné vítězství Boží a nabádá k
trpělivosti. Proto bylo se zvláštní oblibou
čteno a vykládáno v dobách protivenství pro
křesťany. Avšak jako málokterá kniha biblická
bylo vystaveno různému neporozumění: jednak
byla příliš zdůrazňována a od celku víry od-
trhována jeho eschatologie, což vedlo ke vzniku
sekt, které pak často zacházely až za hranice
křesťanství [montanisté koncem 2. stol. a mn.
j.], jednak ho bylo zneužíváno k zcela nekřes-
ťanskému hádání a věštění vytrháváním jednot-
livostí bez přihlédnutí k celku [na př. různé
výklady čísla *Šest set šedesát šest ve Zj 13,18].

Koncem středověku nacházela ve Zj oporu
předreformáční hnutí, zvláště lidová. Též husité
vztahovali Zj na události současné: v roz-
sáhlém »Výkladu na Zjevení Janovo« od Ja-
koubka ze Stříbra je opět Babylonem a nevěst-

Zjevití-Zjevovati (se) [1303]

kou Řím, tentokrát jako sídlo papežovo, a šel-
mou ryšavou císař Zikmund. I náboženská li-
dová hnutí v době předtoleranční se sílila touto
knihou [písne o králi marockánském z vých.
Čech a pod.]. Náboženská poesie a výtvarné
umění nacházelo mnohou inspiraci v důraz-
ných slovech a mohutných obrazech Zj [na př.
píseň »Prospívej, prospívej«; Dürerovy obrazy
k Apokalypse]. Sgt.

11. Význam. Zj není knihou věšeb o prů-
běhu budoucích dějů, ani popisem událostí na
konci světa a nebeské slávy, ani pouhým vy-
jádřením mimočasového duchovního jádra pra-
starých bájeslovných představ. Používá těchto
představ tak, jak byly přetvořeny v dlouhé
apokalyptické tradici, aby církev své doby —
sklonku I. stol. po Kr. — napomenula i povzbu-
dila zvětšit o blízkosti moci a soudu přicházejí-
cího Ježíše Krista. Přitom kreslí mohutné
obrazy některých základních typických zjevů a
situací, s nimiž se vždy znovu setkáváme v dě-
jinách církve i světa. Tímto vystižením významu
jednání Božího v dějinách pokračuje v linii sz
proroků. Výslovněji než jiné nz knihy ukazuje,
že spasení přinášené Ježíšem Kristem se netýká
toliko jednotlivé duše, nýbrž celé šíře lidského
pospolitého, dějinného života. Proto je právem
pokládána za prorockou knihu NZa, z níž
církev všech dob může a má slyšet slovo
napomenutí i potěšení pro své hříchy, úzkosti
a úkoly. S.

Zjevití. Ve smyslu státi se zřejmým, uká-
zati se v 1K 3,13. K ostatním místům viz heslo
*Zjevení.

Zjevné, zjevný, veřejně [Ezd 4,18; J 7,10;
10,24; 11,54; 18,20; Sk 16,37; 20,20; Ko 2,15],
do obličeje [Jb 21,31; Iz 65,3; Mk 1,45; Ga
2,11], zřejmě [Mk 8,32], - zřetelně [J 11,14;
16,25.29], zevně [Ř 8,28]. U Mt 6,4.6.18 mají
Kral. podle přijatého textu [Receptus], že Bůh
odplatí z-ě. Ale ve většině nejstarších spolehi-
vých rukopisů slovo z-ě schází. Správný pře-
klad zbylých slov je nejspíše: »Otec tvůj, který
vidí v skrytosti, odplatí tobě«. Ale je možno
překládati také s Zilkou: »Tvůj Otec, který to
vidí, odplatí tobě v skrytosti«, t.j. tak, že sice
lidé neuvidí při tobě vnější známky Boží přízně,
ale bude ti dána jistota jeho osobní blízkosti.

Z-y ve smyslu otevřený, veřejný v Př 27,5,
známý u Mk 6,14; patrný ve 2K 3,13; Ga
3,11; 5,19; 2Tm 3,9; zřejmý v 1Tm 5,24n; Žd
7,15; býti naječ v Ef 5,13. Zilka překládá Mt
6,18: »Umyj si tvář, abys ne před lidmi měl
vzhled, že se postíš, ale před svým Otcem
v skrytosti«. XX

Zjevovati (se). Vedle významů, uvede-
ných v heslech *Zjevení, *Zjevití, také ve
smyslu odpovídati [se], vyvracet, na př. Jb
33,13, kde je tak přeložen tvar slovesa '-n-h [=
odpovídati]: »Proč se s ním přesh? Neboť
nevzdává počet ze žadné ze svých věcí« [angl.
překlad]. Sr. Jb 32,12, kde je totéž hebr. slo-
veso přeloženo: »Odpovídá řečem jeho«. Podle
Př 18,2 je marné učití blázna; jeho rozkoši je

[1304] Zjímání-Zkusiti

dávati najevo nemoudrost svého srdce [sr. Př 13,16; 15,2]. U Mt 12,16 má sloveso z. význam rozhlašovati, ve 2K 4,2 „otevřeně hlásati“, zřetelně mluvití, v Ř 1,18, zřejmě se projevovati, zjevně se ukazovati, u Oz 7,1 „býti zřejmý“. Hejčl překládá 2K 2,14: »Skrze nás na každém místě šíří vůni poznání sebe«.

Zjímání v 2Pt 2,12 ve smyslu lovení.

Zjímati, zajmouti, vésti do zajetí [Gn 31, 26; 1Kr 8,46; 20,18; 2Kr 6,22; L 21,24 aj.], pochyťati [1Kr 18,40], v přeneseném smyslu o zajetí zlostí, nepravosti [Př 11,6, sr. 5,22], ďáblem [2Tm 2,26], lstí [2K 12,16] a pod.

Zkáletí, pošpinití, potřísnití [krví, Iz 63,3].

Zkaziti, zničití [Gn 6,13,17; 19,13; Oz 11,9], *zahubiti, zasněžití zničení [Nu 21,2; Iz 11,15], zpustošiti [Gn 41,36; Z 137,8; Iz 15,1; Jr 25,36], vyvrátiti [město a pod., Dt 12,2; Pl 2,9; Ez 6,3; 30,13], *vypleniti a pod. Kral. tak překládají velmi mnoho různých hebr. výrazů. *Kaziti.

Ve smyslu zmariti, *překaziti ve Sk 5,39, zrušiti [Sk 6,14], učiniti konec [1K 6,13], zahubiti [2Te 2,8; Zj 11,18], strávití [Ga 5,15] a pod. Ve 2K 10,8 stojí proti sobě budování [Kral. „vzdělání“] a boření [Kral. „zkažení“, sr. 2K 13,10 v překladu Žilkov: »K budování, a ne k boření«]. Zkažení Jerusalema [L 21,20] = zpustošení. I v NZ-ě je tak překládáno mnoho různých řeckých výrazů.

Zklamání, zklamati, zklamávati, stč. = oklamání, oklamati, oklamávati, selhati, obelhati [Gn 21,23; Ž 89,36; Jr 49,16 aj.]. *Klam, klamati. Žilka překládá Ko 2,8: »Varujte se, aby vás nikdo za sebou nestrohal filosofii, která jest jen prázdným klamem podle lidských tradic, podle živlů [abecedy] světa, a ne podle Krista«. Podobně Škrabal i Souček [viz Výklad Ko, str. 50n]. Snad se tu myslí na gnosticismus, smíšený s prvky židovských tradic a uchovávaný v úzkém kruhu zasvěcenců.

Zkormoucen, -í, zkormoutiti, *Kormoutiti. *Zarmoucení. „Duch zkormoucení“ v Ř 11,8 [sr. Iz 29,10; Dt 29,4] = duch omámení, zaslepenosti.

Zkroušený, žalostí, lítostí naplněný, zlomený, potřený, zkormoucený, o srdci a duchu, jejichž zkroušenosti si váží Bůh [Ž 34,19; 51, 19; 147,3; Iz 57,15; 66,2]. Podle L 4,18 přišel Ježíš uzdravovat z-ě srdcem.

Zkulhavětí, státi se kulhavým, chromým, ochromnouti. Hejčl překládá Žd 12,13: »Navraťte stezky své pro nohy, aby se chromý [úd] ne vymkl, nýbrž uzdravil«. Pisatel tu napomíná křesťanský sbor, aby se ujímal těch, kteří pod tíhou utrpení jsou v nebezpečí ztratiti Boha [sr. Žd 3,12n] a padnouti na cestě spásy; takoví mají být povzbuzováni všemi způsoby, zvláště však vlastním příkladem [sr. Ga 6,1].

Zkusiti, zkušení, -ý, zkušování, zkušovati. Ve SZ-ě tak Kral. překládají sedm různých hebr. výrazů, z nichž některé znamenají

vědětí, vidětí, zakusiti, poznati [IS 18,28; 2Pa 12,8; Kaz 2,3; „muž z-ý“ v Dt 1,13,15 = muž známý, proslulý], probádati, prozkoumati [Ž 139,1,23], znamenati [hebr. „Ot u Jb 21,29, Karafiát: »Znamením jejich nepovolíte«. Jde tu o skutečnosti, jež dokazují nesprávnost učení, že Bůh trestá jen zlé. Hrozný překládá: »Jejich důvodů nezatajíte, že člověk zlý bývá ušetřen v den neštěstí«], věsteckou praktiku [pomocí poháru, Gn 44,5], nejčastěji však podrobiti zkoušce, vyzkoušeti, učiniti pokus [Dt 4,34], pokusiti se. Královna ze Sáby přijela do Jerusalema, aby hádankami vyzkoušela moudrost Salomounovu [1Kr 10,1; 2Pa 9,1], správce dvořanů učinil pokus na deset dní s Danielem a jeho druhy, zda i při prosté stravě budou tělesně i duševně prospívat [Dn 1,12,14, hebr. *n-s-ti*], pisatel Kaz chce učiniti pokus, jak bude prospívat jeho srdce v tělesných rozkoších [Kaz 2,1], ale když všecko vyzkoušel, shledal, že se nikam nedostal [Kaz 7,23]; Josef se chce přesvědčit o pravdivosti slov svých bratří tím, že přivedou nejmladšího [Gn 42,15n, hebr. *b-ch-n* = tavením zkoušeti, sr. Ž 66,10; Jr 9,7; Za 13,9, *Průba, prubovati], ucho zkouší slova jako patro okouší pokrmu [Jb 34,3]. U Jb 9,23 má výraz z-ování snad význam zoufalosti.

Nejčastěji jde o Boží podrobování zkoušce a stavění před rozhodnutí [Ex 15,25], aby se ukázalo, zda jej člověk miluje a co je vlastně v jeho srdci [Gn 22,1; Ex 16,4; 20,20; Dt 8,2,16; 13,3; 33,8; 2Pa 32,31; Ž 26,2]. Činí to utrpením, sesiláním nedostatku, někdy prostřednictvím pohanských národů, s nimiž se jeho lid musí stýkat [Sd 2,22; 3,1,4], jindy svými divy a ranami, jimiž zkoušel faraóna [Dt 4,34; 7,19; 29,3], avšak též věrnost a chápavost Izraele [Kral. „zkušování“, „pokušení“, takže se tyto divy staly přímo pokušením i pro Boží lid. Bůh zkouší člověka jako zlatník zkouší kov přetavováním [hebr. *b-ch-n*, Jb 7,18; 23, 10; Ž 11,4n; Př 17,3; také hebr. *s-r-p* = tavením čistiti, Sd 7,4; Zemanův překlad Ž 105,19: »Reč Hospodinova ho osvědčeným prohlásila, vytříbila«, zkouší *srdce [Ž 17,3; Jr 12,3], *ledví [Jr 17,10], srdce a ledví [Ž 7,10; Jr 11, 20, sr. 20,12], prostřednictvím proroka zkouší cesty člověka [Jr 6,27nn]. Sz věřící je přesvědčen, že Boží zkoumající oko je důkazem jeho milostivé přítomnosti. Proto sám vyzývá Boha, aby jej zkoušel [Ž 26,2; 139,23]. Ale i lidé podrobují Boha zkoušce, ovšem ve vědomí, že se dopouštějí něčeho nepatřičného [Sd 6,39]. Kral. v těchto případech hebr. *n-s-h* překládají výrazem *pokušeti [Ex 17,2,7; Nu 14,22; Dt 6,16; Ž 78,18,41,56; 95,9; 106,14; Iz 7,12].

„Kámen zkušný“ u Iz 28,16 znamená vy-zkoušený, osvědčený základní nebo úhelní kámen; nikoli hrad Sión, ani chrám, ani ostatky lidu, nýbrž mesiášskou spásu, jež ovšem navazuje na Davidův rod a svatyni na Sioně [sr. Ž 118,22n; Mt 21,42; 1Pt 2,4,7, dále Mk 8,31; L 9,22; 17,25].

V NZ-ě jde o slovesa *peirazein* [= vystaviti zkoušce; pokoušeti] a *dokimazein* [= vyzkoušeti, L 14,19] a jejich odvozeniny. *Dokimazein*

znamená také: přesvědčiti se zkouškou o spolehlivosti a solidnosti zkoušeného, tedy také: schvalovati, uznávati. *Dokimos* je vyzkoušený, osvědčený. Celý život člověka je podroben ustavičnému Božímu zkoumání, jež se projevuje a jednou s konečnou platností se projeví v jeho soudu [sr. 1Kr 3,13; Zj 3,10; Jk 1,12]. Proto věřícímu všechno záleží na tom, aby v této Boží zkoušce obstál, aby se ukázal jako osvědčený. Ví, že »ne ten, kdo sám sebe doporučuje, jest osvědčený muž, nýbrž ten, koho doporučuje Pán« [2K 10,18 v překladu Žilkově]. Příležitost k osvědčení mu dávají především utrpení ve světě [sr. 1Pt 4,12; Zj 2,10] a pohrdání se strany světa. Známkou osvědčení [Kral. »zkoušení«] je především trpělivost, jež dovede vytrvat ve víře v Krista a v naději na jeho konečné vítězství [Ř 5,3n v Žilkově překladu: »Trpění působí trpělivost, trpělivost působí osvědčenost — Kral. zkoušení —, osvědčenost nadějí«]. Pavel staví makedonské sbory za vzor sboru korintskému, že »v mnohých tísnivých zkouškách zakusili hojnost radosti« [2K 8,2, Žilkův překlad], t.j. i ve zkouškách si udrželi radost, plynoucí z víry v Krista. Podobně Jk 1,2n [»Pokládejte za čirou radost, upadnete-li do rozmanitých zkoušek; buďte jisti, že vaše víra, bude-li vytržením osvědčena, způsobí vytrvalost«, Žilkův překlad] a 1Pt 1,6n, kde je tříbení víry přirovnáváno ke zkouškám zlata ohněm, takže se ukáže, co je na víře ryzí. Radost z takto osvědčené víry je vyjádřena jak v Ř 5,3, tak u Jk 1,2n a 1Pt 1,6. Radost je založena v tom, že vyzkoušením se víra nejen zjišťuje, nýbrž posiluje, ano znovu tvoří. V této osvědčené víře je třeba vytrvat až do soudného dne [Zj 2,10]. Při všech zkouškách má křesťan před očima Ježíše Krista, který byl ve všem vyzkoušen podobně jako my a má tedy soucit s našimi slabostmi [Žd 4,15], a který se z toho, co vytrpěl, naučil poslušnosti [Žd 5,8]. Vedle utrpení je také služba ve hlásání evangelia vhodnou příležitostí k osvědčení [F 2,22: »Jeho osvědčenou věrnost však znáte«, Žilkův překlad. Sr. 2K 8,22; 1Tm 3,10] stejně jako ochotná účast na sbírce, jež osvědčuje ryznost křesťanské lásky [2K 8,8; sr. 9,13], a především ovšem konání dobra [2K 13,5nn] v poslušnosti víry [2K 2,9: »Abych se zkouškou přesvědčil, jste-li ve všem poslušni«, překlad Žilkův]. Takto osvědčení křesťané jsou nazýváni »zkoušenými v Kristu« [Ř 16,10].

Abyste věřící mohli osvědčit, musejí především znát vůli Boží, zkoumat ji [Ř 12,2; F 1,10] pro každou novou situaci [1Te 5,21]. Zvláště je třeba zkoumat duchy, jsou-li z Boha [2K 13,3; 1J 4,1; Zj 2,2], a ovšem ustavičně zkoumat sebe [2K 13,5; Ga 6,4], zvláště před přistupováním k Večeři Páně [1K 11,28], zda nejí chléb a nepije z kalicha nehodně. X X

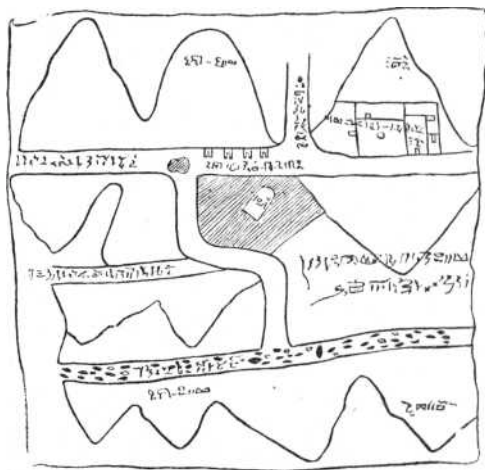
Zkvěsti, vzkvěsti, [stč. zkvísti, vypučeti, Nu 17,5,8; sr. Žd 9,4; Iz 35,1; Ez 7,10; 17,24], vyrašiti, obrazně o prospívání spravedlivého, Izraele, *rohu Davidova v mesiášské době [Ž 72,7; Iz 27,6; 35,2; Oz 14,5; Ž 132,17, sr.

Zkvěsti-Zlatník, zlato [1305]

Iz 11,1n], o znovuožití kostí [Iz 66,14], o obnově zdraví [Iz 58,8]. V 1S 26,25 je tak přeloženo sloveso, jež znamená něco dokázat. Karafiát překládá: »Tak zajisté činiti budeš, a tak se jistě zmocníš«.

Zlámání, zlomenina [Lv 24,20; Iz 30,26].

Zlatník, zlato. Hebrejščina má pro z-o mnohem více výrazů než řečtina: *záháb* [na př. 1Kr 10,18; 2Pa 9,17; tažené z-o = tepané z-o, 1Kr 10,16n; 2Pa 9,15n], *chárús* [= něco žlutého, básnický výraz pro z-o, Ž 68,14; Př 3,14; 8,10.19; 16,16], *kétem* [snad jméno nějakého naleziště zlata, o němž mluví také egyptské prameny, Jb 28,16.19; Př 25,11n; Iz 13,2 a j.], *paz* [Ž 19,11; 21,4], *ságúr* [Jb 28,15], *béser* [Jb 22,24n]. Už tato výrazová bohatost ukazuje na význam z-a v biblických dobách.

Staroegyptská mapa zlatých dolů v Nubii. Šachty, domy otroků, cesty a studně jsou vyznačeny a popsané kursivním písmem. Podle papýru z 12. stol. př. Kr.

Naleziště z-a, o nichž se zmiňuje SZ, je nutno hledati v Arábii [Hevilah, Gn 2,1 1n; Sába, 1Kr 10,2; Ž 72,15, kde Kral. mají .z. arabské, Karafiát, sabejské; *Ofir, 1Kr 22,49; 2Pa 8,18] a v *Tarsis. Zdá se, že i Madiánští oplývali z-em [Nu 31,50nn; Sd 8,24nn], stejně jako Jeriští [Joz 7,21], ale o nějakém nalezišti z-a na jejich území neslyšíme. Za vlády Šalomounovy nahnulo se množství z-a i do Jerusalema [1Kr 14,25n]. V Egyptě bylo několik zlatých dolů. Odtud také máme zprávy o starověkém dobývání z-a, jež vrhají světlo na některé bibl. výroky. Zlatonosný kámen byl nejdříve pálen ohněm, aby se stal křehkým, pak byl rozbit na drobnější kousky a rozebrán žulovými mlýnskými kameny. Prášek byl promýván na nakloněných deskách, aby všechny zeminy byly odplaveny [sr. Jb 28,1, kde Kral. »přeháněti« = čistěti]. Pečlivě vybrané kousky

[1306] Zlatohlav-Zloděj

byly s určitými přísadami [olovem, solemi a pod.] uzavřeny na pět dní a nocí v hliněných tyglicích a pak několikrát taveny. Egypťané rozeznávali 6 druhů z-a. Touha po z-ě byla v Orientě obecná. Chrámové nápisy v Egyptě mluví o nesmírném bohatství na př. Ramsa III., a Iz 14,4 se zmiňuje o dychtění po z-ě u krále babylonského. Ezechias musel odvádět assyrskému králi 300 centnů z-a [2Kr 18,14].

O z-ících se zmiňují Sd 17,4; Neh 3,8.31. 32; Iz 40,19; 41,7; 46,6; Jr 10,9,14; 51,17. Jejich zaměstnáním bylo obkládati z-em nábytek chrámový i chrámové zařízení [Ex 25, 11.18; 1Kr 6,22.28; 7,48nn; 2Kr 18,16], vyráběti koruny [Ž 21,4], prsteny [Pis 5,14], řetězy [Gn 41,42], náušnice [Sd 8,26] a jiné ozdoby, zlaté přibory a kořálky [1Kr 10,21] a zlaté nitě k vetkávání do drahých látek [Ex 39,3; Ž 45,14, *Zlatohlav]. Z-o mělo význam i v modlářství [Ex 20,23; 32,31; 1Kr 12,28; Ž 115,4; Iz 40,19; Sk 17,29; 19,24]. Zlaté tele, *Tele.

Dokud nebylo ražených peněz, platilo se stříbrnými i zlatými plíšky nebo pruty, jež byly odvažovány. Poměr mezi z-em a stříbrem býval v různých bibl. zemích v různých dobách rozmanitý. V perské době i v Palestině se užívá ražených mincí [Ezd 2,69; sr. 3,6; 20,33. *Peníze].

Z-o je často obrazem něčeho drahocenného a ryzího [Pl 4,2; 1K 3,12; 1Pt 1,7.18; Zj 3,18 a j.], co má trvalou nebo trvalejší hodnotu než samo z-o [Jb 28,15.17.19; Ž 19,11; 119,72.127; Př 3,14; 16,16]. Dokonce i Bůh je přirovnáván k nejčistšímu z-u [Jb 22,25].

Zlatohlav. Těžká látka protkávaná zlatými nitkami, podobná dnešnímu brokátu. Avšak názvu z. se užívali pro drahocennou látku purpurové barvy [*Šarlat], z níž se

dělaly pláště, jež byly odznakem moci a hodnosti. O takovou látku jde v Př 31,22. C.

Zle, zlé. *Zlý.

Zlehčení, zlehčiti (si), zlehčovati (si), potupa, hanba [Jr 46,12]; potupiti, nevážiti si, chovati se k někomu nevážně [Gn 16,4; 1Tm 6,2], pohrdati [o otci a matce, Dt 27,16; Ez 22,7; o bratru, Dt 25,3; o Bohu, Dt 32,15; Ez 13,19; 22,26, jeho jménu, Jr 34,16; Ez 20,9; Mal 1,6; jeho slovu, 2S 12,9 a pod.].

Řecké sloveso *akyrūn*, které je u Mt 15,6 přeloženo výrazem z-iti, znamená učiniti neplatným, prohlásiti za neplatné, zrušiti. U L 18,32 je tak přeloženo řecké *hybrizesthai* — býti znásilněn.

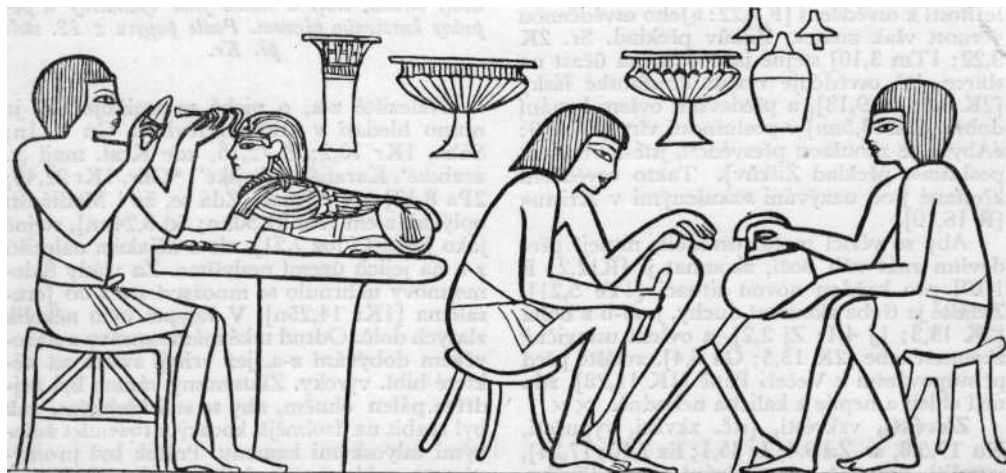
Zlekati se [Mt 14,26] = polekati se, po-děsiti se.

Zlézti [2S 5,8] = ztéci [hrad], dobytí.

Zlobivost [Ko 3,8], vlastnost zlého člověka, zloba, zlost, jež narušuje pospolitost.

Zlobivý v 1S 25,17 doslovně „syn Belijja- 'alův' [*Beliál. *Nešlechtník, nešlechtnost].

Zloděj, každý, kdo se dopouští krádeže, kdo si tajně a vchytale přivlastňuje to, co není jeho. Ve SZ-ě je zlodějství pokládáno za jeden z hlavních hříchů vedle vraždy, cizoložství, křivopřísežnictví a modlářství [Jr 7,9]. Desatero výslovně zakazuje krádež [Ex 20,14; Dt 5,19. *Krádež. *Krásti], ať už jde o cennosti nebo peníze [Gn 44,5.8; Ex 22,7n]; dobytek [Ex 22,1], lidi [Ex 21,16; Dt 24,7], prokláté, t. j. Bohu zasvěcené věci [Joz 7,11], modly [Gn 31,19] nebo dokonce o pravé výroky Hospodinovy falešnými proroky [Jr 23, 30]. Podle Jb 24,14; Jr 49,9 využívají z-i noci, podle Ex 22,2; Jb 24,16 se podkopávají do cizího domu. Z-ství bylo pokládáno za urážku proti Bohu, i když se ho někdo dopustil z chudoby [Př 30,9 „sr. 6,30], a bylo přísně trestáno [Dt 24,7]. Jl 2,9 přirovnává kobyly, jež napadnou zemi, ke z-ům, lezoucím okny.

Zlatníci při práci. Nástěnná malba z hrobu v Thebách.

Pro věřící NZ-a je samozřejmé, že tam, kde platí zákon lásky, nemá z-ství žádného místa [Ř. 13,9]. Bývalí z-i, kteří uvěřili, jsou vyzývání, aby nejen nekradli, ale pracovali a tak mohli pomáhat nuzným [Ef 4,28]. Zrádce Ježíšův, Jidáš, je označen jako z. [J 12,6]. Z-ství bylo stavěno jako v NZ-ě do jedné řady s vraždou, zločinností a pletichářstvím [1Pt 4,15, kde Kral. mají výraz „všetečný“ = pletichář], tedy se vším, co rozkládá pospolitost. Podobně 1K 6,10 staví do jedné řady z-e, lakomce, opilce, zlolejce a dráče.

To, že z. využívá noci a přichází nečekaně, slouží v podobenstvích a obrazných rčeních k znázornění nečekaného příchodu království Božího a jeho Krále. Tento obraz má povzbudit k bdělosti a připravenosti [Mt 24,43; L 12, 39; 1Te 5,2nn; 2Pt 3,10; Zj 3,3; 16,15]. -V podobnoství o dobrém Pastýři [J 10,8.10] připorovnává Ježíš všechny, kdo přišli před ním s nárokem na vůdcovství [rabíny, vůdce náboženských stran a pod.], ke z-ům, kteří myslí jen na sebe a nevcházejí dveřmi [J 10,1.9]. Sobecká násilnost je tu hlavní spojovací myšlenkou [sr. Sk 20,29]. - Mt 6,19n varuje před shromažďováním pozemských pokladů, jež mohou padnout do ruky z-ů, a vybízí ke shromažďování pokladů v nebesích [L 12,33].

Zlolejce, král. překlad řec. *loidoros*, 1K 5,11; 6,10, a *blasfémos* 2Tm 3,2 znamená člověka nadávajícího, spílajícího, utrhače, posměvače až i rouhače. Č.

Zlomovati v Dt 33,11 má smysl rozdrtití, potříti [sr. Ž 74,14, kde je užito téhož hebr. slovesa *r-s-s*].

Zloповěstný, o Jerusalemu v Ez 22,5 jako o městu vykřičeném, zlé pověsti pro spáchané zlo. Č.

Zlořečení, zlořečenství, zlořečení. *Klatba, kletba. *Proklatý. *Zakletí. Z-ení patří mezi praktiky, s nimiž se shledáváme u všech starověkých národů. Jde o vyslovené nebo napsané slovo, o němž se věří, že přináší neštěstí tomu, proti komu bylo vysloveno nebo napsáno. Z-í ovšem může účinně pronášet pouze ten, kdo má mimořádné schopnosti, jako kněz, kouzelník, náčelník kmene, anebo umírající, nespravedlivě pronásledovaný a pod. Z-ení se psalo na olovené destičky a ukládalo ve svatyni nebo na jiném posvátném místě, takže je zřejmo, že jeho účinnost byla spojována s vůlí božstva nebo démonů nebo jiných nadpřirozených sil. Také ve SZ-ě se setkáváme s obdobnými názory, ovšem očistěnými monotheismem. Tak jako *požehnání, vynesené ve jménu Hospodinovu, přinášelo jeho milostivou přízeň se všemi doprovodnými zjevy [zdravím, silou, moudrostí, prospěchem a především *pokojem], tak z-nsství ve jménu Hospodinovu [2Kr 2,24, sr. 1S 17,43] zahrnuje vše, co vychází z Božího *hněvu [nemoci, nezdár, zkázu, zpusťování, smrt a pod.] Je možno z-iti člověku, ale i Bohu. Je však příznačné, že tam, kde jde o z-ení Bohu, užívá hebrejšťina nejčastěji výrazu *b-r-k* [= žehnati], na př. 1Kr 21,10.13; Jb 1,5.11; 2,5.9. Obvykle se to vykládá tak, že *b-r-k*

Zlolejce - Zlořečení [1307]

znamená přeneseně rozloučiti se [při loučení se lidé navzájem žehnali] a tím oddělit se, nemít nic společného; nejspíše však tu jde o náhradu slovesa *k-l-l* [viz níže, sr. Iz 8,21] nebo jiného slovesa, protože se Izraelec hrozil takového činu jako z-ení Bohu. Většinou však jde o překlad hebr. kořene *-r-r*. Je ho užito při slavnostním pronášení z-enství s hory Hébal nad všemi, kdo nebudou zachovávat Boží příkazy [Dt 27,15-26, sr. J 7,49]. V čem toto z-enství záleží, je jasně popsáno v Dt 28,15-68. Ve 2Kr 9,34 je Jezabel nazvána z-enou pro slovo Hospodinovo, jež pronesl Eliáš proti domu Achabovu [1Kr 21,21nn]. Z-enství bylo vysloveno nad každým, kdo neposlechne slov smlouvy Hospodinovy [Jr 11,3], kdo svým srdcem odstupuje od Hospodina a doufá v člověka [Jr 17,5, sr. v. 7]. Sloveso *k-l-l* [= být nepatrný, bezvýznamný; zlehčovat, pohrdati, proklínati] je přeloženo výrazem z-iti v Gn 8,21; Dt 23,5; Joz 24,9; Jr 15,10 a j. Bylo zakázáno z-iti otci a matce [Ex 21,17; Lv 20,9; Dt 27,16; Př 20,20; sr. Ez 22,7; Mt 15,4; Mk 7,10], knížeti [Ex 22,28, sr. 2S 16,5.9.11; 19,21; Př 10,20; Sk 23,4n], Bohu a králi, jenž byl Božím reprezentantem na zemi [Iz 8,21], hluchému [Lv 19,14] a ovšem Bohu [Lv 24,15n], jeho jménu [Lv 24,11.16]. Podle Dt 21,22n je každý, kdo visí na dřevě jako oběšenec, z-y.

Jak bylo ukázáno v heslech *Klatba, *Proklatý, byl starý Izraelec přesvědčen o účinnosti z-ství [Př 30,10]. Proto vynášení z-ství se dalo vždy slavnostním obřadním způsobem, ano dokonce i při bohoslužbě, při níž se svolávalo z-ství na všechny Boží nepřátele a odpůrce jeho vůle [sr. Ž 69; 109 a j.]. Přece však znal Izraelec výjimky. Z-ení pronesené bez příčiny nedojde cíle. Je podobno ptáku, který létá sem a tam [Př 26,2]. Nadto Bůh má v moci obrátit lidské z-ení v požehnání [Dt 23,5; Neh 13,2; Ž 109,28; Za 8,13] právě tak, jako kněžské žehnání nemusí potvrdit, ano, může je změnit ve z-enství [Mal 2,2].

V NZ-ě je nejdůležitější místo, jež jedná o z-enství, spojeno s křížem Ježíše Krista [Ga 3,8-14]. Když se Kaifáš rozhodl ukřižovati Ježíše, měl na mysli Dt 21,22n. Nešlo mu jen o to, aby odstranil Ježíše — to mohl učinit jednodušším způsobem a bez zatahování římských úřadů do celé záležitosti —, nýbrž o to, aby jej odstranil tak, aby lidu bylo zřejmo, že Ježíš není „ten požehnaný, který se bere ve jménu Páně“, nýbrž právě naopak: zlořečený ruhač, propadlý Boží kletbě. Tak o tom soudili všichni farizeové. Není divu, že se Pavel, bývalý farizeus, musel s tímto názorem vyrovnat. Vychází z přesvědčení, že v Abrahamovi dojdou požehnání všichni pohané [v. 8]. Ale Boží z-enství spočinulo na všech, kteří neplní všechna ustanovení Zákona Božího [v. 10; sr. Dt 27,26; Ř 3,9nn.14]. Kristus však vzal toto z-enství na sebe jako ten, který nesl hřích světa. Učiněn byl pro nás z-enstvím a byl pověšen na dřevo [v. 13; Dt 21,22n]. Právě na kříži Kristově

[1308] Zlost-Zlý

se vybil, můžeme-li to tak říci, Boží z-enství. Svou smrtí nás Kristus vykoupil ze z-enství Zákona; neboť jeho zmrtvýchvstání dokázalo, že se Bůh ke svému Synu přiznal. Zmrtvýchvstáním Kristovým bylo požehnání Abrahamovo zachráněno pro všechny národy a stalo se skutečností ve vylití Ducha sv. [v. 14]. Z-ení mívá v NZ-ě právě tak jako ve SZ-ě smysl Božího soudu. Země, která nevydává patřičnou úrodu přes mnohé deště, je odsouzena ke z-enství a k spálení právě tak jako věřící, jenž nenese ovoce víry [Zd 6,7n], a bludař, který opustil přímou cestu [2Pt 2,14]. Sr. Mk 11,12nn.20n, kde máme nejspíše ozvěnu podobnosti Ježíšova o neplatném íkovníku z L 13,6nn. „Z-ení u Mt 25,41 jsou ti, kteří propadli Božímu soudu a odsouzení. Ovšem, teprve v novém Jerusalemě nebude nic, co by mohlo být předmětem Božího soudu [prokletí]. To, co bylo pokázeno v ráji [Gn 3,17nn], bude odstraněno [Zj 22,3, sr. Za 14,11].

V duchu Mt 5,11.44; L 6,28 zakazuje NZ z-ení [Ř 12,14; Ko 3,8; Jk 3,9n; 1Pt 3,9.23]. V 1K 12,3 je užito řec. výrazu *anathema* [= buď proklet], jenž odpovídá hebr. *chérem* [*Prokletý] = vydaný, propadlý Božímu soudu a odsouzení, zničený. Pavel dává korintskému sboru měřítko pro rozeznání projevů Božího Ducha od duchů lidských nebo zlých. Kdo v t. zv. vytržení ducha, jež se neovladatelně bdělým vědomím člověka, zvolá »Ježíš buď proklet«, podává neklamný důkaz, že je ovládan zlým duchem [sr. Mk 9,39].

Zlost, -ně, zlostník, zlostný. Stč. = zloba, špatnost, nepravost; hříšné; nešlechtník, zlomyslný, ďábel; zlý, ničemný. *Zlý. Ve SZ-ě jde nejčastěji o překlad slov, odvozených z kořene r-‘-‘ [= zlo, nehoda, neštěstí; špatnost, zloba; býti zlý, činit zlé]. Jsou to souznačné výrazy s hříchem, hřešiti, při čemž však je zdůrazněna svévolná lstivost a záměrnost hříšnickových činů. Nešlechtník nesplí, dokud neprovede svou špatnost [Př 4,16]; zlo mu chutná v jeho ústech sladce [Jb 20,12], vylévá ze svých úst všelijakou zlobu [Př 15,28, sr. Ž 73,8], doufá v účinnost své nešlechtnosti [Iz 47,10], plesá ve své špatnosti [Jr 11,15], ale celý SZ je nesen vírou, že zlo samo usmrtí nešlechtníka [Ž 34,22], že přestupníci zákona Božího sami propadnou špatnosti [Ž 140,12; Př 11,6; 12,13; sr. Jr 2,19], protože Bůh třestá špatnost [Gn 6,5; Sd 9,56n; 2S 3,39; Ž 28,4; 37,9; 94,23; Př 21,12; Iz 13,11], takže nakonec bude vystavena na pranýř [Př 26,26]. Jr 2,13 vypočítává dvojí zlo, jehož se dopustil Izrael: modlářství a opuštění Boha, jediný pramen živých vod [sr. 17,13; Ž 36,10; Oz 7,1n]. Hebr. *ka’as* v Př 21,19 znamená totéž, co dnešní výraz zlostný, zlobivý, mrzutý. Hebr. *lázut* v Jr 4,24 je odvozeno od slovesa *l-v-z* = uchýliti se. Snad se tu myslí na úchytku od pravdy a správného způsobu života. K bdělosti nad srdcem patří bdělost nad tím, co vyslovují rty [sr. Mt 12,34; Jk 3,2].

O z-icích, t. j. o těch, kteří jsou naplněni špatností a nepravostí, mluví Ž 22,17; 26,5; 27,2; 37,1 [„nerozohňuj se nad z-íky“, Zeman]; 64,3; 94,16; Př 4,14; Iz 1,4 a j.

V NZ-ě jde o překlad výrazů *kakia*, *ponéria*, *ponéros*. První výraz označuje podlost, zvrácenost [Kral. překládají také *nešlechtnost, na př. Sk 8,22, zlobivost Ko 3,8, trápení Mt 6,34]. Ve smyslu podlost, zlomyslnost je rozuměti výrazu z. v Ř 1,29; Ef 4,31; Tt 3,3; 1Pt 2,1, sr. Ž 52,4], kde jde o vlastnost, jež narušuje pravou pospolitost. V 1K 14,20 doporučuje Pavel, aby věřící nebyli dětmi v myšlenkové činnosti, nýbrž dětmi, t. j. nezkušenými, maličkými ve zlobě. V 1K 5,8 se staví zlost a nešlechtnost v protiklad proti upřímnosti a pravdě. Žilka překládá 1Pt 2,16: »Jste svobodní, ale nečiňte ze své svobody zástěru zloby, nýbrž buďte Božími služebníky«. Jde tu o podobné napomenutí jako v Ř 13,4nn; sr. 6,16-23. Křesťanova svoboda nesmí být pláštěm nešlechtnosti.

Řecké *ponéria* [= hříšná, svévolná špatnost] označuje zlobnou lstivost, jež usiluje o poškození druhého [Mt 22,18]. Řecké *ponéros* [= špatný, zlý] bývá označením ďábla [Kral. „nešlechtník“ v Ef 6,16; „zlostník“ u J 2,13n; 3,12; 5,18; sr. Mt 13,38]. Ef 6,12 překládá Žilka: »Váš zápas není s krví a tělem, nýbrž... s duchovými silami v oblasti nebeské«.

Zloupiti, stč. = uloupiti, oloupiti [1S 31,8; Jb 20,19; Iz 13,16; 18,7; 24,3; Ab 2,8], vyloupiti [Mk 3,27]. Ž 119,61 překládá přesněji Karafiát: »Osidla [provazy, léčky] bezbožníků mne obklíčila«. Podobně Zeman a j.

Zlý. 1. Ve SZ-ě tak překládají Kral. ojediněle hebr. *‘ásón* [= neštěstí, nehoda] v Gn 42,4.38; 44,29; *kásé* [= těžký, nesnadný] u Jb 30,25 [zlé, těžké dny], *sela’* [= pád, zánik] v Ž 35,15; aram. *ch’bál* [= něco škodlivého, porušení, poškození] u Ezd 4,22 [sr. Dn 3,25], *š-ch-t* [= býti zkažený, zkaziti, zničiti] u Ez 28,17. Aram. *ch’búlá* [= darebný čin] u Dn 6,22. V Ž 137,8 je užito hebr. slova, jež znamená někomu něco způsobit, ať dobrého nebo zlého, anebo odstavit [kojenec]. V Př 24,9 Kral. sami vsunují [jako na mnohých jiných místech] k výrazu myšlení přívlastek zlý, protože jde o myšlení *blázn. V převážné většině však jde o překlad kořene r-‘-‘, jenž označuje vše, co je opakem dobrého, libého, příjemného, zdravého a užitečného. Tak se mluví o zlém [= špatném] ovoci [fícih, Jr 24,3.8, sr. Mt 7,17n], dobytku [Lv 27,10], špatné vodě [2Kr 2,19], o nehodnotném zboží [Př 20,14], o nehostinném kraji [Nu 20,5], o nehodnotných součástkách rudy [Jr 6,29], o zhoubných vředech [Dt 28,35; Jr 2,7; sr. Zj 16,2], o škodlivém jídle [2Kr 4,41], o vadném dobytčeti [Dt 17,1], o zlých, špatných, nebezpečných dnech, plných útrap [Gn 47,9; Ž 27,5; 37,19; 41,2; Př 15,15; Kaz 9,12; 12,1; sr. Ef 5,16; 6,13], o neštěstí, útrapách a soužení [Ex 10,10; 32,12; Dt 31,17.21; Neh 1,17; Ž 40,13; Kaz 5,13; Am 3,6], o zlé pověsti [Gn 37,2; 1S 2,23; Př 25,10], o nepřátelských činech [1Kr 2,44; 11, 25] a pod.

Nejčastěji však jde o zlo v mravním a náboženském smyslu slova. Mluví se o člověku zlých povah [1S 25,3], o činění zlého před očima Hospodinovým [Gn 38,7; Nu 32,13; Dt 9,18; Ž 51,6; Iz 65,12; 66,4], o vymyšlení zlého na ložích [Mi 2,1], o páchání zla oběma rukama [Mi 7,3], o mimořádné ohotě a připravenosti činiti zlo [Př 6,18; Iz 59,7], o oku zlém [Kral. v Př 23,6; 28,22, 'závistivý', v Dt 15,9, 'nešlechetný']. Zlé, kterého se dopouštějí lidé, a hřích, nepravost jsou ve SZ-ě souznačné pojmy. Projevují se především v modlářství, nevšímavosti k Božímu slovu, pohrdání Božím zákonem, v nedodržování smlouvy, v odpadnutí od Boha [Dt 13,5; 17,12; Mal 1,8; Jr 7,24; 9,13; 44,7nn], v nespokojenosti s výhradním Božím vedením [1S 12,17.20], a z toho plynoucím sociálním útlakem [Am 5,14n; Mi 2,1n; 3,2; Za 7,10nn]. SZ ví, že sídlem zlého je lidské srdce, jeho myšlení [Gn 6,5; 8,21; Př 14,17; 26,23; Jr 7,24; 9,13n]. Podle Př to vypadá tak, jako by zlé a dobré byly dvě lidské možnosti [Př 3,7; 4,27, sr. Dt 30,15; Am 5,14n], ale v pozadí volby dobra a odmítnutí zlého stojí božská Moudrost, jež napomáhá člověku [Př 8,13; 14,16; 16,6]. Ovšem, je mravní úpadek člověka může postoupit tak daleko, že dobrému říká zlé a zlému dobré [Iz 5,20; Jr 9,3; Ez 28,17; Mi 3,2].

Bůh jako svatý ovšem reaguje na zlé, zvláště to, kterého se dopouští jeho lid, a tak dopouští zlé ve smyslu neštěstí jako trest za hřích [Ex 5,22n]. Činí to tak, že se rozněvá, opouští svůj lid, skryje před ním tvář [Dt 31,17n; 1Kr 14,10n; 2Kr 21,11n; 22,16 a j.], uvede na něj zlé [= škodící] slovo [Joz 23,15, sr. Dt 6,22]. Zvláště proroci předpovídali jménem Božím zlé svému lidu [Jr 6,19; 11,10n; 16,10nn; Mi 1,12]. Politické nezdar, neúspěchy, rány a pod. přicházejí od Boha jako Pána dějin s neúprosnou samozřejmostí jako ovoce scestného myšlení, jež vede od Boha [Jr 6,19] a tím do zkázy. Zlé je odpovědí spravedlivého a svatého Boha na provinění lidu. Někdy to vypadá tak, jako by Bůh nebránil v odpadu svého lidu, naopak, jako by jej urychloval [Dn 9,14], aby jej přivedl k rychlejšímu poznání falešné cesty a tím k pokání. Neboť zlé není posledním slovem Hospodinovým. Je při vši přisnlosti a trpkosti výrazem hledající Boží dobroty. Činí-li člověk pokání, lituje Bůh zlého, které na něho dopustil [Jr 18,8; 26,3.13.19; sr. Ex 32,14; 2S 24,16; 1Pa 21,15; Jl 2,13; Jon 4,2]. Od něho pochází pokoj i zlé [Iz 45,7], t. j. on má v moci zlé odstranit právě tak jako přivodit pokoj. Právě proto proroci vyzývají k pokání [Jr 29,1 Inn a j.] a zalmista se těší, že Bůh je vysvoboditelem ze zlého [Ž 23,4; 91,10; 121,7]. Job v přesvědčení, že zlé i dobré pochází od Boha, vyjadřuje svou pokornou odevzdanost do vůle Boží [Jb 2,10].

»Strom vědění dobrého i zlého« [Gn 2,9.17; 3,3nn.22], viz *Strom.

2. Také v NZ-ě jde o překlad nejméně 7 přídavných jmen a několika sloves, z nichž nejčastější jsou *ponéros* a *kakos*. Ojedinele jde

o překlad řeckého *sapros* [= leklý; shnilý, zetlelý] u Mt 7,17n; 12,33; L 6,43 o stromech a jejich ovoci, u Mt 13,48 o leklých rybách [Ef 4,29 překládají Kral. tentýž výraz slovem 'mrzutý', *atopos* [= nemístný, zvrácený] u L 23,41; Sk 28,6 [v 2Te 3,2 překládají Kral. výrazem 'nezbedný', *faulos* [= špatný, bezcenný] u J 3,20; 5,29; Ř 9,11; Tt 2,8; Jk 3,16. Žilka překládá 2K 5,10: »Aby každý sklídl odplatu za to, co činil v těle, k čemu pracoval, ať to bylo dobré či špatné«. Dále jde o výraz *skolios* [= křivý, zkřivený, zvrácený] ve Sk 2,40; F 2,15 [v uprostřed národu zkřiveného a zmateného], 1Pt 2,18 [nejen dobrým a vlídným, nýbrž i tvrdým, bezohledným, mrzutým]. Řecké *kakoëtheia* v Ř 1,29 znamená špatný charakter, Žilka překládá 'podvod' [Kral. 'zlé obyčejé']; *dysfémia* ve 2K 6,8 znamená pomluvu. Řecké *blasfémia* [= rouhati se] je v Ř 3,8 přeloženo slovesem mluvit zle [= pomlouvat]. V 1K 9,18 vkládají Kral. sami výraz 'zle', takže to vypadá, jako by šlo o zneužívání práva bráti odměnu při kázání evangelia. Pavel chce však říci, že nevyužívá svého práva a koná svou práci zdarma.

Většinou však jde o překlad svrchu uvedených a z téhož kořene utvořených výrazů, jež odpovídají hebr. kořenu *r-ʿ-ʿ* jen s tím jemným odlišením, že *kakos* [= zlý, špatný, opak řeckého *kalos* = dobrý, krásný] označuje podstatu zlé věci, špatného člověka, kdežto *ponéros* [opak řeckého *chrēstos* = užitečný, příjemný, vzácný] označuje vlastnost špatného po stránce její působivosti na druhé, na okolí [podle Cremera-Kögela]. A jako hebr. *r-ʿ-ʿ*, tak i řecké *kakos* [*ponéros*] může mít význam špatný [o ovoci Mt 7,17n], nemocný [o oku, Mt 6,23, Kral. 'nešlechetný'], nepřiznivý, těžký [Ef 5,16; 6,13] nepřátelský, zlobný [Sk 28,21; Mt 5,11; 9,4], závistivý [Mk 7,22], při čemž se snadno přechází do přeneseného nebo mravního smyslu. Tak se mluví o zlých myšlenkách [Mt 15,19], zlých podezřeních [1Tm 6,4], zlých skutečích a činech [J 3,19n; 7,7; Ko 1,21; 2Tm 4,18, sr. v. 17; 1J 3,12; 2J 11], o zlém člověku [Mt 12,35; 2Te 3,2; 2Tm 3,13; 1K 5,13, sr. Dt 17,7], zlém pokolení [Mt 12,39.45], zlém národě [Mt 16,4], o zlém [= neužitečném, lenivém] služebníkovi [Mt 18,32; 25,26; L 19,22], o neodpírání zlému, t. j. zlému člověku, působícímu bezpráví, [*Odpírati], o záchraně od zlého, [zvrácených a zlých lidí], 2Te 3,2n, sr. J 17,15, ale viz níže!], o zbavení od zlého, t. j. toho, co se může stát neodolatelným pokušením [Mt 6,13, sr. 1K 10,10nn; 1Pt 1,6; 4,12nn; 2Pt 2,9]. V mravně náboženském smyslu jde o věci, činy a lidi, kteří jsou zlí, odporní před očima Hospodinovým. Věřící se mají zdržovat všelikého způsobu zla [»Toho, co je jakkoli zlé, se zdržujte« Hejčl 1Te 5,22], všelikého nepočítání s Bohem při svých předsevzetích [Jk 4,16, kde se v tom smyslu mluví o zlé, t. j. škodlivé a Bohu odporné chloubě]. Podle Žd 3,12 je zlé srdce nevěrným srdcem. Žd 10,22 mluví o zlém *svědomí, t. j.

[1310] Zmámiti-Změkčovati

takovém svědomí, jež není očištěno Kristem. Obrat „dobří a zlí“ [Mt 5,45; 22,10], „zlí a spravedliví“ [Mt 13,49] je označením souhrnu celého lidského pokolení. Na všech těchto místech je tak překládáno řecké *ponéros*.

Výraz *kakos* v množ. čísle označuje u L 16, 25 bídu, neštěstí, při čemž se ukazuje na to, že pozemské neštěstí a nebeské štěstí, pozemské štěstí a věčná bída nějak souvisí dohromady, ale ne mechanicky. Záleží na tom, zda se člověk už na zemi rozhodl k plnění příkazu lásky [sr. Mt 25,31nn] a k důvěřivé poslušnosti a odevzdanosti Bohu. Snad tu má význam i jméno Lazar [= Eleazar = Bůh pomáhá a pomohl], aby se naznačil rozdíl mezi bezejmenným bohatcem, který se neptal po Bohu a přeslechl příkaz lásky, a tímto žebrákem, který už svým jménem naznačoval, že Bůh byl vlastně jeho jediným útočištěm.

V souhlase se SZ-em pokládá Ježíš za sídlo zlého lidské srdce [Mt 15,19, sr. Sk 8,22]. Podle Jk 1,13 k Bohu zlé nedosahuje; je omezeno na člověka, ačkoli v posledku původcem všeho zlého je „ten zlý“, *zlostník, „ten neslechetník“, ďábel [Mt 13,19,38; Ef 6,16; 1J 2,13n; 3,12; 5,18, snad také Mt 5,37; J 17,15 a 1J 5,19 ve smyslu, svět je závislý na tom zlém]. Kořenem všeho zlého podle 1Tm 6,10 je u člověka milování peněz, nástrojem zlého jazyk [Jk 3,8, sr. 1Pt 3,10]. Podle Pavla je zlé jedinou skutečnitelnou možností člověka bez Ducha sv. Ne, že by člověk nechtěl dobré, ale jeho síly na to nestačí [R 7,19,21]. Zlé je Pavlovi totéž, co *hřích, to, co člověka odděluje od Boha, prosazuje se proti Bohu, staví se proti němu a nevzdává mu pravou čest. Zlé tedy není v NZ-ě jen pojem mravní, nýbrž především náboženský. I ten člověk, který souhlasí s Božím zákonem, uznává jej za dobrý, chce jej plnit, právě tváří v tvář tomuto zákonu vyznává, že se ho přidržuje zlé, když chce činit dobré [R 7,21]. A poněvadž Bůh jedná podle zásady R 2,9, nemůže být koncem člověka nic jiného než smrt. Ve zlém je zahrnuta i *smrt [R 7,24]. Jen v Kristu se stává nemožnost možností. Člověk v Kristu může umrtvovat své žádosti [Ko 3,5], může se stát moudrým k dobrému a prostáčkem [nedotčeným] ve zlém [R 16, 19], neboť ten, kdo je v Kristu, se ocitl v moci lásky a láskou přemáhá zlé [R 12,21; 13,10; 12,17; 1K 13,5; 1Te 5,15; 1Pt 3,9]. Jen v Kristu může snášeti zlé ke slávě Boží [1Pt 2,12; 3,17, sr. 4,15; Mt 5,16] a vydávat tak svědectví, že viděl Boha, t. j. stal se Božím dítětem v Kristu [3J 11; sr. J 14,9].

Pozoruhodné je Pavlovo pojetí tehdejšího římského státu, který byl podle něho chtěným Božím řádem, jehož úkolem bylo udržovati v hranicích zlé [R 13,3n; sr. 1Pt 2,14].

Jk 4,3 překládá Škrabal: »Nic nedostáváte, protože špatně [Kral. „zle“] prosíte, když to chcete promarnit v svých náruživostech«.

Zmámiti, omámiti, způsobiti omdlení, uvéstí v omyl, oslabiti tak, že člověk nemá dosti

sil, aby odporoval nezřízeným žádostem. U Ez 16,30 je užito odvozeniny od slovesa *‘-m-l* [= zvadnouti, u Oz 4,3 přeložené slovesem umdlivati]. V Ga 3,1 je tak přeloženo řecké *baskainein* [= očarovati, okouzlit, oblouditi, uhranouti, na př. zlým pohledem, zlým slovem]. Nejde tu jen o čistě obrazné rčení. Někdo [nebo nějaká skupina, za níž tento někdo stál] očaroval moci lži Galaťany tak, že se stali pošetilými [Kral. „nemoudrými“], dětinskými, neschopnými odporovati moci lži a povolovat pravdě.

Zmařen, zmaření, zmařiti (se), zkažen, zničen; zkažení; zničení. Ve SZ-ě je tak překládáno po každé jiné hebr. slovo. Jb 30,2 překládá Hrozný: »Svěžest jejich vyprchala«. Ale je možno překládati s Karafiátem: »Zmařena je při nich šedina [jejich]«, t. j. jsou tak vyžili, že se nedočkají šedin. V Př 15,22 se mluví o rozbití, nezdaru plánů [úsilí] při nedostatku moudré rady [sr. Př 11,14; 2018; 24,6]. „Z-iti slova ušlechtilá“ v Př 23,8 = nadarmo se namáhati se slovy diků, promarniti slova diků. Jb 15,33 jest lépe překládati s Hrozným: »Od-hodí jako réva své nezralé hrozny«. O zničení moudrosti se mluví v Jr 49,7. Kaz 6,4 myslí na mrtvě narozené dítě nebo potrat; vychází z matky bez života [Kral., ve zmaření] jako pouhé nic [hebr. *hēbel* = vánek, nic].

V NZ-ě jde o překlad tří řeckých sloves: *ekpipteisthai* [= vypadnouti; ztratiti platnost; selhati, R 9,6], *frassesthai* [= býti uzavřen, umlčen, utlumen, 2K 11,10] a *kenûn* [= vyprázdniti, zbaviti obsahu, zničiti, zřici se]. F 2,9 se praví, že preexistenční, věčný Kristus se zbavil, zřekl božské existenční formy, svých božských výsad, a přijal podobu otroka, t. j. člověka [sr. 2K 8,9]. *Loupež. Totéž sloveso je překládáno v R 4,14 ve smyslu býti učiněn neplatný, zbaven účinnosti. Jestliže totiž jsou Židé jako přívrženci Zákona dědicí zaslíbení, pak víra nemá platnosti a zaslíbení bylo zbaveno významu. *Vyprázdniti.

Zmásti, popléstí, zamíchati [Gn 11,7,9], uvéstí ve zmatek, zmatený pohyb, zahnutí na útek [Ex 14,24], rozdělití, rozvojiti [Ž 55,10], mravně zkaziti, pokaziti [Pl 3,9]. V hebrejštině je po každé užito jiného výrazu.

Zmatek, ve smyslu trápení, soužení v Př 15,6. Jde tu o výtěžek úrody nebo vůbec o příjmy, požitky, jež působí jen nesnáze a potíže.

Zmazaný, zmazati (se), umazaný [Za 3,3n o kněžském rouchu, jež bylo potřísněno nejen osobními — sr. Ezd. 10,18 —, ale i hříchy všeho lidu], potřísniti [1Kr 2,5], znečistiti se [skutky, Ž 106,39].

Zmenšení, umenšení, úbytek, porážka [Ř 11,12].

Zmenšovati, umenšovati, činiti malým, v hebrejštině doslovně odsekávati [kus po kuse] ve 2Kr 10,32.

Zmetati, shazovati, svrhnouti [Ž 141,6].

Změkčovati. U Iz 1,6 je popsáno ošetření hnisavých ran, jak bylo prováděno v době pro-
rokově. Z rány se vytlačil hnis, byla ovázána

a obvaz se pokapal olivovým *olejem, aby nepřischl k ráně a aby z rány odnímal horkost. Podobně si počínal Samaritán v podobnosti u L 10,34. Č.

Změnění u Ezd 6,12 ve významu nedbání, přestoupení [výnosu královského], sr. v. 11, kde je tentýž aram. kořen překládán výrazem zrušiti.

Změniti (se), o mzdě, jež byla ustavičně měněna [Gn 31,7,41], o výměně šatstva [Gn 41,14; Jr 52,3], o přestrojení, aby člověk nebyl poznán [1S 28,8; 1Kr 20,38; 22,30; 2Pa 18, 29], o předstírání bláznovství [1S 21,13; Ž 34, 1], o proměně kůže [Jr 13,23], Božích ustanovení [Iz 24,5], soudů [Ez 5,6], o výměně božstev [Ž 106,20; Jr 2,11], o zaměnění přirozeného pohlavního styku za protipřirozený [R 1, 26] a pod. „Z. se“ ve Sk 28,6 = změnití své mínění. Škrabal překládá Žd 1,12: »Jako plášť je svinec jako šat vyměníš«.

Změřiti. *Měřiti. *Míra. Zvláštní význam má toto sloveso ve Žj 11,1 n. Z. tu znamená zachovati, jak ukazuje jednak souvislost v. 1 a 2, jednak Ez 40,3nn; Ža 2,1-5, na něž Žj 11 navazuje. Chrám Boží má být změřen, t. j. zachován, kdežto zevnější dvůr chrámový neměl být měřen, protože byl určen i s těmi, kteří jej naplňovali, k záhubě. Chrám je tu obrazem věrné části církve, [sr. Žj 3,12; 7,15], nádvoří obrazem těch, kteří sice patří k církvi, ale jen vnějškově, podle jména.

Zmitati (se), sem a tam házet, pohybovat, natřásati [o obilí sítem, Am 9,9; o lodi bouří, Sk 27,18; o suchém listí a plevách, Jb 13,25; Ž 1,4; o vlnách řek a moře Jr 5,22; 46,7; Jk 1,6; o vichřici, jež odvívá, zanáší, unáší vše, co jí přijde do cesty Iz 54,11 a pod.]. O zmitání prachem [2S 16,13] viz heslo *Prach. „Z. rukou“ [Sof 2,15] = zamávati rukou. „Z. hlavou“ [Ž 44,15] = vrtěti hlavou. „Z. pysky“ [Př 16,30] = kousati se do rtů, prudce sevřiti rty. „Srdce se zmitá“ [Ž 38,11] = srdce buší. Žilka, Hejčl, Škrabal překládají Žd 10,33: »Kterým se tak vedlo«.

Zmoci se, o vodě, jež stoupá a přibývá, zmohutněti, zesíleti [Gn 7,18].

Zmocnění (se), zmocňovati, mocným učiniti [Dn 4,33; 2Pa 26,16; Ez 7,13], posílit [Iz 45,1; 1Tm 1,12], posilnit, propůjčiti sílu [1Pt 5,10], vzrůst počtem [Ž 69,5], pevně státi [Ž 102,29], sevřiti [Jb 18,9 v Hrozného překladu: »Smyčka ho pevně sevře«], uchvátiti [2S 13,14; Jr 20,7; Dn 6,24], nabýti vrchu nad někým [Jr 20,10; Ž 65,4; Jr 9,3], silným učiniti, vypěstovati [Ž 80,16,18], upevňovati [Jb 4,4], býti silný, odvážný, zmužilý [2Pa 13,18], nabýti síly [Sk 19,20; Žd 11,34], prokázati se silným [Sd 3,10; Dn 11,12; 2Tm 2,1], cítiti se silným [Ž 52,9; Sk 9,22], býti posilován [Ko 1,11]. V hebr. a řeckém textu je to vše vyjádřeno různými hebr. a řec. výrazy.

Zmocňovati se. *Zmocniti [se].

Zmolovatěti, být prožrán od *molů [řecky od červů], obraz ohlašované bída a Božího soudu u Jk 5,2 [sr. Jb 13,28; Iz 51,8; Mt 6,19]. Č.

Změnění Znamenán [1311]

Zmordovati, stč. z něm. = povraždit, zavraždit [*Mord. *Morděř. *Mordovati], popraviti [2K 6,9], zabít [Mt 23,34; Žj 6,9; 18,24], pobít [Ž 88,6; Jr 9,1; Mt 2,16; 22,6; L 19,27], usmrtiti [Mt 10,21; L 21,16; Sk 7,52] a pod.

Zmořiti, umořiti k smrti, usmrtiti [Nu 14, 15; Ž 105,29; Oz 9,16].

Zmotati, zmásti, zaplésti; býti zmotán = motati se cestou jednou napravo, pak doleva, býti popleten [Př 2,15]. U Ez 21,27 je tak přeloženo hebr. 'avvá [= zničení], jež je třikrát opakováno na zdůraznění naprosté jistoty toho, že toto zničení přijde: »Zničení, zničení, zničení ji způsobím«.

Zmrhati se, připraviti se o něco, zhubiti se, uškoditi si, býti poškozen [L 9,25].

Zmrskati. *Mrskati, mrskání.

Zmrtvěti, stát se jako mrtvý, ztuhnouti, zduřevěti [1S 25,37], omdlít [L 21,26].

Zmrtvýchvstání. *Vzkřísiti, vzkříšení.

Zmužile, **zmužilý**, statečně, -ý [Nu 24,18; Ž 76,6], srdnatě, -ý [Joz 23,6; 1Pa 19,13; Ž 31, 25 a j.], udatně, -ý [Dt 31,6n; Joz 10,25 a j.], mužně, -ý, jako muž [1Kr 2,2 a j.]. „Věk zmužilý“ [Oz 9,12] = mužný věk, věk dospělého člověka.

Zmýliti, ve smyslu klamat, býti nevěrný ujb6,15.

Zmýti (se), umýti [se], na př. Lv 15,16; 16,26; 2Kr 5,12.

Znám, známý, ten, o němž se ví, koho známe, co víme, co je patrné. Činiti někoho, něco známé [Mt 26,73] = prozrazovati, uvést ve známost [Ž 103,7; J 17,26; Sk 2,28; R 9,23; Ko 1,27; 2Pt 1,16], prohlašovati [1K 12,3], dát poznat [Ž 16,11], rozhlašovati [Iz 12,4], oznamovati [Ab 3,2]. Bohu je o nás vše známo, jasno, patrné [2K 5,11, sr. Iz 22,14]. F 4,6 překládá Žilka: »Ve všem oznamujte Bohu svá přání modlitbou a prosbou s díky«. Ve SZ-ě jde většinou o tvar hebr. kořene *j-d-* [= znáti, věděti]. Známý = koho osobně známe [2Kr 10,11; 12,5,7; Jb 19,13n; Ž 31,12; Ga 1, 22 aj.].

To, co lze poznati o Bohu, jest i pohanům známé, zjevné, neboť Bůh sám jím to zjevil na tom, co stvořil, aby nikdo neměl výmluvy [R 1,19n]. Ale Bůh nejen zjevuje svou moc a hněv, nýbrž i spasitelnou slávu [R 9,22n, sr. Sk 2,28], její tajemství [Ko 1,27, sr. Ef 1,9; 3,5,10], a to skrze své posly [2Pt 1,16], ale především skrze Ježíše Krista [J 17,26, sr. 15,15]. Oznamiti. *Poznáni, poznati.

Známě [2S 12,12 v Kral.] = patrně, viditelně, znatelně.

Znamenán, znamenáný, znamenati, ve 2Pa 28,15 jménem uvedený [sr. Nu 1,17; 1Pa 16,41; 2Pa 31,19; Ezd 8,20, kde je užito téhož hebr. slovesa], v Gn 41,32; Joz 4,21; Ez 24,19; Dn 7,24 ve smyslu „míti význam“ [Kral. sloveso „znamenati“ vsunují do textu sami]. Znamenati ve smyslu pozorovati u Jb 9,11; Mt 7,3; Sk 27,39], viděti [Mk 8,24], naznačiti [J 12,33; 18,32; 21,19]. Jb 24,16 překládá Hrozný:

[1312] Znamení

„Za tmy se vloupá do domu, ve dne se zamyká« [hebr. *ch-t-m* = zapečetiti, ukrýti, sr. Dt 32,34]. Ale Kral. překlad je docela dobře možný. U Ez 9,4 jde o poznamenání čela písmenem *táv* [Kral. *znamení], jež mělo ve staré hebrejštině podobu + [Sr. Gn 4,15]. Toto znamení mělo být vyryto na čele všech, kteří zůstali věrni Hospodinu, ač tato věrnost se projevovala zatím jen vzdycháním a nařikáním nad odpadlictvím lidu od Hospodina.

Ve Zj 7,3—8 jde o překlad řeckého *sfragizein* [= pečetiti, zapečetiti] ve smyslu opatření pečetí a tak poznamenání uchovati před zkázou. Slo o „pečeť Boha živého“. Kdo nesl tuto pečeť, byl prohlášen za vyvolený majetek Boží a stál pod jeho zvláštní ochranou před nepřáteli, démony i ďáblem, a ovšem i před nadcházejícím souzením. Zřejmě se tu navazuje na Ez 9,4,6 a na pavlovskou myšlenku o vyvolení. Ve 2K 1,22; Ef 1,13; 4,30 je Duch sv. označen jako pečeť, již jsou poznamenáni věřící v Krista. Toto poznamenání Duchem sv. je nejen ochranou „ke dni vykoupení“, ale i znamením pro poznamenání, že jsou dětmi Božími [sr. Ř 8,16], jimž byla zaslíbena plnost toho Ducha, jehož první splátku už dostali. Myslí se tu patrně na křest, spojený se vzkládáním rukou za modliteb o vylití Ducha sv. [Sk 1,5; 8,17; 19,6; Tt 3,5n].

Ve 2Te 3,14 vyzývá pisatel, aby si čtenáři označovali ty, kdo neposlušají apoštolských napomenutí, a nestýkali se s nimi [sr. 2Te 3,6], t. j. vyloučili je ze sborových svátostných shromáždění, aby se zastyděli a napravili. Nesmějí však býti pokládáni za nepřátele, nýbrž za pobloudilé bratry, jež nutno opět získat.

Znamení. Ve SZ-ě za *masséba* [*Sloup. Gn 28,18; 31,45 a j.], *sijjún* [Jr 31,21; Ez 39; 15], *zikkārôn* [Iz 57,8] jako z. pamětné, za *massébet* [Gn 35,20], *sárebet* [= jizva Lv 13,23], *ka'aka'* [Lv 19,28 z. vyryté na těle], *tav* [= písmeno *t* Ez 9,6]. Ve smyslu »stopa« za sloveso *s-r-k* f= křížovati cesty, sem a tam blouditi Jr 2,23]. V 1Kr 20,33 doplněk Kral. V NZ-ě za *sfragis* [= pečeť, nápis na pečeti 2Tm 2,19], *endeixis* [F 1,28], *charagma* [z. vyryté, vypálené Zj 13,16 a j.].

Hebr. 'ót a s ním paralelně až synonymně se vyskytující *môfêť* [sr. 1Kr 13,3,5] jsou nábožensky a teologicky nejdůležitější. Kral. je také překládají výrazy div a *zázrak. LXX stereotypně *sémeion* a *teras*, při čemž *sémeion* jako české z. zahrnuje širší okruh pojmů než techničtější 'ót. Překládá se jim i hebr. *nés* [Kral. korouhev Iz 18,3; plachta(?) Iz 33,23], *sijjún* [Kral. z. pamětné Jr 31,21]. Etymologie obou hebr. termínů je nejistá a odlišení nese. Zdá se však, že 'ót, jimž může být označeno cokoli v [věc, slovo, osoba; událost], vyzdvihuje smysl a význam jevů jako zjevujících z., kdežto *môfêť* upozorňuje víc na jejich zvláštnost, podivuhodnost až i zážračnost. V řečtině je to jasnější. *Sémeion* svým obsáhlým užitím profánním [náhrobek, stopa, značka, důkaz

a pod.] vyzdvihuje ono »znamenání« věci [*sémainein*], kdežto *teras* zůstává technickým termínem pro *prodigia* [viz níže!]. Proto často se vyskytující spojení termínů [Kral.: z. a divy Dn 6,27; z. a zázraky Dt 6,22; divy a zázraky Mt 24,24] neoznačuje dvě řady odlišných jevů, nýbrž dvě různé stránky jednoho druhu jevů: jejich smysl a význam [*sémeion*] a jejich odlišnost od přirozeného běhu věcí [*teras*].

Z. nejsou typicky bibl. zjevem, neboť se hojně vyskytují v okolním světě. Božstvo nemluví k člověku přímo. Lidé musí pátrat po jeho vůli [*divinatio*]. Dostává se jim z. [z letu ptáků a šípů, z polohy vnitřností, ve snách, v losech a j.], jež nemají smysl v sobě, nýbrž mimo sebe. Není-li smysl z. předem stanoven, je třeba výkladu povolané osoby. Vedle těchto vyžádaných z. [*fomina impetrata*] jsou z. daná [*oblata*], kdy božstvo nepožádáno zasahuje do přirozeného běhu věcí tajuplným způsobem a tak svou vůli lidem naznačuje [*fomina, prodigia*]. Zatmění slunce, pád stromu, náhlý zvuk, zrůdy a j. jsou z., která musí být vyložena, jsou-li příznivá či varovná.

Ať s našeho hlediska přirozené či přirozeně vysvětlitelné nebo záračné, je pro antického člověka každé z. projevem božského zjevení, poukazem na ozvu či přítomnost božského světa. S hlediska božského je tedy každé z. »přirozené«, z lidského pak všechna podivuhodná, »záračná« [*Zázrak]. Zážračnost není nutnou charakteristikou z.; určuje jej nanejvýš kvantitativně [veliké z.].

1. Starý Zákon. V okolním světě lze těžko rozlišit mezi hledáním z. a čarováním či magií [úsilím člověka působit na božstvo]. Konkretně z. se tu stavají samoučelnými předměty kultu [amulety, symboly božstev, modly]. V SZ je z. spjaté se zjevením Hospodinovým služebně a vždy v těsné jednotě se zjevujícím slovem, které často mnohoznačnému z. dává jeho pravý smysl, jedno, zda se děje před z. nebo po něm. Je-li vše určeno Božím zákonem, není v Písmě místa pro *prodigia*, i když je lidové náboženství asi znalo.

Vedle oddílů, kde je vyznačeno, že jde o 'ót, jsou takové, kde je jev popsán, a jeho funkce jako z. vyplývá ze situace [Gn 24,14; 1Kr 18,36]. Jinde se již dnes těžko poznává, že jde o divinaci spojenou se z-m [1S 20,20; 2Kr 13,15].

Z. vyjevující Boží vůli v divinačním procesu dokládá 1S 14,10. Výroky Filistinských, které Jonatan předem stanoví, jsou mu z-m Boží vůle. Z-m vyžádaným modlitbou je Eliezerovi výrok Rebeky [Gn 24,14], při čemž její laskavost jest při volbě až druhotná. Poněvadž oba muži jsou nástroji skutků Hospodinových, nejde tu o člověkostředné hledání z. pro rozhodnutí v běžném životě.

V prorockých z-ch, která jsou předvedenými podobenstvími, vystupuje obsah z. do popředí. [Iz 8,1n.18; 20,3 - 'ót a *môfêť* paral. *Môfêť*: Ez 4,1 n; 12,6,11; 24,24,27. Bez označení: 1Kr 22,11; Jr 13,1-11; 19,1n; kap. 27-28; Ez 4,4-6,8; 4,9-17; 5,1n. Také 1S 15,

27n; 1Kr 11,29n, kde z. je spoluurčeno lidským zásahem. Sr. Jr 27-28.]. K slovu Hospodinovu chodí Izaiáš nahý a bosý [20,2], Ezechiél vyrývá na cihle Jerusalema a dobývá jej [4,1n]. S lidského hlediska je to bláznovství či dětská hra, s náboženského sympatická magie [provedení věci v podobenství způsobí jejich uskutečnění]. Teprve slovo Boží [prorocství], které následuje za tímto z-m, je jednoznačně určuje [1z 20,4; Ez 5,5n]. Tim, že vyvolává otázku po smyslu a významu [= z.], má prorocké jednání na toto slovo upozornit.

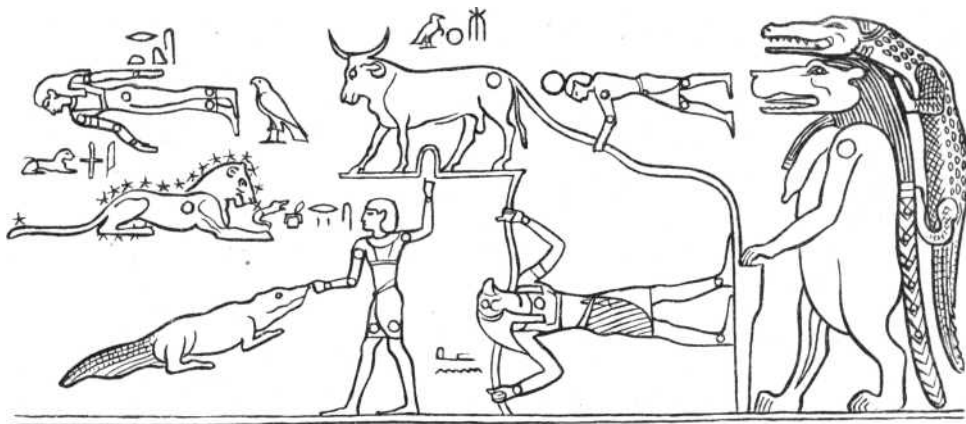
Také prorocká z., která jsou předpověděna či dána, mají svůj smysl jediné v souvislosti s prorokovaným slovem, které dotvrzují, ne však mechanicky a bez víry [1S 2,34; 9,1-10,16; 1Kr 13,3,5; 2Kr 19,29; 20,8n; Iz 7,14; 38,7; Jr 44,29]. Tři z., předpověděná Samuelem [1S 10], potvrdí Saulovi, že je Bůh s ním a že prorocké slovo o království je pravé. Podobně i v 1Kr 13,2n, ač vyplnění prorocství je v daleké budoucnosti. Vždy jde předně o stvrzení řeči Boží. Teprve pak je i o proroku dotvrzeno, že je poslán Hospodinem v pravdě [Jr 28,9]. Proto Bůh sám nabízí z milosti Mojžíšovi z., aby měl jistotu, že ho on poslal [Ex 3,12].

Vedle iniciativy Boží je i lidská žádost o z. [Sd 6,17], aby člověk měl jistotu, že s ním mluví sám Hospodin a že jeho slovo se naplní [6,36nn]. Podobná žádost je i na proroka [2Kr 20,8, sr. Iz 38,7; 2Pa 32,24], aby dotvrdil své [= Boží] slovo. Avšak omlouvání Gedeonovo [Sd 6,39] a odmítnutí Achazovo [Iz 7,12], ač je mu z. nabízeno, ukazuje, že taková žádost není samozřejmá a může být pokoušením Boha. Je-li proto nabídnuté z. v rozporu s Božím slovem [Dt 13,2n], nesmí ho být dbáno. Bůh je i za z-m falešného proroka, poněvadž svůj lid zkouší. SZ ví, že i pohanští proroci a kněží [= čarodějníci] činí z. — čáry [Ex 7,11], avšak Hospodinu se nevyrovnají [Ex 8,18]. On rozptyluje z. lhářů [= pohanických věštců Iz

44,25]. Z. nebeských [Jr 10,2 - úkazy na obloze, astrologie] se lid Boží děsit nemusí.

Funkce některých z. je několikerá. Tak Bůh dává Mojžíšovi z., aby mu lid uvěřil [Ex 4,5. 8,30], aby jimi odpověděl na faraónovu žádost o zázrak [mófět Ex 7,9] a nepřímou aby osvědčila jemu samému [sr. Ex 3,12] pravost Božího zjevení. Také události, jimiž Bůh trestá Egypt, dosvědčují faraónovi slovo Hospodinovo a jsou proto z-mi [Ex 8,23, sr. 4,17]. Současně pro svou neobvyklost jsou označeny jako zázraky [Ex 7,3] a pro svou trestající funkci hrůzami velikými, zkušováními [Dt 4,34], ranami [Ex 11,1] a soudy [Ex 7,4]. Funkci z. podržují, kdykoliv se lidu Božímu obnovují vypravování [Ex 4,28; 10,2; sr. Dn 3,32n; 6,27], vzpomínkou či modlitbou [Jr 32,20n]. Mají napomínat a povzbuzovat, usměrnit viru v slovo Boží i zaslíbení a poslušnost Božímu přikázání. Proto mohou být i zárukou budoucí pomoci Boží [Dt 7,19]. Rány, jako byly ony egyptské, jsou z-mi na nevěrném Izraeli nejen jako trest, nýbrž jako výstražný poukaz na slovo Boží, které přestoupil. Tu je nejlépe vidět, jak mocné skutky Boží, zázraky, nestaví před otázku jak, nýbrž proč a k čemu, otázku po smyslu a významu [Spolu s mófět: Dt 4,34; 6,22; 11,3; 26,8; 29,3; Nu 14,11,22; Joz 24,17; Z 78,43; 105,27; 135,9; Neh 9,10].

Nejen rány, nýbrž všechny skutky Boží při vyvedení z Egypta chápe Dt 11,3 jako z. Jejich úzké spětí s osobou Mojžíšovou [Dt 34,11] dovoluje chápat i divy Eliášovy a Elizeovy jako z., ač tak nejsou označeny. Nezdůrazňuje se jimi prorok sám a jeho božská podstata jako v antickém světě u t. zv. »božských lidí«. Tyto divy dosvědčují předně jedinečnost Hospodinovu [1Kr 18,36; 2Kr 5,15] a pravost jeho řeči v ústech proroka [1Kr 17,24]. I když tradice o z-ch rostla, přece právě v dobách úporného zápasu egyptského či bálowského měla z. svůj

Egyptská astrologická mapa. Souhvězdí sev. oblohy jsou představována egyptskými božstvy. Malba v hrobě faraóna Seti I. v Thebách.

[1314] Znamení

smysl, byla často poskytována a očekávána. Obsahová stránka nabývá důležitosti. Přinášející pomoc v konkrétních situacích, manifestují z. vyvolenému lidu spasení Hospodinovo [Ex 8,22n; 1Kr 17,22n], nepřátelům jsou trestem zjevujícím konečný Boží soud [Ex 11,9,10; 12,12; 2Kr 1,10n; 2,23].

Nejen ve vzpomínce, nýbrž konkrétnosti některých z. se zpřítomňuje slovo Boží. Přejchod je patrný v Ex 13,9; Dt 6,8; 11,18, kdy živé slovo Boží má být z-m »na rukou a na čelech«. V judaismu vzato doslova [*Fylakteria]. Z. vložené na Kaina [Gn 4,15], blíže neurčené, připomíná slovo Hospodinovo, vyjímající Kaina lidské pomstě. Podobným z-m milosrdenství a vynětí ze soudu je z. vyžádané Raab [Joz 2,12]. Dvanáct kamenů [Joz 4,6] je trvalým z-m jiného z., jímž Bůh dokončil vyvedení z Egypta [přejchod Jordánu].

Obzvláště v t. zv. kněžských částech Pentateuchu mají takovát z. svou důležitost. Z. v Nu 16,38; 17,10 dobře dokládají původ trvalých z. v událostech, které samy o sobě jsou Bohem daným z-m, jež stvrdí vyvolenost Mojžíšovu a Aronovu [Nu 16,28; 17,5]. Konkrétní předmět, jenž na tuto divinaci [Boží soud] upomíná či jímž se z. událo, má být chován jako trvalé z. v Izraeli. Nebeská tělesa i duha hrají v určování Boží vůle v mimobiblickém světě značnou úlohu. V Gn 1,14 a 9,12n jsou »na z. a rozměření času«, k určování především kultických období, a z-m smlouvy, že lidstvo ji nebude vyhlazeno potopou. Sobota je z-m na věčnost, že Hospodin posvěcuje Izraele [Ex 31,13,17; Ez 20,12]. Jednou Bohem stanovená, mají tato pravidelně se opakující z. jistou samostatnost, zaručují a zpřítomňují Bohem ve smlouvě a řádu danou milost.

Z-m smlouvy potvrzujícím Izraelovu vyvolenost je obrázka [Gn 17,10] a z-m jeho vykoupení a vynětí ze soudu krev beránka na věřejích v den fáze [Ex 12,7,12n]. Protože nemají smysl sama v sobě, nýbrž odkazují na slovo [smlouvu] i skutky Boží a zároveň je potvrzují a zpřítomňují, mají tato z. jasný charakter svátostí.

Rád kolem stánku úmluvy, stanovený Bohem, připomíná z. Nu 2,2 [Kral.: praporec. Podobného druhu jsou asi z. v Ž 74,4,7, ač by tu mohlo jít i o z. vyžádaná jako v Ž 86,17]. Tak je v »kněžské« části Pentateuchu a tím i v celku SZ zajištěno z-mi vše: kosmos, lidstvo; vyvolení a vykoupení Izraele, kult, řády. Častý průvodč z., »vzpomínání« [/z-k-r Gn 9,15; Ex 12,14], podtrhuje služebný charakter těchto stálých z. vůči slovu a skutkům Božím.

Důležitou úlohu hrají z. i v očekávání věci příštích. Podle schématu »věci poslední jako první« jsou z. dne Hospodinova [môřtím Jl 2,30n] blízká egyptským, věčně shodná se z-i (prodigia) mimobiblického světa, avšak opět služebně ukazující a obsahově naznačující Boží soud či zase vykoupení Izraele [Jl 2,29 - vyhlí Ducha]. Návrat k Hospodinu s plesáním a pro-

měny na poušti, označené jako z. věčné [Iz 65, 12n], umožňují vidět i v Iz 35,5n; 42,7 z., provázející eschatologické vykoupení Izraele. Zjevení Hospodinovo pohanům je provázeno z-mi [Iz 19,19n]; jím budou opatření vyslanci k národům [Iz 66,19], zvěstující slávu Boží.

Motiv z. se vyskytuje při snech a viděních [termín nepoužit], kde vzniká otázka, co znamenají [Dn 7,23], a kde je nutný výklad [*Sen. V SZ většinou na mimoizraelské půdě, kde není přímého zjevení Hospodinova ani jeho zákona].

SZ se snaží odstranit vše, co by odpoutávalo z. od Božího slova, dávalo mu samostatný charakter zjevení či spojovalo s lidskou přirozeností. Poukazuje na víru či poznání [Ex 4,8; Dt 11,2] a možnost neuposlechnouti [farao] ukazuje, že z. nepůsobí mechanicky, nýbrž víru a poznání, jež jsou darem Božím, vyžaduje a zároveň je budí. Avšak v literatuře mimokanonické se již obráží jak lidové pojetí z. tak zploštění jeho biblického významu v poexilní době. Z. působí mechanicky. Ti, kdož je činí, jsou líčení v nebezpečné blízkosti antických »božských lidí« [Flavius Josephus]. Objevují se prodigia. Z. ve snách i z. apokalyptická k určení konce se množí; v napjaté době, kdy vystupují mnozí pretendenti proroctví i mesiášti, žádost prokázat se z-m stává se bez rozpaků legitimní. NZ se s tím nemůže nevyrovnat.

II. Nový Zákon. V SZ-ě je původcem z. v posledu Bůh a platí o nich »častokrát a rozličnými způsoby« [Žd 1,1]. V NZ-ě jsou soustředěna na osobu Ježíše Krista a postavena do jeho spásitelské služby. Proti ostatním z-m se NZ ohraničuje.

Ozvukem sz z. je z. obrázky [Ř 4,11], citát Jl 2,30 v Sk 2,19 [proti hebr. textu přidáno »z.«] a »divy a zázraky« Mojžíšovy v Sk 7,36.

Zjitřelé vyhlášení po z-ch konce věků [= šetření L 17,20] se v NZ-ě odráží v otázce učedníků Ježíšovi [Mk 13,4 par.]. Ježíš uvádí běžná [př. L 21,11,25] i specificky křesťanská z. [Mk 13,10], z nichž možno usoudit na blízkost dne [sr. Mk 13,28n]. Avšak ne varování před horšími věcmi jako u prodigií, či vypočítávání dne, nýbrž bdělost a ostražitost jest hlavní Ježíšovo thema. Z. jsou totiž i pokušením a zkouškou, v níž je nutno vytrvat. Ne nadarmo Mt výrazem »z. Syna člověka« [ne zvláštní neurčené z. či snad kříž, nýbrž sám Syn člověka. Sr. L 2,34; Mt 12,39n] podtrhuje, že příchod Syna člověka [= Ježíše Krista] jest jediným z-m konce věků. Stejně i ve Zj, kde apokalyptické události a zjevení, označené jako z. [Zj 12,1,3; 15,1], jsou široce rozvity a obsahem navazují *na rány egyptské [sr. 8,7,12; 16,2,4], jde o bojování, vytrvání a konečně vykoupení vyvolených Božích.

NZ se odlišil od lidových představ apokalyptických z. a podřadil je služebně parusii Ježíše Krista. Varuje i před falešnými z-mi [2Te 2,9], jejichž existenci i velikost nepopírá [Mt 24,24; Zj 13,1]. Jejich funkce je protikristovská [Mk 13,21; 2Te 2,9], mají svést a klamat. Pretendenti prorocké až mesiášské

funkce [sr. Mt 24,24; Zj 19,20] se vyskytli před Ježíšovou smrtí i po ní. Podle Josefa Flavia Theudas [Sk 5,36] sliboval lidu rozdělení Jordánu, Egyptský [Sk 21,38] zboření hradeb Jerusalema [Jericho!], jiní prostě z. a zázraky. Vyvedení na poušť, místo vykoupení Izraele, často se tu vyskytující, je též motivem mesiášského nároku [sr. »na poušti jest« a analogicky »v skrýších«, i když nejasné, jsou z-mi Mt 24, 24]. Připojíme-li z. ohně s nebe [Zj 13,13, sr. 1Kr 18,37n], je jasné, že tato nabízená z. navazují na ona v SZ-ě, která jsou spjata s vykopením Izraele. Jejich obnovením má být potvrzen kristovský nárok ať už jakéhokoli odstínu. Ač příkladem profánního užití smluvného z., věcně tu může být uvedeno i z. Jidášovy zrady [Mt 26,48]. Ti, kdo uvěřili v Ježíše Krista, těmto z-m věřit nesmějí [Mk 13,21]. Jejich původ jest démonický [2Te 2,9; Zj 16, 14]. Protože jsou zkouškou učedníků [sr. Dt 13,3], patří i ona k Božím plánům. Právě toto rozlišení démonské [Mk 3,22 par.] či božské [Mt 12,28; L 11,20] příslušnosti z. je typické pro nz svět: Učedníci nevyvracejí z. ostatních pretendentů a nepřátel Ježíšovi nebojují proti jeho z-ím poukazem na to, že se nestala či nemohla stát, nýbrž, že je označí za démonská.

Hledání z. je příznačné pro Židy [1K 1,22], poněvadž nejvhodnější půda pro ně je tam, kde je třeba prokázat jedinečnost a výlučnost Hospodinovu či jeho pomazaného. V pohan-ském pantheonu se bohové i »božští lidé«, projevující z-mi svou božskost, snadno snesou. Žádost prokázat se znamením je v NZ nelegitimní, poněvadž je snahou obejít víru a učinit z. mechanicky působícím důkazem. Herodesova touha vidět Ježíšovo z. se nesplní [L 23,8]. Ježíš příkře odmítá z. jako průkaz, legitimaci svého nároku [Mk 8,12]. Připouští-li zdánlivě z. [Jonášovo], jest jiného druhu, které se očekává [podobně J 2,18n]. Syn člověka ve svém umírání a zmrtvýchvstání [Mt 12,39n; L 11,30 — Jonáš sám z-m] jest z-m [sr. Mt 24, 30], které víru nevnucuje, nýbrž žádá pokání. I bez výkladu stojící z. Jonášovo [Mt 16,4] je ekvivalentem pro »žádné z.«, uvážíme-li, že Jonáš je typ proroka [tak charakterisován i rabíny], který nebyl osvědčen z-m, ba dokonce ani naplněním svého proroctví [sr. Jr 28,9]. Takto daná odpověď je odpovědí na žádost o z., avšak natolik hádankovitou, že protivníci nemohou vzít Ježíše za slovo [sr. Mk 12,13n;11,27n]. Přesto však Ježíš dostatečně naznačuje, že v jeho skutcích z. víře dávána jsou, avšak oni je rozpoznat neumějí [sr. »z. časů« Mt 16,3; »více než Jonáš« Mt 12,41; těsné spění perikopy s nasycením zástupů, které je z-m Mt 16,32]. Stejně odmítá Ježíš i satanovo pokušení prokázat se divem jako Boží Syn [Mt 4,3,6; sr. Mt 27,40].

Ježíšovy divy jsou u synoptiků označeny jako *dynameis*, moci, mocné činy [Mt 11,20; 14,2; Mk 9,3; L 19,37 a j.]. Jako z. označeny jen nepřímo [žádost o z.], u Jana pak napořád [i Sk 2,22]. Termín *dynamis* popisuje div věcně a zdůrazňuje Ježíšovu spojitost s moci

Boží a s mocí v něm přicházejícího království Božího [Mk 9,1] lépe než *sémeion*, které poukazem k významu skutku, možnosti profánního pochopení, asociací se z-m falešných proroků, by nemuselo spolehlivě vyjádřit zvláštnost a mocnost Ježíšových činů.

Avšak odpověď na Janovu otázku [Mt 11, 2n] po Ježíšově mesiášské funkci [v nejširším smyslu] ukazuje, že všechny Ježíšovy činy mají charakter z. Je kombinovaným poukazem na prorocká zaslíbení [Iz 35,5; 42,7; 61,1] o příchodu dne Hospodinova a jeho pomazaného. Děje-li se totéž při Ježíšovi, pak to očekávajícím a sz-m zaslíbením věřícím dosvědčuje [sr. Sk 2,22] příchod oně doby a Ježíše jako toho, kterýž přijíti má. Nejen moc [= důkaz božství] či jen pomoc lidem, nýbrž mesiášské z.! Na tuto souvislost, jež není náhodná či teprve církví dodatečně dokreslená, nýbrž vědomě Ježíšem způsobená [sr. vjezd do Jerusalema — z. Mt 21,1n], nutno pamatovat u všech Ježíšových divů, i tam, kde není snadno zjistitelná a motivů je několik. Nasycení zástupů [Mk 6,34n; 8,1 par.] na poušti navazuje na seslání many Izraelovi [sr. J 6,31n. 49n], na dobové představy o příchodu druhého Mojžíše a vykoupení, které bude druhým exodem, na motiv stolního obecnství s mesiášem [sr. motivy poslední večeře Mk 8,6; J 6,53]. Utišení bouře [Mt 8,23n] a chození po moři [Mt 14,24n], jež představuje nezávdatelnou až protibožskou moc, je výsadou antických bohů a v SZ-ě Boha Stvořitele, do jehož blízkosti toto z. Ježíše stavi. Na pozadí SZ-a vyniká i z. L 2,12, jež je dáno andělem na potvrzení řeči [sr. z. prorocká] nejen jako z., aby rozpoznali dítě, nýbrž především jeho funkci [Iz 7,14; 9,6]. Také exorcismy, kde není přímé souvislosti se SZ, jsou z-mi průlomu království Božího v osobě Ježíšově [Mk 1,23n; Mt 12,28]. Protože jde o mesiášská z., nevyvstává tu otázka po možnosti či faktičnosti divů, nýbrž po tom, kým Ježíš je [Mt 8,27; 14,33; L 7,16; J 16,14n].

Nejen vztahem k SZ, nýbrž i obsahem charakterisují z. Ježíše: Jde o službu a spasení celého člověka, potření slepoty, malomocenství, hříchu, smrti. Proto odmítá div sloužící jen jemu [Mt 4,1n] a div trestný [L 9,54]. Sama o sobě jsou však z. hádankovitá, mnohoznačná, a smysl získávají vztahem k sz zaslíbení a navíc úzkým spětím se slovem Ježíše samého. Nejen formálně [Mk 1,39 kázání a vymítání; u Mt ilustrováno kázáním na hoře (k. 5—7) a desíti divy (k. 8-9)], nýbrž věcně: Na místo divu [Mk 2,1n] se nemocnému dostává autoritativního, mocného slova odpuštění hříchů. Aby nemohlo být považováno za prázdné, potvrzuje je Ježíš uzdravením, z-m, jež ukazuje i jeho příslušnost [2,7.10] a odhaluje nevěru zákoníků: má funkci výzvy, nároku, slova.

Jan označuje Ježíšovy divy jako *sémeia* napořád [J 2,11.23; 4,54; 6,2.14.26; 11,47; 12, 18.37; 20,30; sr. 10,41]. Snaží-li se Mt a L, zvláště pak Mk, ve z-ch znázornit pozvolný

[1316] Znameníť-Známost

odhalovací proces, kým Ježíš je, zjevuje to Jan jasnými slovy. Vychází ze synoptických motivů, jejichž základním smyslem je ukazovat, jak v Ježíšových činech dochází k naplnění sz očekávání [z. mesiášská. Sr. též problematiku J 3,2; 7,31; 9,16]. Ale jde dál: Ježíš nejen uzdravuje slepého, on sám je Světlo [9,5], nejen sytí chlebem, nýbrž sám je Chléb s nebe pravý [6,51], nejen křísí mrtvé, on sám je Vzkříšení a Život. Z. je často provázáno janovskou proklamační formulí: Ját' jsem... [samostatně 6,20]. I když je od počátku u Jana jasno, kdo jest Ježíš, jsou tu divy daleko masivnější než u synoptiků [voda ve víno 2,1n; slepý od narození 9,1; sr. 11,39]. Víra se tím neodsunuje; Jan zdůrazňuje, jak ustavičně dochází k neporozumění a nepochopení učedníků [11,12; 16,24] a k odporu a zaslepené tvrdšíjnosti nepřátel. Termín *sémeion* tu dobře vystihuje úmyslnou dvojznačnost i víceznačnost jednotlivých odůlů, s níž jest nutno v exegisi počítat.

Také divy apoštolů jsou označeny jako z. [Mk 16,17,20; Sk 4,16,22; 8,6], nejčastěji ve spojení s *teras* [Sk 2,43; 4,30; 5,12; 6,8; 14,3; 15,12] a navíc s *dynamis* [Sk 8,3 bez *teras*; R 15,19; 2K 12,12; Žd 2,4; na posledních dvou místech i Duch svatý]. Z-m je též glossolalie, ale nevěřícím, sponěvadž u nich otázka po smyslu vzbuzuje touhu po výkladu slovem. Apoštolská z. se mají vůči Ježíši Kristu jako z. prorocká vůči Hospodinu. Podle Mk 16,17 jsou dána těm, kdo uvěřili [sr. charismata v 1K 12,10]. Při apoštolech, kteří kázali evangelium [Mk 16,16], mocné slovo, vedoucí k spasení či ztracení, jsou divy potvrzováním moci slov tohoto evangelia samým Pánem [20]. Z. tedy nepotvrzují předně osoby apoštolů a nekoncentrují na ně víru ostatních. Apoštolé se musili ustavičně bránit snahám lidu považovat je právě pro tato z. za bohy či »božské lidi« [Sk 14,11; 16,30; 28,6]. Nečiní nic svou mocí nebo nábožností [Sk 2,12], nýbrž ve jménu Ježíše Krista [Sk 3,6; 16,18]. Z. činí on sám [Sk 9,34; sr. R 15,18]. Teprve pak dotvrzují tato z. i pravost apoštolského poslání, je-li brán v potaz [z. apoštolátu 2K 12,12], a jsou i projevem mocné Boží ochrany nad zvěstovateli evangelia. Věcně jsou apoštolská z. táž jako u Ježíše: uzdravování [Sk 2,1; 14,7; 28,8], exorcismy [Sk 16,16; 19,12], vzkříšení [Sk 9,36; 20,9]. Přistupuje trestný div [Sk 5,1n; 13,6] a div manifestující Boží ochranu: Vysvobození ze žaláře [Sk 5,19; 12,1; 16,24]; samočinné otevření dveří je z-m typicky hellenistickým, signalizujícím božstvo [sr. oslovení »Páni« Sk 16,30]. Bouře [Sk 27,22]. Ještěrka [Sk 28,3 - vyplnění zaslíbení Mk 16,18].

Častěji než ve SZ-ě je zdůrazněna spojitost z. a víry v NZ-ě. Z. k víře zvou a vybízejí, budí ji [J 2,23]; víru v naplnění sz zaslíbení aktualizují a koncentrují na Ježíše. Třebaže se někdy uvádí víra jako předpoklad divu [Mt 9,22; 17,20] a nevěra jej znemožňuje [Mt 17,19], není možno říci, že víra je před divem jako

jeho nutný předpoklad, nebo až po něm, jako jeho automatický výsledek. Víra je polem, — ať už její vyvrcholení či soustředění je před divem či až po něm — na němž jest div možno chápat jako div, z., které počáteční nebo teprve vzbuzenou víru soustřeďuje na Ježíše, jenž se tak víře zjevuje ve svém pravém světle. Sfr.

Znameníť, stč. = poznatelný, nápadný, pozoruhodný, důležitý; zřejmý, patrný, veliký. Kral. tak překládají téměř po každé jiný hebr. a řecký výraz. Většinou jde o označení někoho nebo něčeho velikého [na př. pěkně urostlých stromů, Za 11,2], vzácného, váženého [Nu 22,15; 1S 9,6; Na 3,10, hebr. *nikbád* = těžký, přeložené v Ž 149,8 výrazem »šlechticí«, vznešeného [Neh 3,5; Ž 16,3; Na 3,18], vynikajícího [Pís 5,10], početného [Jr 27,7; 50,41], proslulého [Mt 27,16], urozeného [L 19,12], ve vůdčím postavení [Sk 15,22], uznávaného [Ga 2,2] a pod. V Př 8,6 jde o ušlechtilé, vzácné, »knížecí« řeči; v Př 22,20 o jadrné výroky, jež se týkají podstaty věci; v Př 17,7 o naduté řeči, v Př 25,6 o honosnosti, vychloubavosti. »Z-ý duch« u Dn 5,12,14; 6,3 — výborný, mimořádný duch, u Dn 2,31 neobyčejný obraz, u Dn 8,5 vynikající, značně veliký roh. Jr 51,57 myslí na babylonské místodržící [hebr. *ságán*, jež Kral. u Jr 51,23,28 překládají výrazem »kníže«]. U Na 3,17 jde podle slovníků buď o knížata nebo strážné. Oz 8,12 mluví o Bohu, že vypsál množství věci [Kral. »znaménité věci«] ve svém Zákoně. Myslí se tu na podrobný výklad vůle Boží, takže není možno mít o ní nejasno nebo pochybnost. Bůh je podle Jr 32,19 veliký v radě a mocný svým dílem, svými činy. Za 11,13 mluví ironicky o slavné ceně, mzdě za pastýřskou věrnost a péči [sr. Mt 27,5-10].

Známíť se, dáti se poznati [Gn 45,1], znáti se k někomu [Rt 2,10]. Č.

Známost. Vedle sloves a podst. jmen [j-*d-'*, *n-k-r*, *n-ch-š*, v NZ-ě *ginóskein*, *epiginóskein*, *gnósis*], uvedených v heslech »Poznání, poznati, znáti, »Umění. 2. 3, »Vědění, je třeba připočísti ještě podst. jméno *sekél* [= úsudek, poznání, náhled, 2Pa 30,22, od slovesa *s-k-l* = »s porozuměním pozorovati, míti zkušenost, jednati zbožně], abychom měli téměř úplný seznam kořenů, jež Kral. překládají také výrazem z. Při tom nutno míti na paměti, že z. pro Izraelce není nic čistě theoretického, abstraktního, nýbrž spíše pochopením toho, co jest, co se děje. Uvéstí Boha v z. [Dt 4,9; Ž 25,4; 77,15; 78,5; 106,8; 145,2; Iz 38,19; Ez 20,5; 38,23; 39,7] neznamená pochopit Boha jako věčnou podstatu, převyšující svět a člověka, nýbrž navodit k uznání Boha jako Pána, který jedná účelně ve světě [Dt 11,2nn.12; Iz 41,20] i v životě člověka a vyžaduje naprostou poslušnost. Z. Boha je v tom smyslu hlavní povinností člověka [Oz 6,6]. SZ je přesvědčen, že Hospodin sám sebe uvádí v z. svými soudy [Ž 9,17], divy a zázraky [Ez 20,9], svou spásitelnou činností [Ž 98,2] a pod., ale člověk je tak zatvrzelý, že nežádá znáti cestu Boží [Jb 21,14; Oz 4,1; R 1,28]. Jednou však bude země naplněna z-í Boha jako moře je naplněno vodami

[Iz 11,9; Ab 2,14]. Mesiáš, Služebník Hospodinův, přivede k *spravedlnosti mnohé svou znalostí a tudíž i prováděním Boží rady a jeho spasitelných úmyslů [Iz 53,11; sr. Dn 12,3; Ř 5,19].

V NZ-ě z. Boží [Ko 1,10], z. Boží slávy [2K 4,6], z. vůle Boží [Ko 1,9], z. pravdy [1Tm 2,4; Tt 1,1; Žd 10,26] = z. Ježíše Krista. Při tom z. Ježíše Krista [tak jako ve SZ-ě z. Boha] není pouhou vědomostí o Kristu, nýbrž je založena na osobním setkání s ním a proto zahrnuje poslouchat Krista, podrobovat se mu [stát se křesťanem], žít z něho, t. j. přijímat z něho a z obecnství s ním podněty k novému životu lásky. Láska a z., pravě poznání Krista, spolu úzce souvisí, takže rozmožnění lásky vede k hlubší z-i a hlubší z. vede k prohloubení lásky [F 1,9]. V Kristu jsou ukryty všechny poklady moudrosti a poznání všech záhad jsoucna [Ko 2,3], takže „nesmírný poklad poznání Krista Ježíše“ [Kral. „vyvýšenost z-i Krista Ježíše“] činí z ostatní z-i bezcenný brak [F 3,8]. Ovšem, pravého poznání Boha lze dosáhnouti jen poslušností víry, t. j. obléčením nového člověka, jenž se stále zdokonaluje v poznání, „usměrněným podle původního obrazu, t. j. Bohem chtěného určení člověka, jehož chtěl Adam pošestit dosáhnouti tím, že svévolně vztáhl ruku po ovoci stromu poznání“ [Ko 3,10; J. B. Souček, Výklad Ko, str. 70]. Milost a pokoj se rozhojňují v poznání Boha a Ježíše Krista [2Pt 1,2n], na druhé straně však poslušná víra, projevující se křesťanskými ctnostmi, brání před neplodností k poznání Ježíše Krista [„Jsou-li tyto vlastnosti ve vás a množí se, nenechají vás nečinnými a neplodnými k poznání Pána Ježíše Krista“, 2Pt 1,8 v Žilkově překladu]. Z-i Ježíše Krista jako Pána unikají věřící poskvrnám světa [2Pt 2,20n], takže rozhojnění v poznání Ježíše Krista je ustavičným přáním a stálou pobídkou nz pisatelů [Ř 15,14; 2K 8,7; Ko 1,9n; 2Pt 3,18]. Ovšem, naše poznání Boha a Božích věcí, pokud jsme v těle, je stále jen částečné, kusé. Jednou však dojde k plnému poznání, jež bude cele Božím darem. Pavel v 1K 13,12 praví v překladě Hejčlově: »V budoucnu však budu poznávat tak, jak jsem sám poznán« [od Boha]. Karafiát: »Kdy poznám, jakž i poznán jsem« [sr. 1K 8,3]. Bousset: »Tehdy však prohlédnu tak, jak jsem prohlédnut od Boha«. Bůh ve své podstatě bude před našima očima tak jasně, jako je naše podstata jasná Bohu [sr. Ga 4,9]. Nesmíme však zapomínat, že tam, kde se mluví o Bohu, který někoho poznává, znamená to často jeho vyvolující činnost [sr. Jr 1,5; Am 3,2]. O plnosti poznání Syna Božího v budoucnosti mluví také Ef 4,13.

Poněkud jiný odstín má výraz z. v 1K 8, 1.10, kde jde o logický důsledek duchovního poznání jediného Boha, že na masu obětovaném modlám není vlastně nic zlého. Je to theoretické, rozumové poznání, které má ovšem daleko od pravé moudrosti [Jk 3,13—18], a proto činí domýšlivým, „nadýmá“, a tedy rozděluje, kdežto láska sjednocuje a buduje. Pravé

Známý-Zofim [1317]

poznání plyne jen z lásky, jež je odpovědí na vyvolení Boží [viz výše! *Vyučiti, konec hesla].

Známý. *Znám.

Znáti. „Neznáti“ má někdy význam jednání s někým jako s cizincem, zapřítí někoho, nebratí ohled na někoho, nemít žádného vztahu k někomu, hebr. *n-k-r*, na př. Dt 33,9 [sr. Ex 32,26nn; Nu 25,8; Mt 10,37; 19,29; L 14,26], Jb 4,16; 24,13; Iz 63,16; Mt 7,23; 25,12; 26,72; J 1,26; 7,28n; 8,19,55; 15,21; 2K 5,16; 1Te 4,5; 2Te 1,8 [sr. Ř 1,21; Tt 1,16], řecky *eidenai*, *oida*. K ostatním výskytům viz hesla *Poznání, *Věděti. *Známost.

Zneduživěti = státi se neduživým [Mi 1,9].

Znenáhla ve smyslu pomalu, pozvolna [Sk 27,7]. C.

Znepokojení, znepokojiti!. Ve smyslu neklid, rozčilení, nejistota [Am 3,9, sr. 2Pa 15,5; Pf 15,16], zděšení [Za 14,13], uleknutí [Dn 4,2]. Jb 34,29 doslovně z hebr.: »Když on spokojí [= upokojí, dá klid], kdo smí odsuzovati?« [sr. Ř 8,31nn].

Znik, stč. vzrůst, prospěch [Ž 66,7 v překladu Zemanově: »Odbojný se nemohou pozdvihnout«]. C.

Zniknouti, stč. 1. Obstáti před někým [Jb 31,23]. — 2. Uniknouti někomu, utéci něčemu, vyvážnouti [Ž 124,7; Jr 32,4; 34,3; 38,18,23; 42,17; Am 9,1; Ab 2,9]. C.

Znovuzrození. *Zroditi se.

Znuziti, stč. = ozebračiti, oslabiti [Sd 6,6; Ž 79,8; 116,6], jednati s někým zle [Rt 1,21], vyprázdniti, nechati prázdným [Iz 32,6], zničiti, vyvrátiti [Jr 5,17], učiniti neplodným, vyčerpati [Jb 30,3].

Zobláčeti, obléci [Ex 29,8; Ezd 3,10], odít [Ž 132,9,16,18].

Zodkrývati, odhaliti [Jr 49,10].

Zofach, syn Helemův, potomek Heberův z pokolení Asserova [1Pa 7,35n]. C.

Zofai [= plást medu], syn Elkanův [1Pa 6,26], nazývaný v 1Pa 6,35 *Suf.

Zofar. Jeden ze tří přátel, kteří přišli navštívit nemocného *Joba a vedou s ním hovor o příčině jeho utrpení [Jb 2,11; 11,1; 42,9]. Je nazýván Naamatský, snad podle Naama v s. Arábii. Je zajímavé, že LXX má místo Naamatský označení minejský nebo král Minejců. Původní sídlo Minejců [semitských Jihorabů], pozdějších kolonizátorů Kréty [Minojská kultura], byla Sýrie, odkudž byli zatlačeni do j. Arábie [Viz B. Hrozný, Nejstarší dějiny Přední Asie, str. 57n]. C.

Zofim [= hlídači, strážní], místo v krajině moabské, odkud *Balám měl na přání Balákovo zlořečiti Izraeli [Nu 23,14]. Kral. překlad mluví o *rovine Z., avšak hebr. *sáde* znamená pole, a celá textová souvislost ukazuje na kul tické *pole, když se v původním textu mluví ještě o vrchu *Fasga [Kral. opisují podle LXX „na vrch jednoho pahorku“]. Jméno Z. překládá targum Onkelos [viz heslo *Starý Zákon, 14] jako pole *stráží a při výkladu s ním

[1318] Zohaven-Zoufalec

zachází jako se jménem odvozeným od stejného kořene jako *Mispah. Všecko tedy naznačuje, že jde o místo spojené s kultem, zvláště když dalším místem, kam Balák uvedl Baláma, bylo *Fégor [Nu 23,28], kultisté moabského božstva plodnosti Bál Fégor. Lokalisování Z. není dobře možné, avšak Fasga ovládalo vých. stranu Jordánu a vyznačovalo se širokým rozhledem na poušť na východě i na zaslíbenou zemi za Jordánem na západ. Některým vykladačům se zdá pravděpodobným ztotožnění Z. s *Masfa Moabských [1S 22,3]. C.

Zohaven, -y, zohaviti, zohavovati, znetvořiti [na př. vous přistřížením po straně na znamení smutku, Lv 19,27; sr. 21,5; Iz 15,2; Jr 48,37] ranami a mučením [Iz 52,14; Mk 12,4], zmrzačiti [Lv 24,19], zraniti, potupiti [2S 10,5], znesvětit, uvést v ošklivost [Iz 23,9], poskvrnit ohavnostmi v očích Hospodinových [Lv 11,43; Jr 2,7; sr. 1Kr 14,24; 2Kr 23,13; Př 21,27; 28,9], zhanobiti [Ez 16, 25], potupiti [L 20,11], ponížiti [Jb 16,15 v překladu Hrozného: »Ušil jsem žní na svou kůži, do prachu jsem pohřbil svůj roh«, t. j. svou pýchu, důstojnost, sr. Jb 2,8].

Zohelet [= had nebo jiný plaz?], kámen Z. u studnice Rogel [1Kr 1,9], místo nedaleko Jerusalema, kde Adoniáš, syn Davidův, dal připravit svým přívržencům tučnou hostinu.

Zochet [1Pa 4,20], syn Jesi z pokolení Judova. C.

Zopasovati, opásati, přepásati, opatřiti pasem [Ex 29,9].

Zopíchatí [Př 27,22]. Ječmen, pšenice nebo proso se za stará tloukly dřevěným tloukem, *pichem, ve velkém dřevěném moždíři, *stupě, aby byly zbaveny slupek a dalším drcením se proměnily v kroupy, krupici nebo jáhly. C.

Zopravovati, opravovati, vylepšiti. U Jr 33,6 je tak přeloženo sloveso, jež podle slovníků může znamenat nechat narůst [kůži na ranách].

Zor [Joz 19,29] jest město *Týrus při Středozemním moři na hranicích území pokolení Asserova. Karafiát má správně česky Týrus [sr. 2S 24,7].

Zorobábel. Jméno toto patrně pochází z babylonského *Zér-Bábili*, t. j. »šimě Baby-lona«; značí, že se nositel tohoto jména narodil v Babylonii. Byl to poslední blíže známý potomek královského rodu davidovského, avšak sz podání není jednotné, pokud se týče jeho otce: 1Pa 3,19 uvádí v rodokmenu *Pedaie, Ezd 3,2, Neh 12,1, Ag 1,1 a j., jakož* i oba rodokmeny Ježíšovy v NZ [Mt 1,12, L 3,37] *Salatiele; Zachariáš žádný údaj o otci nemá. Jisto však je, že Z. byl vnukem krále judského Jekoniáše [1Pa 3,17].

Nezdá se, že by Z. byl totožný se *Sezbazarem. Z. je uváděn na prvním místě mezi dvanácti vůdci velké skupiny Judských, která se vracela ze zajetí babylonského do Jerusalema

[Ezd 2,2 = Neh 7,7]. SZ neuvádí dobu tohoto návratu, lze však předpokládat, že tato druhá skupina - prvá pod vedením Sezbazarovým se vrátila asi hned po r. 538 - přibyla do Judska předr. 520.

Z. po návratu uváděl do pořádku zvláště zařízení náboženská: zreorganisoval službu levitů [Ezd 3,8; srov. též Neh 12,47] a zahájil obnovu chrámu jerusalemského, po př. pokračoval v ní po předchozím nezdařeném pokusu [Ezd 5,2; Ag 1,12 a 14; 2,5; Za 4,9]. Byl v té době, t. j. v druhém roce vlády perského krále Daria [r. 520/519 př. Kr.] »knížetem judským« [Ag 1,1 a j.], t. j. místodržícím, po př. zplno-mocněncem perského krále pro oblast judskou. V této funkci byl nazýván též *Tirsata [Ezd 2,63; Neh 7,65-70].

Proroci Ageus a zvláště *Zachariáš kladli do Z. veliké naděje a viděli v tomto potomku Davidovu budoucího mesiášského krále: vyvoleného služebníka Hospodinova [Ag 2,24], který dokoná výstavbu chrámu [Za 4,6-10], a zřejmě na něho se původně vztahoval i příkaz o korunování velekněze *Jozue [Za 6,9—14; sr. též *Zachariáš (pror. kniha), odst. 4]. Zde a snad i jinde byly pocty určené původně světskému představiteli společenství judského, potomku Davidovu Z-ovi, přeneseny na představitele duchovního, velekněze Jozue.

Avšak při dokončení chrámu již Z. nebyl [Ezd 6,13—18] a není uvedeno, proč. To dalo vznik různým dohadům: Z. po vykonání svého úkolu, po př. po uplynutí stanovené doby, byl ze svého úřadu Peršany odvolán; Sellin a j. soudí, že Z. jako potomek královského rodu na sebe příliš soustředoval snahy Judských po samostatném království, že se proto stal nebezpečným perské vládě, a byl ji proto sesazen a snad i potrestán. Toto pojetí má částečně oporu v Ezd 5 a v úpravách některých oddílů *Zachariášova proroctví. Sgt.

Zoškliviti (se), zošklivení. Kral. tak překládají asi devět různých hebr. kořenů, nejčastěji *b-š* [= býti nepřijemný, odporný, zapáchat, zasmrdnouti, sr. Ex 7,18,21; 8,14; 16,24, stát se protivným, učinit nenáviděným], na př. Gn 34,30; Ex 5,21; 1S 13,4; 27,12; 2S 10,6; 16,21; 1Pa 19,6. Hebr. *g-š* = pošpinit; zhnusiti se] je tak přeloženo v Lv 26,15.43.44 a může znamenat »s odporem od sebe odstrčiti« [Ez 16,45, sr. Jr 14,19]. Ojediněle jde o překlad hebr. *k-v-s* [= omrzeti, zprotiviti si] v Nu 21,5; *dibbá* [= pomluva] v Nu 13,33, a j. V žalmech jsou tak překládány hebr. výrazy, jež označují nenávisť [Z 36,3: » Lichoti si sám ve svých očích, až je jeho nepravost shledána nenávisti hodná«, Zemanův překlad], odpornost [Z 88,9], pohrdání [Z 106,24].

Zoufalec, hebr. *bógéd* [od slovesa *b-g-d* = býti nevěrný, jednati lstivě, potutelně], stč. = člověk beznadějný, ale také potrhlý, ztřeštěný, běsný. Př 23,28 překládá Karafiát: »Onať [t. j. nevěstka] jako loupežník úklady činí a převrácence mezi lidmi rozmnožuje«, t. j. zvyšuje počet lidí nevěrných Bohu, rodině i učitelům moudrosti.

Zoufati sobě, vzdáti se vši naděje. Ef 4,19 však má v některých rukopisech místo slovesa *apelpizein* sloveso *apalgein* = otupěti, otupěti. Žilka překládá: »Oni se totiž otupěle oddali nezřízenosti«, t. j. bez studu, bez bázně před Bohem a ohledu na lidi. Recké *athymein* [= ztratiti odvahy, stát se plachým] je tak přeloženo v Ko 3,21. »Apoštol měl asi na mysli případy, v nichž zabsolutněná autorita otců byla užívána s bezohledností až krutostí, takže vedla k malomyslnosti, ano zoufalství dítěte. Takový postup [nazývá] dráždění, patrně drážděním ke vzpurnosti, k neposlušnosti a tedy k přestoupení Božího přikázání« [J. B. Souček, Výklad Ko, str. 78n].

Zpáčiti se [Jr 34,16], stč. = zpět se obrátiti, rozmysliti se.

Zpátkem, pozpátku, s obrácenými zády [Gn 9,23], do zadu [2S 1,7]; ustupovati z. = couvati [Jb 39,22], z. jíti = odvolati [Est 8,8].

Zpečetovati, stč. ve významu jistiti, jistým dělati, potvrzovati. U Jb 33,16 se tak děje snem.

Zpěčovati se, stč. odporovati, vzpírati se, zdráhati se [Ex 16,28; 1S 12,14; Ž 78,10; Př 21,7; Sk 9,5; 26,14]. Č.

Zpěv. Hudba a z. patřily k nejstarším projevům radosti i žalosti u všech národů. Také Izraelci zpívali při všech možných příležitostech. *Píseň. Nevíme ovšem mnoho o hebr. melodii a způsobu zpívání. Dnešní synagogální z. je patrně už docela jiného rázu než z. v době sz. Nado se židovský z. v době zajetí přizpůsoboval z-u národů, s nimiž se Izrael stýkal. Bič I., 283 shrnuje to, co lze zatím s velkou pravděpodobností usoudit, těmito slovy: »Z. i doprovod byly jednohlasé [2Pa 5,13?] jen s přirozeným rozdílem výškovým mezi hlasy mužskými a ženskými. Tomu snad nasvědčuje zmínka o „z-u vysokém“ [‘al *‘lāmôt*, 1Pa 15,20, doslovně patrně : dívčím] a „nízkém“ [‘al *ha-šēminūt*, 1Pa 15,21, doslovně „podle osmé“, tedy o oktávu?; Ž 6,1]. Při tom nestála tak v popředí melodičnost jako spíše rytmičnost. Souvisí to s bezprostředním vztahem hudby k práci nebo k tanci... Ve slovech písně bývá tudíž silně voluntativní ráz, v hudebním doprovodu zas neméně zrušený rytmus, který přiváděl

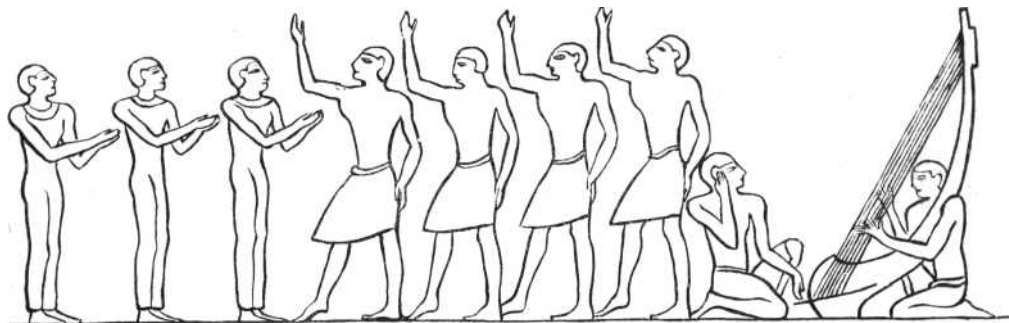
Zoufati sobě-Zpěvák [1319]

přítomné až do extase«. V titulech některých *žalmů jsou snad naznačeny nápěvy [Ž 9; 45; 56; 57], ač ani to není bezpečně zajištěno. Oblíbený byl antifonální z., v němž skupina zpěváků odpovídala druhé [Ex 15,21; 1S 18,6nn; Neh 12,24.31-43], zvláště při chrámové bohoslužbě [Ezd 3,10n; Jr 33,11]. Některé žalmy byly upraveny pro tento antifonální z., na př. Ž 20; 21; 24,7-10; 118; 136 a ovšem i některá místa z proroků [na př. Iz 53, snad i Ab a jiní]. Také t. zv. parallelismus membrorum [viz *Píseň] ukazuje na antifonální užití při z-u. V mnohých případech byly žalmy zpívány dvěma chóry, při čemž se oba chóry spojovaly při zpívání vyvrcholujícího finále [na příklad Ž 121]. V prvním chrámu se zřídka zúčastnil lid z-u, ledaže připojoval své „amen“ [1Pa 16,7.36] nebo podobná, krátká zpěvní rčení. Podle 1Pa 15,19; 25,1n zřídil David chrámové hudebníky a zpěváky, kteří byli rozděleni do 24 tříd.

SZ překládá výrazem z. nejčastěji hebr. *šir*, jež označuje veselou, radostnou píseň [Gn 31, 27; Am 8,10], píseň milostnou [Ez 33,32], chrámovou [1Pa 25,7; 2Pa 29,27; Am 8,3; Ez 26,13], píseň při procesi [1Pa 13,8] a pod.; *zámír* označuje chvalozpěv [2S 23,1; Jb 35,10], *rinná*, *rénáná* jásavý, pronikavý z. [2Pa 20,20; Jb 3,7] a *n’gíná*, z., doprovázený na strunový nástroj [Ž 77,7; Pl 5,14]. Žalmy 16, dále 56—60 jsou nadešpsány jako zlaté z-y [žalmy] Davidovy. Nevíme, co tento nadpis znamená. Mowinckel spojuje hebr. výraz *miktám*, který Kral. překládá „zlatý z.“ s akkadským *katámu* = přikrytí [vinu], tedy „smírčí z.“. Jiní se domnívají, že jde o přepsání a že se má čísti *miktáb* = pamětní skladba [sr. Iz 38,9]. Jiní v tom vidí nějaký hudební pokyn.

V prvokřesťanských sborech se zpívalo nejspíše tak jako v židovských synagogách [Ko 3,16; sr. Ef 5,19] antifonickým způsobem, a to jednohlasně. Kliment z Alexandrie a Augustin varují před napodobováním pohanského způsobu zpěvu, který byl vícehlasý a značně melodický. *Zpívání. *Zpívati.

Zpěvák. Zpěváci měli důležitou úlohu v bohoslužebném životě starých Izraelců.

Zpěváci doprovázeni harfou a tleskáním žen. Egyptská hrobní malba.

[1320] Zpíčení se-Zpletený

O Šalomounovi čteme v 1Kr 10,12, že z dříví *almugim, dováženého z Ofiru, dal mezi jiným zhotoviti harfy a loutny z-ům, a 1Pa, 2Pa, Ezd a Neh naznačují, že z-áci tvořili spolu s vrátnými pevně organizované řády, jež byly odvozovány už od dob Davidových [Neh 12,46] a Azafových. Původně snad patřil úkol z-ů levitům [1Pa 15,16–24], ale za Ezdráše a Nehemiáše tvořili zvláštní oddíl chrámových služebníků vedle levitů, vrátných a Netinejských [Ezd 7,24; 10,23n; Neh 7,1; 10,28]. Zdá se, že z-áci a hudebníci v době Nehemiášově patřili k rodu [cechu] Azafovu [Neh 12,35.46]. Dále slyšíme o zpěvácích Hémánovi, Etanovi [1Pa 15,16–22], Jedutonovi [1Pa 16,41] a o Chóreovcích. Mnozí badatelé se domnívají, že Azaf [Z 73–83], Chóreovci [Z 84–85; 87–88], Etan [Z 89] měli původně své vlastní sbírky žalmů, které byly později vtěleny do izraelského zpěvníku. Z-áci neměli nic jiného na práci než chválit Hospodina. »Ve dne i v noci k své povinnosti státi musili« [1Pa 9,33; 23,30]. Podle 1Pa 25 byli z-áci rozděleni právě tak jako kněží na 24 tříd. Podle 2Pa 8,14 toto rozdělení se připisuje už Šalomounovi a v posledku Davidovi. Z-áci měli význam i ve válce [2Pa 20,21] a ovšem při korunovačních slavnostech [2Pa 23,13], ale hlavní jejich úkol se soustřeďoval na chrám [2Pa 35,15], Ezechiel ve vidění nového chrámu pamatoval i na komůrky z-ů [Ez 40,44].

Jsou dosud spory a dohady o původu z-ů. Podle W. F. Albrighta byli původu kananejského. Podle Biče [Palestina II, 124nn] pak i jména z-ů původně označovala jejich různé funkce [sr. také Bič I., 284].

2Pa 35,25; Ezd. 2,65; Neh 7,67; Kaz 2,8 mluví také o zpěvácích [zpěvácích]. Nevíme přesně, jaký úkol zastávaly — 2Pa 35,25 mluví o naříkání -, ale „zpěv vysoký“ [*Zpěv] znamenal zpěv dívčí. Měly tedy asi zpěvačky své místo i v izraelském kultu [sr. Bič II., 158].

Zpíčení se, stč. stavěti se na odpor, protiviti se. V Dt 32,15 o Izraeleovi. G. Sicher zde překládá: »Ztučněl, tož vyhazuje« [t. j. jako kůň nebo osel]. C.

V hebr. textu je užito místo slova Izrael výrazu *jéšurún* [= upřímný, spravedlivý], básnické označení Izraele [Dt 33,5 překládá Karafiát: »Byl v upřímem (jako) král«, kdežto Kral. mají: »Byl v Izraeli (jako) král«. Podobně Dt 33,26 Karafiát: »Není (žádného) jako Bůh silný, ó upřímy«, Kral. »ó Izraeli«; sr. dále Iz 44,2, kde všude jde o překlad hebr. *jéšurún*). Snad jde o zdrobnělinu hebr. *jášár* [= upřímný, spravedlivý], malý spravedlivec [lat. *iustus, rectulus*]. Kalvín Dt 32,15 vykládá: »Tím, že tu Mojžiš užil jména „spravedlivý“ místo Izraele, ironicky kárá ty, kteří se odchýlili od spravedlnosti; tím, že jim připomíná důstojenství, jimž byli vybaveni, dodává svému kárání jejich nevěrnosti tím ostřejšího důrazu«. Doslovný překlad: »Ješurun ztučněl, tož

vyhazuje« Na ostatních citovaných místech nejde o ironii. N.

Zpilý = opilý [Sk 2,15].

Zpínati se, vzpínati se [Ab 2,4, sr. Ž 32,9], vypínati se [Z 13,3; 35,26; Sof 2,10], pozdvihnouti se proti někomu [Jr 48,26].

Zpívání může někdy u Kral. označovat i hudbu nebo hudební nástroj. Tak u Dn 3,5. 10,15 a u L 15,25 na obou místech jde o podobná slova: *sûmpônjá* [aram.], *symfónia* [řecky].

Zpívati. *Píseň. *Písnička. *Zpěv. *Žalm. Ef 5,19 a Ko 3,16 zařazuje zpívání žalmů, hymen a duchovních písní mezi prostředky vzájemného poučování a napominání. Pravdy, jimž se věřící naučil anebo jimž učí, mají být zpívány. »Mluďte mezi sebou v žalmech a v hymnách a v písních duchovních«. Výraz „duchovní písně“ označuje zpěvy, k nimž dal podnět, jež inspiroval, vnučil Duch sv., který vládne v církvi. Tyto písně mají být zpívány „s milostí“ [*en chariti*], doslovně „v milosti“, vděčně za milost, kterou prožili v Ježíši Kristu. Toto vděčné, omilostněné zpívání obohacuje zpěváky i posluchače. Obrat „v srdci“ znamená srdečně, s celým srdcem, celou bytostí, upřímně [ne s rozdojeným srdcem, sr. Ž 12,3; 15,2]. Není pochyby o tom, že věřící znali mnohé písně zpaměti [nejen sz žalmy, apokryfní Žalmy Salomounovy, žalm Danielův a pod.], ale 1K 14,26 ukazuje, že byly tvořeny i nové písně, dokonce i takové, jež byly prostému, nezasevěnému člověku nesrozumitelné a musely být vykládány, protože byly zpívány „jazykem“ [1K 14,15: »Budu se modliti „duchem“, budu se však modliti také rozumem; budu zpívati „duchem“, budu však zpívati také rozumem«, Žilkův překlad]. Zdá se, že v prvokřesťanských bohoslužbách zpívání převažovalo modlitby [Weizsäcker, Das apostolische Zeitalter]. I když v křesťanských shromážděních byly zpívány staré písně, byl v nich přesto nový prvek v tom, že byly vztahovány na vykupitelské dílo Kristovo. Plinius ml., místodržitel v Bithynii, ve své zprávě císaři Trajanovi [98–117] píše o křesťanech, že mezi sebou ve shromáždění zpívali ke cti Krista jako Boha písně. Náznaky starokřesťanských písní máme zvláště ve Zj [18,21–24 a j.], ale také u L 1, 46–56.68–79; 2,29 32 aj.

Zpjal [Dn 8,10] *Zepnouti se.

Zplésati. *Plésání.

Zplácený. *Splácený.

Zpletený, spletený, zmatek, pomatenost. Mi 7,4 překládá Karafiát: »Již nastane v jejich mysli sevření« [podle Iz 22,5, kde jde o překlad téhož hebr. výrazu].

Zpletený v 2Tm 3,8 je překladem řeckého *adokimos*, jež označuje to, co nesnese zkoušky, co je neosvědčené, ať už jde o člověka nebo o věc. Tak má LXX v Pr 25,4 a Iz 1,22 totéž řecké slovo o stříbru. V R 1,28 je Kral. přetlumočili výrazem převrácený, v 2K 13,5n zavrhzený, v Tt 1,16 nehodný. Žilka slovo z. nahrazuje výrazem neosvědčený, jinde nezpůsobilý, neschopný. C.

Zploditi. *Naroditi se. *Roditi. V přeneseném smyslu o původci a působci. Pavel v Ř 7, 8.13 praví, že hřích, který ožil, když byl vydán Boží Zákon, způsobil v něm veškerou žádostivost a skrze to dobré [Zákon] se stal původcem smrti [sr. Ga 4,24; Jk 1,15]. Jako otec plodí syna, tak v obrazném smyslu učitel „plodí“ žáka, mistr učedníka. V tom smyslu Pavel praví, že v Kristu Ježíši z-il věřící skrze kázání evangelia, stal se jejich otcem [1K 4,15; Fm 10, sr. Ga 4,19; 1Te 2,11].

Podle Př 8,22nn byla Moudrost zplozena Bohem. Hospodin ji „měl“ [hebr. *kaná* = stvořiti, založiti, zformovati; nabyti, miti], t. j. dosadil nad vším svým dílem hned od počátku své činnosti. Byla ustanovena [hebr. *n-s-k* = vylíti, vymodelovati; dosaditi, sr. Ž 2,6, kde je přeloženo totéž slovo], zplozena [hebr. *ch-v-l* = kroutiti se jako při porodu, svjieti se, vyrážeti], uvedená v činnost před počátkem světa. Křesťanský výklad tohoto místa máme u J 1,1; Ko 1,15; Žd 1,5n; Zj 3,14. Podle Ž 2,7 Bůh „zplodil“ Syna-mesiášského Krále; původně tu šlo o formuli, které se užívalo pro dosazení krále na trůn. V NZ-ě je tohoto místa užito několikrát ve vztahu jednak k sestoupení Ducha sv. na Ježíše Krista při křtu [L 3,22 podle cambridgeského rukopisu Bzová: »Ty jsi můj milovaný Syn, já jsem tě dnes zplodil«], jednak ke Kristově velekněžské úloze [Žd 5,5], jednak ke vzkříšení Ježíše Krista z mrtvých a nastolení nového věku [Sk 13,33], takže je Kristus podle Pavla »prvorozený mezi mnohými bratřimi« [Ř 8,17.29], kteří do jisté míry mohou o sobě říci, že také byli zplozeni Bohem, když přijali Krista za svého svrchovaného Pána [J 1,12n; 1J 5,1]. *Naroditi se. Bůh z-il věřící slovem pravdy [Jk 1,18], t. j. hlášením evangelia na základě zmrtvýchvstání Ježíše Krista, a to k živé naději, k neporušitelnému, neposkvrněnému a nepomíjejícímu dědictví v nebesích [1Pt 1,3]. Je to zrození z Ducha [J 3,5n.8]. *Zroditi se.

Zplynouti, zplývati, stč. vyplavati [2K 6,6 o sekeři], plouti, vznášeti se na vodě [Gn 7,18 o korábu]. C.

Zpodepřiti, stč. = podepřít. Podle Iz 59,16 Bůh ustrnul nad tím, že nebylo nikoho, kdo by se ujal hříšného, ubohého vyvoleného lidu. Rozhodl se tedy sám pomoci, podepřel pouze svou mocí [Kral. rámě] a svou spravedlností. Karafiát překládá přesněji Iz 42,1: »Aj, služebník můj, kteréhož zpodepru«. Hebr. *t-m-k*, které je tu překládáno, znamená pevně držeti, podpírat, nenechat padnout.

Zpomínati, nč. vzpomínati, vzpomenouti si [Gn 40,23; 42,9; Jr 31,34 a j.], připomínati si [Ž 25,7; 88,6 a j.]. *Pamatovati. *Připomínati. *Rozpomínouti se.

Zpoura, nč. vzpoura. Ve SZ-ě je tak překládáno nejméně šest různých výrazů, jež označují zpučnost, projevující se neposlušností [Dt 17,12n], urputnost a zarputilost [Dt 31,27], projevující se modlářstvím [IS 15,23], nařikáním [Jb 23,2], odbojem a odpadnutím [Joz 22,22], hněv a rozmrzelost [Est 1,18].

Karafiát překládá Kaz 8,3 doslovně: »Nepospíchej jíti od tváří jeho, aniž trvej ve věci zlé«.

Ef 2,2 překládá srozumitelněji Žilka: »Řídíce se... duchem, jenž jest nyní činný v neposlušných synech«. Pisatel epístoly tu myslí hlavně na pohany, kteří doposud neposlouchají vůli Boží, a z křesťanů na ty, kteří se vzpírají vedení Ducha sv.

Zpouzení, zpouzeti se, nč. vzpouzení, vzpouzeti se. Ve smyslu pýcha, zpučnost ve 2Kr 19,28; Iz 37,29. Ve smyslu hněvati se ve 2Pa 26,19; Ž 37,8; Př 19,3 [sr. 1Kr 20,43, kde je přeloženo totéž hebr. sloveso výrazem hněvati se], osopovati se u Mk 14,5, rozčílovati se, roztrpčovati se v 1K 13,5.

Zpozdlý, stč. — zdlouhavý, liknavý, neumělý, váhavý, pomalý, na př. v řeči [Ex 4,10; 6,12; Jk 1,19]. Z. k hněvu = váhavý k hněvu [Př 14,29; 15,18; 16,32; Jk 1,19]. Karafiát překládá Iz 29,9 přesněji: »Pozastavte se, a užasněte; rozkoš provodte, a slepi budte«. Prorok se tu obrací na posluchače, kteří jsou jakoby opilí, takže nic nevidí a nic nechápou. Jb 12,3; 13,2 v překladu Hrozného: »V ničem si s vámi nezádam«. Žilka překládá L 24,25: »Vy nerozumní! Jak je vaše mysl váhavá uvěřiti všemu, co mluvili proroci!«

Zpráva, sdělení [Gn 43,7; Sk 21,21], jistota o něčem [Dn 7,19], výklad [Jb 13,17]. Ve smyslu směrnic v Ž 19,5. Doslovně: »Po celé zemi se rozprostírá jejich měřícká šňůra [směrnice], t. j. jejich působnost [viz Zemanův překlad!]. Podle jiných znamená zde *kav* totéž co zvuk, takže by bylo lze překládat: »Po celé zemi se rozléhá jejich zvuk«. Ve Sk 26,1 jde o obhajobu, v 1Pt 3,15 o požadování účtů.

Zpronevěřiti se, státi se nevěrným, odpadnouti [Sd 9,23; Jr 3,8.20; 5,11; 12,1; Oz 5,7; 6,7 a j.], hřešiti [Iz 46,8; 59,13; 66,24; Jr 33,8; Pl 3,42; Ez 2,3 aj.].

Zprostiti, zbaviti [Iz 33,24; Mk 5,34; L 13,12; Sk 2,24]. Býti zproštěn od někoho u L 12,58 = vyrovnati se s kým.

Zprotiviti se, vzbouřiti se, podzvihnouti se proti někomu [Gn 14,4; 2Kr 24,1.20; Neh 6,6; Jr 52,3 a j.]. *Protivinství, protiviti se. K 2Tm 3,8 vjz heslo »James a Jambres. Z. se až do krve [Žd 12,4] = klást odpor až do krve, odporovati až do krve, do nasazení života.

Zprovoditi. *Sprovoditi.

Zprubovaný, zprubovati [z něm.] = podrobiti zkoušce, vyzkoušeti. Písmo často užívá o Božích zkouškách věřících lidsí obrazu o pruhození stříbra nebo zlata, t. j. zkoušení těchto kovů přetavováním, aby se zjistil ryzí kov a aby se oddělila veškerá nečistota a příměšenina [Ž 12,7; 17,3; Za 13,9; Zj 3,18]. *Sr. *Libovati si. C.

Zprýštění, stč. naskočení puchýře na spálenině [Lv 13,28]. C.

Zprzniti, poskvřniti, znečistiti, zaneřádit [Lv 20,3; 22,9, sr. Jr 32,34], zneuctivati, hanobiti [Ř 1,24]. Karafiát překládá Jb 9,31

[1322] Zpřetínati-Způsobiti

přesněji: »V jámě pohřížíš mne, takže mne sobě v ošklivost vezme roucho mé« [= až by se mne štitil můj šat]. Sr. Jb 19,19.

Zpřetínati = přezémati [Ž 129,4].

Zpřímíti, nč. = vzpřímíti, napřímíti [se], narovnat [se], na př. Kaz 1,15: 7,13; Iz 45,2. 13; L 13,11.

Zpurně, zpurný, nč. vzpurně, vzpurný. Hebrejščina má pro vzpurnost celou řadu různých výrazů, jež označují odbojnost [Nu 17, 10; Př 17,11; Iz 30,9; Ez 2,3.5n aj.], nezkrotnost, divokost, tvrdšíjnost [Dt 21,18.20; Ž 66, 7; 68,7.19; 78,8; Iz 1,23; 30,1; 65,2; Oz 9,15 a j.], vyzývavost, provokativnost [Dt 31, 27; Iz 1,20; 63,10; Pl 3,42], urážlivost [Př 15,1], odpadlictví [Jr 3,6.8.11n.14.22; 31,22; 49,4; Oz 4,18] a pod. Babylon má u Jr 50,21 jméno *m'rátajim* = dvojnásob vzpurný. Někteří vykladači se domnívají, že jde o skutečné jméno. Vzpurně se postaviti proti někomu [Iz 3,5] = osopit se na někoho.

Způsob, způsob, stč. = podoba [Jl 2,4], tvářnost [Is 28,14; Ž 49,15; Iz 24,1; 52,14], obraz, forma; stav [Kaz 3,18; Ez 16,55]; obyčej [Joz 23,14], zvyk [Is 21,13], povaha; přirozená jakost, charakter; cesta, již se něčeho dosahuje, to, jak něco děláme [Nu 8,7; Dt 15, 2; 2S 15,6; 2Kr 22,21; Iz 27,9; Jr 5,2 a j.]. *Ž. rány* [Lv 13,25] = vzhled rány [rána na pohled hlubší]. Přivedli dům k z-u jeho' [2Pa 24,13] = do původního stavu. Podle z-u cesty jeho' [Př 22,6] = podle jeho přirozenosti, schopností, povahy. *Ž. domu i jeho forma* [Ez 43,11] = vnější podoba a harmonické uspořádání. V tomtož verši se vyskytuje výraz z. ještě dvakrát, jednou ve smyslu tvar, po druhé ve smyslu uspořádání pro bohoslužbu. Na tento z. [Gn 34,15.22] = s touto podmínkou. Jb 18,21 překládá Karafiát přesněji: »Takový [jest] zajisté příbytek nešlechtného, a takové místo toho, kterýž nezná Boha silného« [sr. také Hrozného překlad]. Ž 69,23: »Staní se jejich stůl před nimi pastí, a bezstarostným [t. j. těm, kteří se cítí bezpečni] léčkou« [sr. Žemanův překlad]. Na všech těchto místech je užito velmi mnoho různých hebr. výrazů a slovních obrátů.

Také v NZ-ě je tak překládáno množství různých řeckých výrazů. *Ž. nebe* [Mt 16,3; L 12,56] *prosópon* = tvář, tvářnost oblohy, podle níž lze souditi na počasí. *Ž. života* [2Tm 3,10] *agógē* = počínání v životě, životní sloh, chování [k věci sr. 1K 4,17]. Mluví-li Pavel v Ř 6,17 o *z-u učení* [*typos*], nemyslí tu na nějaký zvláštní druh evangelia, vedle něhož jsou ještě jiné odlišné a oprávněné druhy. Pavel zná jen jedno křesťanské učení [Ř 16,17, sr. Tt 1,9], a to evangelium Boží, Kristovo [Ř 1,1.9]. Nemyslí tu ani na nějaké stručné shrnutí křesťanského učení v nějaké pevné formulaci, nýbrž na učení, jež vytváří z člověka, který je v víře přijme, určitý typ, dává mu určitou tvářnost. Je to tedy učení zvláštního typu, jež nutí k rozhodnutí víry, k poslušnosti

[sr. Ř 1,5], k poslušnosti nikoli nucené, ale ze srdce. Opakem tohoto typu učení je Zákon, který činí vposledku člověka otrokem hřícha. Ale věřící v Římě byli vydáni, předáni jinému učiteli [evangelii], jenž vede k radostné poslušnosti. To je stručně Zahrnuv výklad tohoto místa. Jsou ovšem možné také jiné výklady. Slovy *Židovský z.* [Ga 2,14] Kraličti opisují sloveso *iudaizein* = žít po židovsku, osvojit si židovské zvyky [Škrabal překládá: »Žiješ-li ty, ač jsi Žid, po způsobu pohaniském a ne židovským, jak to, že nutíš pohanokřesťany, aby se požidovštili?«]. *Ž. nábožnosti* [2Tm 3,5] *morfosis* = forma, tvářnost zbožnosti, zbožnost na oko, na venek. Škrabal překládá F 1, 18 [*tropos*]: »Jen když je hlásán Kristus, ať jakkoli — zde s vedlejší úmyslem, tam upřímně«. V Ko 2,23razil Pavel zvláštní řecký výraz *ethelothrēskia* pro asketickou zbožnost, jež si libuje v týrání těla a v sebe-pokořování. Kral. překládá *ž. té nábožnosti*, Karafiát *svémýslná nábožnost*, Žilka libovolné pobožnickářství. Jde o jakousi rádobyzbožnost, jež si nejen afektovaná, ale i svévolně vymyšlená, protože se nedrží křesťanské skutečnosti, t. j. Ježíše Krista jako jedině hlavy církve a každého věřícího. Rozličnými *z-y* [*polytropós*] [Žd 1,1] = mnohotvárně [skrzesny, vidění i slovo]. *V tělesné z-ě* [L 3,22] = v tělesné podobě, [*eidós*] viditelně. Pravi-li Pavel v 1K 7,31, že *z. [schéma]* tohoto světa pomíjí, nemyslí tu jen na pomíjitelnost světa, nýbrž hlavně na to, čím svět projevuje svou podstatu na venek [sr. 1J 2,16n; Ř 12,2].

Podle pozdějšího závěru evangelia Mk 16, 12 se Kristus zjevil dvěma učedníkům [sr. L 24,13nn] v jiné způsobě [*morfé* = forma, podoba], t. j. v lidské podobě, avšak jiné, než jakou měl před svým vzkříšením [sr. L 24,16; dále Mt 17,2; Mk 9,2; Zj 1,14; 1K 15,51n; 2K 3,18]. Podle F 2,6n měl Kristus před vzkříšením podobu [*morfé*, Kral. způsob] služebníka-otroka, kterou dobrovolně přijal [před vtělením měl božskou podobu, t. j. byl prae-existentční božskou bytostí, sr. 2K 8,9; Ko 1,5nn]; zřekl se své božské podoby, t. j. výsad božské existenční formy, »narodil se v podobnosti s lidmi, a jako oni se stal pouhým služebníkem Božím... Zjevem [*schéma*] se ukázal jako člověk. A ještě více: jeho lidství bylo lidství člověka pokorného, poníženého, trpícího« [J. B. Souček, Výklad F, str. 46n]. *Tvářnost.

Způsobiti, způsobovati, stč. = býti příčinou, původcem něčeho [Ex 14,13; 2S 17,14; Př 26,28; Iz 45,8; 60,22; Jr 4,18; 16,9; Ez 34, 25; Ab 3,19; 2K 7,10; 2Tm 4,14], zformovati, utvořiti [Iz 43,19; Sof 3,9; Ag 2,10], zjednati [Ž 4,9; 111,4; Jr 31,2], opatřiti [Jr 35,9; 42, 12], získati [Gn 31,1; Dt 8,17], určití [Gn 24, 14.44], dáti [Iz 43,16; 1K 10,13], sestrojiti [1K 12,24], *zpracovati, připraviti [2K 5,5], přichystati [Žd 10,5] a pod.

Poněkud nesnadný je překlad i výklad Př 12,12. Právě se tu, že člověk nešlechtný touží po kořisti [hebr. *másód* = kořist; síť; pevnost, obrana] zlých lidí anebo po jejich ochraně,

podpoře, ale kořen spravedlivého dává vše, co člověk potřebuje [Karafiát: »(ovoce) vydává«]. Je také možný překlad: »Ale [Bůh] dává kořen spravedlivým«, t. j. dává jim pevnost v dobách zkoušek. Vykладаči se pokoušejí ještě o jiné překlady, při čemž mění a upravují text. Také LXX má jiné čtení.

V Žd 10,20 tak překládají Kral. řecké *enkainizein* [= novým učiniti, obnoviti, sr. 1S 11,14; 2Pa 15,8, kde je užito v LXX téhož slovesa; zasněžit]. Žd 10 mluví o nové a živé cestě, kterou pro nás obnovil, znovu otevřel, a tím, že sám po ní nejprve šel, zasněžil Ježíš Kristus svou krví [sr. Žd 9,17n]. Žilka překládá: »Touto novou a živou cestou, kterou nám zasněžil skrze oponu [to jest skrze své tělo]«. — U L 22,29 je tak přeloženo řecké *diatithesthai* [= zříditi, určit; poslední vůli odkázati]. Tak jako Otec odkázal, určil svému Synu království, tak Syn odkazuje svým učedníkům podíl na svém budoucím panství: mají se stát jeho spolustolovníky a spoluvládci [sr. L 12,32; Mt 19,28]. Je zde zdůrazněna svrchovaná moc Ježíšova, již dává spoluúčast na svém království tomu, komu chce.

2K 3,3 překládá Žilka: »Jste listem Kristovým, k němuž bylo použito mě služby«. Ga 3, 19 zní v překladu Hejčlově: »[Zákon] byl ustanoven skrze anděly rukou prostředníkovou« Viz hesla *Prostředník, *Zákon.

Způsobný, vycvičený [v boji, Gn 14,14; Nu 4,23], vyškolený [Zd 5,14], připravený, hotový, vybavený [Nu 31,5; 32,27; 1Pa 12, 8,23n.35n; 2Pa 17,18], dobrý [1S 8,16], správný, spravedlivý, upřímný [2Kr 10,3], schopný [1Pa 26,8; 2Tm 2,2], vhodný, vybraný [Est 2,9], způsobilý [L 9,62]. Mysl z-á' [2Tm 1,7] = rozvaha, rozvážnost. Kdo je k tomu z' [2K 2,16] = kdo na to stačí [na vznešený a odpovědný úkol apoštola]. Žd 13,21 říká překládá Skrabal: »Nechť vás upevní v každém dobru«.

Zpustlý, zpustnouti, *pustý, státi se pustým, *pustinou, *pouští, v hebrejštině nejčastěji výrazy, odvozené z kořene š-m-m [= ztrnouti hrůzou; o všem, co nahání hrůzu svou pustotou, Lv 26,31; Iz 1,7; 5,9; 6,11; Pl 1,4; Ez 6,4.14; 36,35; Jl 1,17; Am 7,9; Sof 2,4; 3,6 a j.], nebo z kořenů b-d-d [= býti osamocen, odloučen, sám, na př. Iz 27,10], š-d-d [= býti znásilněn, popleněn, zpuštěn, Iz 23,14; Jl 1,10; Mi 2,4] a ch-r-b [= býti vysušen, vyprahlý, proměněn v poušť, Neh 2,3; sr. Zj 18, 19].

Zpuštěn. *Zpustlý.

Zpuštění, stč. = zpuštění, opuštění, pustota. Vedle kořenů, uvedených v hesle *Zpustlý, zpustnouti [ch-r-b, Lv 26,31; Dn 9, 2; š-m-m, 2Kr 22,19; 2Pa 29,8; 30,7; Jr 25,18; Dn 8,13; 9,18; Jl 3,19; Mi 6,16; Sof 1,13; Za 7,14; š-d-d, Iz 13,6; 51,19; 59,7; 60,18; Oz 7, 13], jsou tak překládány výrazy šo'á [= bouře, hromobití, Př. 1,27; 3,25; náhlá zkáza, Iz 10,3; 47,11, sr. Ž 35,8; Sof 1,15], "z ūbá [= opuštění, poušť, Iz 6,12] šé't [= zánik, Pl 3,47].

U Iz 19,18 je užito hebr. *hères* [= rozboření, zbořenina]. Některé staré rukopisy mají

místo toho *chères* [= slunce]. V tom případě by šlo o 'Město Slunce', Heliopolis, ležící v bezprostřední blízkosti nynějších zboženin *Tel-el-Jahudé* [Telí Jehúdíjé], jež bylo založeno veleknězem Oniasem IV. s řadou uprchlíků asi r. 164 př. Kr., kdy Antiochus IV. Epiphanes řádl v Jerusalemě. Postavil zde chrám [sr. Iz 19,19] na základě povolení a pod ochranou egyptského faraóna Ptolemaia VI. [sr. Bič II., 55nn]. Ale i kdyby byl správný hebr. text, který čte *hères*, šlo by o narážku na Heliopolis, jehož sluneční modloslužba bude podle prorokova vidění zatlačena a zničena. — Ez 23, 33 mluví o 'kalichu pustiny a zpuštění', t. j. kalichu [sr. Ž 23,5; Iz 51,17; Jr 25,15; Mt 20, 22; 26,39], který přináší nejen zesměšnění [Ez 23,22], nýbrž i úlek a hrůzu. - 'Ohavnost z.' [Dn 11,31; Mt 24,15; Mk 13,14; sr. L 21,20] = ohavnost zpuštění, hanebná zkáza, ohavná poušť, Karafiát u Dn 11,31 'ohavnost hubicí' [sr. Kral. Dn 9,27; 12,11]. Podobný obrat čteme v 1Mak 1,57, kde se myslí na Jupiterův oltář, vztyčený r. 168 př. Kr. na rozkaz Antiocha Epiphana na oltáři Hospodinově v Jerusalemě. Ohavnost má význam našeho znesvěcení, profanace. Z. tu znamená to, co vyvolává úděs. Tedy profanace, jež působí hrůzným dojmem. Za hebr. *šikkús m'sómém* může vzet jméno pohanského božstva *ba'al šamajim* [= vládce nebes], jehož vztyčení v chrámě bylo takovým znesvěcením, že vyvolávalo hrůzu [sr. 2Te 2,3n]. Ž 40,16 překládá Zeman: »Nechť ztrnou [hebr. š-m-m] nad svou hanbou«, Ž 73, 19: »Jak pustnou [zanikají] v okamžiku«!

Zpuštěný, zpuštěný [Neh 2,17; Iz 61,4, hebr. *ch-r-b*; Iz 49, 8; Ez 36,35; Am 9,14, hebr. *š-m-m*, viz heslo *Zpustlý].

Zpytatel, zpytování, zpytovat. Ve SZ-ě jde o překlad nejméně osmi hebr. výrazů, jež označují hledání rady, dotazování se na radu [Ž 119,94], důkladné prohlížení, rozvažování [Kaz 12,9. Viz také Ž 27,4, nejde-li tu o nějaký zvláštní druh kultického výrazu — hebr. *b-k-r* — sr. 2Kr 16,15, kde je tento výraz přeložen 'doptávání se', *Dotazování, *Játra], prohlédání, propátrání, hloubání [Ž 77,7; Př 20,27; Pl 3,40], probádání, výzkum [Jb 8,8; Př 25,2.27], prozkoumání [Dn 12,4]. Zvláště o Bohu se praví, že zkouší srdce tak, jako tavič kovy [1Pa 29,17], prohlédává [1Pa 28,9], zjišťuje, co je v něm [Př 16,2; 21,2; 24,12], zkoumaje [Př 17,10]. V hebr. textu je užito téměř po každé jiného hebr. slova.

Podle Sk 1,24; 15,8 je Bůh znalec srdce [sr. 1S 16,7; 1Kr 8,39; Ž 7,10; Jr 11,20; 17,10; L 16,15. *Ledví. *Srdce. *Zkusiti]. Ale právě tato okolnost, že Bůh dovede lidské srdce důkladně proslédit [řecky *ereunán*], je věčím zárukou, že Bůh pochopí i pouhé vzdechy, vymykající se slovům, jež v něm probouzí Duch sv. [Ř 8,27]. Na druhé straně tato znalost srdce naplňuje jistotou, že Bůh odplatí jednomu každému podle skutků [Zj 2,23]. Pohanům je Bůh ve své podstatě neznám, protože hlubiny

[1324] Zrádce—Zrno

Boží vystihuje jen Boží Duch a ti, kteří uvěřivše v Krista, přijali Ducha Božího. »Křesťanům, kteří jsou Duchem vedeni k víře v Ježíše Krista, není tím dáno žádné odvození nebo druhořadé poznání Boha, nýbrž opravdu zjevení jeho nejvlastnější bytosti. Toto duchovní poznání však není nějaké tajemné vnuknutí nebo vytržení, které by se k Bohu dostávalo přímo, s obejitím Božích spasitelných skutků v Ježíši Kristu. Naopak, je to pochopení toho, co nám Bůh z milosti udělil« [v Kristu. J. B. Souček, Výklad 1K, str. 37].

Zrádce, zraditi, zrazovati. V NZ-ě jde o sloveso *paradidonai* = odevzdávati, vydávati a jeho odvozeniny. Tak napořád o Jidášovi [Mt 10,4; 26,15.21.23.25; Mk 3,19, 14,18; L 6,16; 22,6. 48; J 6,64; 21,20; 1K 11,23 a j.], o Židech, kteří souhlasili s ukřižováním Ježíše Krista [Sk 7,52], ale také o údech církve, kteří v dobách pronásledování budou vydávat své spoluvěřící do rukou nepřátel [Mt 24,10, sr. Mk 13,12; 2Tm 3,4].

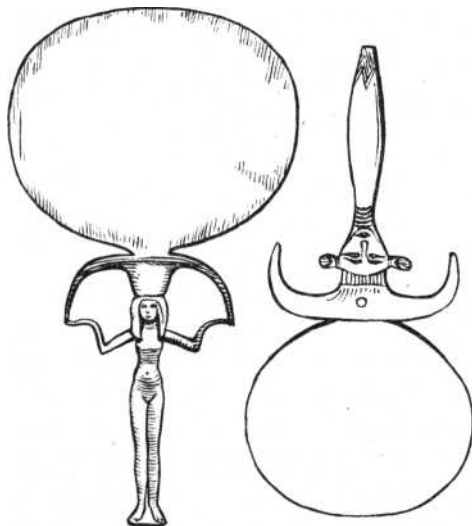
Zrádně, zákeřně [v 1Kr 2,5 Kral. toto slovo vsunují k lepšímu porozumění textu]. Abd 7 překládá Heger: »Přátelé tvoji smýčku nastraží ti. Nebudeš vědět o tom«.

Zradovati se, zarádovati se [Mt 2,10; Mk 14,11; J 20,20; 2J 4 a j.], potěšiti se [F 4,10 aj.].

Zraniti, probodnouti [Iz 14,19], smrtelně poraniti [2S 1,19; Jb 24,12; Ž 69,27; Jr 51,52; Pí 2,12; Ez 28,23], potříti [Ž 18,39], zbiti [L 10,30] a pod. Karafiát překládá Iz 53,8; »Nebo vyřít jest ze země živých, [ač] pro přestoupení lidu mého rány [příslušely] jim«, t. j. zhřešivšímu lidu.

Zrazovati, *Zrádce.

Zrcadlo, ve starověku kus vyleštěného

Egyptská stříbrná zrcadla.

bronzu nebo jiné měďnaté smíšeniny [Ex 38, 8; Jb 37,17], vždy znovu hlazené a vytírané, protože podléhala oxidaci [sr. Sir 12,10]. Ve vykopávkách nalezená z-a měla podobu oválnou i hranatou a často byla opatřena rukojetí. Nástěnných z-el neznali. Na západě měli z-a cinová, stříbrná i zlatá. Nedokonalost starověkých z-el snad naznačuje 1K 13,12, kde je nedostatečné duchovní vidění na tomto světě stavěno v protiklad k dokonalému, eschatologickému vidění [sr. Mt 5,8; 2K 5,7; 1J 3,2]. Jk 1,23 přirovnává k letmému, povrchnímu pohledu do z-a počínání člověka, který jen vyleschne kázání slova Božího a neproměňuje je ve vlastní čin [sr. 2Pt 1,9n]. Ve 2K 3,18 má snad Pavel na mysli zázračné z., v němž proroci a pneumatiky [věřící, zmocněné mimořádným způsobem Duchem sv.] se neviditelně stávají viditelnými. Navazuje tu jednak na Ex 3,6; 34,29.33; 1Kr 19,13, jednak na rabínskou vykladačskou tradici, podle níž proroci viděli Boha pomocí devíti z-el, Mojžíš pouze jediného [sr. Nu 12,8]. Pavel tedy snad chce říci, že prostřednictvím Ducha sv., který je Duchem Páně, stává se věřící, vidoucím. Nevidí sice slávu Páně přímo, ale nepřímou v z-e evangelia, jež obrazy slávy Kristovu [sr. Žd 1,3; Ko 1,15] —, ale toto vidění má podivuhodný důsledek: vidoucí je proměňován v obraz toho, co vidí; stává se podílníkem slávy. Je ovšem možný i jiný výklad: Žilka, Škrabal a j. se drží Chrysostoma a jiných starokřesťanských vykladačů a překládají: »My všichni však zrcadlíme na své odhalené tváři slávu Páně a býváme proměňováni v touž podobu«. Toto pojetí lépe navazuje na souvislost 2K 3, kde je řeč o „slávě“ čili záři, kterou nesl Mojžíš na své tváři jako odraz záře Boží. Na druhé straně se však tímto pojetím ztrácí souvislost s 1K 13,12, nehledě k tomu, že tento smysl slovesa *katoptrizesthai* [= zachycovati v zrcadle odrážeti světlo] je ve starověké literatuře ojedinělý a nezvyklý.

Zrnatý, zrnitý. *Jablko zrnaté.

Zrní, ve smyslu jednotlivé bobulky hroznu, hrozničku, jenž odpadl při vinobraní [Lv 19, 10]. K Dt 32,32 viz heslo *Vinař, vinice [konec první části článku, *Citrullus colacynthus*].

Zrno. Království nebeské, jež přišlo v kázání evangelia a v osobě Ježíše Krista, je podle Mt 13,31n; Mk 4,31n; L 13,19 podobno nepatrnému hořčičnému z-u [*Hořčice], jež zasazeno přinese nesrovnatelný účinek, zasahující celý svět [ptactvo nebeské, sr. Ez 17,22n; 31,6; Dn 4,9.18]. U L 17,6 je víra srovnávána s hořčičným zrnem, jež je kladeno v protiklad k *moruši, o níž se v době Ježíšově soudilo, že může dosahovat stáří až 600 roků právě proto, že byla neobyčejně pevně zakořeněna. Ve srovnání s tím, co může víra dokázat, je víra sama něco nepatrného, zdánlivě bezmocného. Ale je v ní moc, jež je s to vykořenit i pevně usazený strom [sr. Mt 17,20; 21,21; Mk 11,23; 1K 13,2] právě proto, že hledí k tomu, jenž stvořil hory [Ž 65,7; 90,2] a jemuž není nic nemožného.

U J 12,24; 1K 15,37 je pšeničné z. uvedeno v souvislosti se vzkříšením. J 12,24 upozorňuje na nutnost utrpení a smrti Ježíšovy, jež přinese tak jako z., vložené do země, mnohý užitek, 1K 15,37 užívá obrazu k vysvětlení některých podrobností, jež byly spojeny s otázkou vzkříšení v korintském sboru: tak, jako z. po zasetí do země ‚zahyne‘, ale opět se probudí k novému životu v jiné podobě, tak i zesnulí v Kristu znovu vstanou s novou tělovostí [s proměněným tělem]. »Toto dění je... způsobeno mocí Boží, který semeni sám dává tělo... Je zachována jednota podstaty, t. j. lidské osoby, ale ve dvou naprosto odlišných tvarech, tělech, spojených Božím divem, vítězícím nad přerývem smrti« [T. B. Souček, Výklad 1K, str. 172n].

Zrodilý, zrozený. ‚Tu z.‘ [Ex 12,49; Ez 47,22] — domorodý, domorodec.

Zroditi se, zrozen, -ý. K tomu, co bylo řečeno v heslech *Naroditi se, *Zploditi, jest třeba připojit ještě několik vysvětlivek k učení znovuzrození v 1Pt. Jeho základem je vzkříšení Ježíše Krista z mrtvých [1,3], uskutečňuje se skrze živé slovo Boží, t. j. evangelium [1,23.25], jeho výsledkem je živá naděje [1,3], jež se spoléhá na milost, které se věřícímu dostane, až se zjeví Ježíš Kristus [1,13]. I znovuzrozené však musí ostříhat Boží moc k spásě; i oni jsou odkázáni na víru [1,5], na slovo Boží [1,23; 2,2]. Znovuzrození je počátkem, nikoli vyvrcholením a koncem života z víry [2,2]. I znovuzrození žijí v bázni před Bohem po čas svého dočasného pobytu na zemi [1,17; 4,17], ale právě proto odkládají všelikou zlobu, každou lest, pokrytectví, závist a všechny pomluvy [2,2]. Mohou to učinit a jsou k tomu vyzýváni, protože vzkříšením Krista z mrtvých se vlomil do tohoto světa nový věk s novými silami [sr. Žd 6,5], jež okoušejí ti, kdo jsou Duchem sv. spojeni se zmrtvýchvstalým ‚pastýřem a biskupem duší‘ [1Pt 2,25]. Někteří vykladači tvrdí, že 1Pt 1,3-4,11 je křestním proslovem. 1Pt 3,21 definuje křest jako modlitbu k Bohu o dobré svědomí, ale i zde je v pozadí vzkříšení Ježíše Krista, jež zachraňuje.

Zrostlina, stě. = rostlina, bylina, porost, [Ž 65,11; Iz 61,11].

Zrostlý, vzešlý, vyrostlý [L 8,7].

Zrozen, -ý. *Zroditi se.

Zrotiti se. *Rota. *Rotiti se.

Zrozrážeti, roztrískati [2Pa 25,12; Oz 13,16]. *Rozrážeti.

Zrostinati, rozetnouti, rozříznouti [Gn 15,10], rozpárati [2Kr 8,12; Oz 13,6].

Zrust, nč. = vzrůst [1K 3,6n; Ko 2,19].

‚Dati z.‘ v Gn 28,3 = rozmnožiti; v Gn 41,52; Lv 26,9 = učiniti plodným. ‚Přivěsti k z-u‘ [Iz 44,14; J 4,10] = vypěstovat, odchovat.

Zrůsti, nč. = vyrůst [2S 23,7; Dn 4,30; Mt 13,7 a j.], vzniknouti, povstati [1K 15,37].

Zrušiti. Ve SZ-ě je tak překládáno aspoň jedenáct různých hebr. výrazů, z nichž si všimneme nejprve těch, jež se vyskytují ojediněle. Tak hebr. *ch-l-l* znamená znesvětili [na př. dané slovo, Nu 30,3; smlouvu, Ž 55,21],

n-v-‘ [= otrásti, Nu 30,6], *s-k-l* [= jednati hloupě; učiniti, aby něco vypadalo hloupým, 2S 15,31], *š-n-h* nebo *š-n-‘* [= změnit, Ezd 6,11], *‘-b-r* [= překořiti, přejíti; odvrátiti, odstraniti, Est 8,3], *š-v-b* [= otočiti se; odvolati, zadržeti, Est 8,5], *ch-b-l* [= jednati zvráceně; prohrěšiti se, Jb 34,31 v překladu Hrozného: »Nebo pravil snad Bohu: Vyvyšoval jsem se, již se neprohřeším«; aram. ve smyslu zhynouti, přijíti na zmar, Dn 6,26], *š-k-r* [= zklamati, obelhati, zpronevěřiti se, Ž 44,18], *k-p-r* [= vymazati, Iz 28,18], *š-ch-t* [= zkaziti, Mal 2,8]. Nejčastěji však jde o překlad hebr. kořene *p-r-r* [= rozbít, zlomiti, a tím zničit] hlavně o zničení smlouvy [Gn 17,14; Lv 26,15.44; Dt 31,16.20; Sd 2,1; 1Kr 15,19; 2Pa 16,3; Iz 24,5; 33,8; Jr 11,10; 31,32; 33,20n; Ez 16,59; 17,16nn; Za 11,10n], o zrušení smlouvy [Nu 30,9.13nn], o přestoupení zákona [Ž 119,126], o prohlášení něčeho za neplatné [Jb 40,3], o zneškodnění úkladů, plánů a úmyslů [2S 15,34; 17,14; sr. Iz 8,10; 14,27], o rozvázání bratrství [Za 11,14].

V NZ-ě jde především o překlad řeckého slovesa *lyein* [= rozvázati, uvolniti; rozložit] v součástky, zničit, zbořiti, na př. chrám, J 2,19, hradbu, Ef 2,14]. *Rušiti [se]. Podle J 10,35 Písmo nemůže být zrušeno, t. j. zbaveno své autoritativní platnosti [sr. Mt 5,17nn; L 16,17]. Sloveso *athetein* v 1Tm 5,12 znamená prohlásiti za neplatné, zamítnouti, odsunouti stranou, nebrati zřetel. Žilka překládá: »Již to zasluhuje odsouzení, že porušily první věrnost«, t. j. odsunuly stranou svůj závazek k modlitbám a službě v církvi, k čemuž se zasvětily jako *vdovy, vydržované církvi.

Zřejmé, zřejmý, co zříme, ve smyslu očité, velmi [Ž 6,11: »Všichni moji nepřátelé budou zahanbeni a velmi zdrceni« v překladu Zemanově]; viditelný [Ž 90,16 v překladu Zemanově: »Nechť je tvým služebníkem tvá činnost viditelná«; dále Iz 16,12], odhalený, zjevný, jasný [Ez 23,29].

Zřetel = zření, ohled, pohled [Iz 22,8; 45,22; Za 9,1; 12,10].

Zřetelně, jasně [Ex 3,7; Dt 27,8; Ab 2,2; Sk 10,3].

Zřezati se [Jr 16,6]. Zákon Mojžišův přísně zakazoval Izraelcům jakékoli *řezání, t. j. kultické porahování jako součást bálovské modlařské praxe [Lv 19,28; 21,5; Dt 14,1]. Podle Jeremiáše byl asi tento zákaz v pozdější době uvolněn anebo platil jen pro ty případy, kdy řezání těla, zvláště nad mrtvolou, mělo smysl pohanské oběti, nikoli pouhého znamení smutku při pohřbu [sr. Iz 22,12; Jr 7,29; 41,5; Ez 7,18; Am 8,10; Mi 1,16]. Č.

Zříditi, ustanoviti [Nu 4,19; 2Kr 21,6; Sk 14,23; Ř 13,1], zaříditi [Ex 40,23, sr. v. 4 a Lv 24,6nn]. ‚Z. dům‘ = dati poslední rozkazy své rodině, učinit poslední pořízení [2Kr 20,1; Iz 38,1, sr. 2S 17,23]. Ve smyslu naříditi v Tt 1,5 [»abys ustanovil v každém městě starší, jak jsem ti nařídil«, překlad Žilkův].

[1326] Zřídlo-Ztracení

Zřídlo, stč. = ústa, hrdlo nádoby, ústí, otvor, otevřená strana sudu. 1Kr 7,31 se doposud nepodařilo žádnému vykladači jednoznačně vyložit. Podle tvrzení badatelů je text 1Kr 7,27-39 velmi porušen. B. Stade [ZATW, 1901, str. 145nn] má podle nálezů na Kypru

Pojízdny podstavec pod umyvadlo s nástavkem, „zřídlem“. Z Larnaky.

za to, že jde o ozdobený válcovitý nástavek, umístěný na pojízdném podstavku. Do tohoto nástavku, t. j. do jeho otvoru, bylo vkládáno umyvadlo.

Zřítelnice oka, zornice, panenka v oku, již bylo třeba co nejpečlivěji chránit před úrazem [Dt 32,10; Ž 17,8; Př 7,2; Pl 2,18; Za 2,8].

Zřízení, ustanovení, řád [Ř 13,2; 1Pt 2,13]. „Z-i měsíce a hvězd“ [Jr 31,35], t. j. ustanovené změny a oběh [sr. Jr 33,20; Gn 1,14.18; Jb 38,33]. Ve smyslu rozkaz, příkaz v 1Tm 1,1.

Zřízení = zařízení, ustanovený, nařízený [Ř 13,1]; zvolený, určený [Sk 10,41].

Zsiliti (se), stč. = posílit, dodat síly; posílniti se, nabýti síly. Ve smyslu dáti převahu nad někým v Sd 3,12, zatvrditi [se] v Ex 7,22; 9,12.35, dodat odvahu v 2S 16,21, rozvinouti sílu v 2Pa 26,8, státi se mocným v Ex 1,7.20. O bitvě, jež se stala úpornější, prudší v 1S 31,3; o ruce, jež těžce doléhala na někoho v Sd 1,35 a pod. *Síliti se.

Zsinalost, stč. = zsinálá barva, namodralá, jaká se vyskytuje u mrtvol; rána, modřina, podlitina. V tomto posledním smyslu [hebr. *chabbúrú*] u Iz 1,6; 53,5; 1Pt 2,24. J. Hirsch překládá Gn 4,23: »Muže zabiju za ránu mně [zasazenou], a hocha za bouli mně [učiněnou]«. Hebr. *jérakón* u Jr 20,6 znamená zvadlost, bledost.

Zsmraditi se, zasmrádnouti, začít zápachat [Ex 16,20.24].

Zstrašiti se. *Zestrašiti.

Zstáří, stč. = ve věku [Nu 3,15].

Zšíří, pův. stč. zšíří = v šířce, široký [Ex 27,1; 39,9; Dt 3,11; 1Kr 6,2].

Ztáhnouti, stč. vztahnouti, roztáhnouti. J 21,18 myslí na ukřižování, kdy ruce odsouzcovy byly přivázány k příčnému břevnu kříže.

Ztížit, zatížit [1Kr 12,4], obtížit, zatěžkat, těžce dopadat [1S 5,6]. „Z. srdce“ = zatvrditi srdce [Ex 8,32].

Ztlačení, pošlapáný, rozmačkaný, o varlatech [Lv 22,24].

Ztlouci, potlouci [Ex 9,25.32], rozbít [Dt 12,3; Sd 5,26; 2Kr 18,4; 24,13; 25,13; Jr 52,17; Ml 1,7], roztlouci [Ex 03,36].

Ztlouští, pův. stč. ztloušti = na tloušťku [1Kr 7,26; Ez 40,43].

Ztlučení, roztlučení [Lv 16,12], vyřezáný [Lv 22,24] = rozmačkaný [Dt 23,1]. *Ztlouci.

Ztracení, -ý, ztratiti. Opak nalezení v Kaz 3,6. Místo u Ml 2,10 není dost jasné. Mluví se tu o zaslíbené zemi jako o odpočinutí Izraelově [sr. Dt 12,9n; Joz 1,13; Ž 95,11], avšak pro její znečištění hříchem obyvatelstva přestane být místem odpočinutí [Lv 18,25.28; Nu 35,33; Jr 2,7]. Zničí nynější obyvatele, a to zničením naprostým. Země je vyvrhne. „Z-á ovce“ = zbloudilá ovce [Ž 119,176]. „Z-iti duši“ v Sd 18,25 = býti příčinou své vlastní smrti. „Z-iti se“ v 1Kr 20,39 = býti postrádan, zmizeti.

V NZ-ě jde většinou o překlad řeckého slovesa *appollyein*, -ynai [= *zahubiti, *zahynouti, ztratiti, *ztracení, vlastní vinou ztratiti, promarniti]. Podle Mt 10,39; Mk 8,35; L 9,24 lze duši svévolně promrhat. Ten, kdo chce zachránit [Mk 8,35], zajistit [L 17,33], najít [Mt 10,39] svůj život [svou duši, existenci], kdo jej miluje [J 12,25], ten právě tímto jednáním a úsilím jej přivede do zkázy. A naopak: kdo obětuje svůj život, kdo se nestará o zabezpečení své existence, protože se spoléhá na Boha [sr. Mt 8,19nn; 16,24n a ovšem Mt 6,24nn], ten svůj život v pravém slova smyslu zachrání [Mk 8,35; L 9,24], udrží na živu, obživí [L 17,33], nalezne [Mt 10,39], k životu věčnému ostříhá, zachová pro věčný život [J 12,25]. Boháč z podobenství u L 12,16nn chtěl zabezpečit svůj život, ale nebyl v Bohu bohatý a tak promarnil všechno. V dobách pronásledování mnozí zapřeli Krista, aby se zachránili. Ve skutečnosti promarnili věčný život. Jiní pro Krista ztratili tělesný život, ale získali věčnost [sr. Mk 8,36].

L 15,4.8.11n navazuje na sz obrazy [Ž 119,176; Ez 34,4.16; sr. Mt 10,6; 15,24; L 19,10] a popisuje Boha jako Pastýře, kterému se ovce ztratily, jako Otce, kterého opustil syn, a jako chudou hospodyní, která ztratila peníz. Pastýř a hospodyně hledají, Otec vyhlíží a čeká. Vtělením této Boží hledající lásky je Kristus, jenž je veden vědomím, že nesmí ztratit nikoho z těch, které mu dal Otec [J 6,39; 18,9].

Téhož slovesa je užito ve 2J 8. Žilka překládá podle jiného řeckého znění než Kral.: »Mějte se na pozoru, abyste nepozbyli toho, oč jsme pracovali, nýbrž abyste přijali plnou mzdu«. Podobně Škrabal a j. Další verš naznačuje, jaké povahy je ona plná mzda: Bůh sám. Toho lze ztratit a tím promarnit všecko: i tu práci, kterou na nás konali kazatelé evangelia.

Ve F 3,8 jde o sloveso *zēmiústhai* [= utrpěti újmu, *škodu v hmotném i mravním smyslu]. Pavel s pohledem na svou minulost praví, že vše, co mu bylo cenným, ztratilo pro něho svou hodnotu. Ale také v přítomnosti nemá pro něho ceny nic ve srovnání s nesmírným pokladem poznání o Kristu Ježíši, pro nějž se všeho zřekl a pokládá to za bezcenný brak. Kristus má pro něho cenu naprostou, jedinečnou a jedinou, vše ostatní [v. 5n] nemá cenu žádnou, ač si toho dříve jako farizeus cenil. Nyní to vše pokládá pro sebe přímo za ztrátu [za ztracené, promarněné, bezcenné úsilí].

Ztrápiti (ztrápený), stč. = zmučiti, utrápiti, zbědovati, zděsiti. Ve SZ-ě jde vesměs o překlad kořene *‘n-h* = oslabiti někoho, sevřít, pokořit [Ž 119,107], na př. něčí sílu [Ž 102,24]; zle nakládati [Iz 53,4,7], zbědovati, týrati [Ž 116, 10; Iz 58,10, sr. 2Pt 2,7]. Podst. jméno znamená původně bezzemka, potom člověka chudého, ubohého, utištěného, pokorného, zbožného [Ž 22,25; 25,16; 35,10; 69,30; 88,16; Iz 51,21]. *Chudý, chudoba. *Trápení, trápení.

Ztratiti (se), *Ztraceni.

Ztrestán, -i. *Trest, trestání, trestati. Ve smyslu potrestání v Ž 149,7; Oz 5,2; vychovávat u Jr 31,18; ponižiti, zbědovati u Za 10,2.

V 1Tm 1,20 jde o vydání Hymenea a Alexandra satanu ne ke zničení, ale ke kázní. Snad se tu myslí na nemoci a všelijaká neštěstí, jež mají oba jmenované odnaučit rouhání a přivést zpátky k víře [sr. 1K 5,5; 2K 12,7]. *Vychován, -i.

Ztrnouti, ztrnutí, ustrnouti hrůzou, ustrnutí, ztuhnutí, zdřevěnění, úžas [Lv 26,32; Ez 28,19]; býti zdrcen, roztřesen [Ž 6,3; Iz 21,3]; smrtelná křeč [Za 12,4].

Ztroskotání, ztroskotati, stč. = polámati, rozbít, roztlouci [Ex 23,24; Dt 12,3; 2Pa 34,7; Ez 6,4].

Př 15,4 jest lépe překládati: »Zdravý jazyk [sr. Př 14,30] jest strom života [sr. Př 3,18; 11,30], ale přepracovanost v něm [v jazyku] ztroskotání v duchu« [sr. Iz 65,14, kde Kral. totéž hebr. slovo překládáji, setření ducha]. N.

Ztřískati, roztrískati, rozbíti [Zj 2,27].

Ztučnětí, ztloustnouti [Dt 31,20; 32,15], zhrubnouti, otupěti [Mt 13,15].

Ztuha, stč. = zostra, přísně [Ž 118,13].

Ztupiti, otupiti, na př. ostří meče [Ž 89,44], v přeneseném smyslu o lidech omámených, zpitých vínem [Iz 28,1], o zatvrzení mysli [2K 3,14].

Ztůžiti, o zesílení útoku izraelských vojsk proti Rabba [2S 11,25].

Ztrápiti-Zůstati [1327]

Zuf [= plást medu]. — 1. Jeden z předků Samuelových z rodu Kahatova [1S 1,1; v 1Pa 6,35 má jméno Suf, ve v. 26 Zofai]. — 2. Země Z., původní sídliště rodiny Z. [1S 9,5] někde za hranicemi území Benjaminova. V 1S 1,1 má jméno *Ramataim Zofim.

Zúmýslný. V Ž 19,14 možno myslet na lidi pyšné, vzpurné [tak Kral. v Poznámkách. Sr. Ex 21,14; Dt 17,12n], anebo na hříchy opovržlivosti, svévole [sr. Nu 15,30]. Podobně u Dn 3,14 jde o svěvoli, schválnost.

Zúplna, v plnosti, úplně, dokonale [Iz 47,9].

Zur [= skála]. Benjaminovec, syn zakladatele Gabaonu Jehiele a jeho manželky Maachy [1Pa 8,30; 9,36].

Zurážeti se, klopýtnouti, zakopnouti o něco, přijíti k pádu [Jr 6,21; 13,16; 20,11].

Zuření, zuřivost, zuřivý, stč. = přísnost, příkrost [R 11,22], prudkost, ukrutnost; přísný, rozhněvaný, prudký, ukrutný. V hebrejštině jde o množství výrazů, jež znamenají hněv [Jb 18,4; Ž 85,6; 90,11; Iz 13,9], žalost [Kaz 5,17], žárlivost [Dt 29,20; 1Kr 14,22; Př 6,34; Ez 8,3], zár hněvu [Ž 85,4; Pl 4,11], přísný soud [Ž 78,49; Mi 7,9], výbuch hněvu [Ž 76,11; 78,38], výhružný, hrozivý [2S 22,16], výbušný [Ez 5,15; 25,17], přísný [v Ž 34,17 jde o vsuvku Kral. podobně jako v Nu 18,5 a Jr 3,12; R 13,4], smutný [Kaz 7,3]. To vše ukazuje, že nesmíme vnášet do stč. pojmů to, co v nich vidíme dnes.

Zůstati, zůstávati, setrvati na místě [Ex 16,29; 24,14; Nu 31,19 a. j.], setrvati v určitém stavu [Ž 51,6; L 1,22; R 6,1 a j.], přenocovati [Gn 24,23; Sd 19,9; L 19,5; J 1,39n a. j.], bydleti [2S 11,1], zůstati na živu [Ex 8,31], zbýti [Ex 10,26; 29,34; Lv 7,16n; 8,32; 1Kr 19,10; 2Kr 4,43; J 6,12 aj.], smluviti se vespolek [Jb 2,11], .z. v Zákoně [Dt 27,26] = plniti Zákon, a pod.

Bible staví proti proměnlivosti a pomíjitelnosti člověka a pozemských věcí neproměnlivost a věčnost Boha a toho, co Bohu náleží a k Bohu přísluší. Hospodin sám zůstává, trvá na věky [Ž 102,13; Dn 6,26]. To platí také o jeho slovu [Iz 40,8, sr. Žd 1,11; 1Pt 1,23,25], jeho radě [Ž 33,11], jeho spáse [Iz 51,6], jeho spravedlnosti [Ž 22,4; 111,3; Iz 51,8; Jr 12,1], jeho věrnosti [2Tm 2,13] a pod. Ale ani spravedlnost zbožných nepomíjí, pokud mají libost v Božích přikázáních [Ž 112,3,9]. Totéž platí o jejich *dědictví [Ž 37,18; sr. Dn 12,13].

V NZ-ě se praví nejen o Bohu, ale i o Kristu, že zůstává na věky [J 12,34]. Duch Boží při křtu zůstal na něm trvale [J 1,32]; byl tedy víc než proroci, kteří byli naplňováni Duchem jen občasně, aby mohli vyřizovat své prorocké úkoly. Otec přebývá, zůstává v Synu a Syn v otci [J 14,10]. Jeho kněžství zůstává na věky [Žd 7,24, sr. v. 3]. Podobně zůstává, trvá vše, co nějak s Kristem a jeho dílem souvisí a z něho vychází: pokrm k životu věčnému, který dává Syn [J 6,27], víra, naděje, láska [1K 13,13], nz

[1328] Zůstaví-Zvěř

služba spravedlnosti na rozdíl od sz pomíjející služby, prostředkující odsudek [2K 3,9nn].

Věřící zůstávají v Kristu [J 15,4-7; 1J 2,6, 27n; 3,6,24; sr. J 6,56; 14,20] a Kristus ve věřících právě tak jako věřící přebývají, zůstávají v Bohu [1J 4,16; sr. 2,24] a Bůh v nich. Jde tu o vyjádření nejužšího obcenství, založeného na lásce [J 15,9: »Zůstaňte v milování mém« — udrzte si mou lásku]. Praktickým důsledkem tohoto zůstávání v Kristu je plnění jeho příkazů [J 15,9n.12n; 1J 3,24], plná radostnost [J 15,11], jakou měl na tomto světě Kristus [sr. J 14,27; 17,13; 1J 1,4; 2J 12], vyslýchání modliteb [J 15,7; sr. 14,13n] a takový odpor k hříchu, ze svěvolné hřešení je vyloučeno [1J 3,6]. Jan toto zůstávání v Kristu přirovnává k zůstávání ratolesti na vinném kmenu. Je to totéž, co Pavel vyjadřuje formulí, v Kristu' [viz heslo *Kristus, str. 357n] nebo co Jan popisuje jako zůstávání slova, věčného života, lásky Boží, pravdy, pomazání, semene ve věřících [J 5,38; 15,7; 1J 2,14; 3,15.17; 2J 2,9; 1J 2,27; 3,9] nebo jako zůstávání věřících v lásce [J 15,9n], v světle [1J 2,10], v učení Kristovu [2J 9]. Na druhé straně však ti, kdo nevěří v Krista, zůstávají ve tmě [J 12,46] a ve smrti [1J 3,14; sr. J 3,36; 9,41].

Někdy má sloveso z. význam vytrvati při něčem, na př. ve smlouvě Žd 8,9 [sr. Jr 31,32], v zachovávaní Zákona [Gn 3,10; sr. Dt 27,26], ve vytrvalém přemýšlení, uvažování o něm s úsilím jej naplnit [Jk 1,25; sr. Dt 6,6nn; Ž 1,2; J 8,31]; vytrvati při někom [L 22,,28], setrvati [Ř 6,1; 11,23; Ko 1,23], horlivě se zúčastniti, věnovati se [Sk 2,42].

F 3,16 překládá většina novějších vykladačů podle spolehlivějšího řeckého textu, než měli před sebou Kral.: »Jen tolik: jak daleko jsme již postoupili, v tom směru kráčet«, nebo, podle J. B. Součka: »Jen abychom stáli pevně v tom, k čemu jsme již dospěli«. To, co nám Bůh již dal poznati ze své pravdy a okusiti ze své lásky, má ovšem význam, a to veliký: je to zaslíbení ještě větších jeho darů budoucích a ovšem i závazek státi pevně v poznané pravdě a kráčet neúchylně směrem, jenž nám byl ukázan [J. B. Souček, Výklad F, str. 66n]. Řecký text, který měli Kral., lze s Hejčlem překládati takto: »Jenom budme v tom, k čemu jsme [již] dospěli, jedné mysli a podle téhož pravidla krácejme dále!«

»Zůstávající« ve smyslu trvalý v Žd 13,14; 1J 3,15. Podobné má být láska bratrská trvalá [Žd 13,1]. Žd 4,9 překládá Žilka: »Zůstává tedy ještě v platnosti sobotní odpočinek [řecky: *sabbatismos*] pro lid Boží«. Jozue dovedl Izraele do země zaslíbené, ale nikoli do nebeské vlasti. Do této vlasti, do odpočinutí, jehož předobrazem byla sobota, dovede teprve Ježíš Kristus [sr. Žj 21,3n]. - Žd 10,26 překládá Škrabal: »Když jsme přijali jasné poznání pravdy, a dobrovolně hřešíme, nemáme už vyhlídku na oběť za hříchy« a vykládá: »Kdo zapře Krista a jeho oběť, nenajde již jiné oběti,

kteřá by smyla jeho hříchy a zprostředkovala mu vstup do nebe«.

Ostatní místa jsou srozumitelná ze souvislosti.

Zůstaviti, zůstavovati, nechati, zanechati [Jl 2,14; Mt 24,2; L 21,6], odkázati [J 14,27]. »Z. koho při čem« [stč.] = neodjímati mu toho [Dt 21,17].

Zustřihovati. Bývalo zvykem zustřihnouti zajatcům zadní díl pláště až do výše pasu na znamení potupy [Iz 20,4]. Ammonitský král Chanun to udělal spolu s oholením polovice brady Davidovu poselstvu [1S 10,4; 1Pa 19,4]. Byla to nejhorší potupa, jaká mohla stihnout Orientalce.

Zutinati. Izraelským zvykem nebylo mrzáciti poražené a zajaté nepřátele. Tento krutý způsob pomsty byl však obvyklý mezi tehdejšími pohanskými národy [Sd 1,6]. Římský dějepisec Curtius Rufus vypravuje, jak Peršané usekali ruce, nohy a uši 4000 řeckých zajatců. David tak učinil pro výstrahu vrahům Mifibozetovým [2S 4,12]. *Utíti, utinati.

Zuzanna [=lilie], jedna z žen, které přisluhovaly ze svého majetku Ježíšovi a dvanačtu [L 8,3].

Zuzimšti. Jméno kmene, který obýval v krajině Gham, t. j. vých. Jordánu, a byl poroben *Chedorlaomerem [Gn 14,5]. Z. byli nejspíše totožní se *Zamzomimskými.

Zvážnouti, stč. = uvážnouti, pevně se přichytiti. Ez 29,4 přirovnává Egypt ke krokodilu, který byl za starověku chytán na udici, ukrytou v kuse vepřového masa. Ryby, které se přichytily šupinovitěho krunýře krokodilova, jsou buď obrazem egyptského vojska nebo spojenců Egypta.

Zvážiti na váze [Jb 6,2; 31,6; Iz 40,12; Dn 5,25.27], ale také ve smyslu uvažovati, přemýšleti [Př 4,2; 5,6].

Zveleben, -i, zvelebiti (se). *Velebiti [se]. **Zvelebovati, oslavovati** [Žj 15,4]. V Ř 3,5 je tak přeloženo řecké sloveso *synistanein* ~ spojiti; prokázati. Hejčl překládá: »Staví-li však naše nepravost na světlo spravedlnost Boží, co řekneme?«

Zveličený, velkým učiněný. Ve Sk 2,22 o Ježíši Kristu, kterého Bůh mocnými činy, zázraky a znameními veřejně prokázal, osvědčil jako Mesiáše,

Zveličiti, velkým učiniti [Ez 16,7], zvětšiti [Iz 9,3].

Zvetšeti, proměnit se ve veteš, státi se vetším, zetlelým, zastaralým [Dt 29,5; Joz 9,13; Ž 102,27; Iz 50,9; 51,6; 65, 22; L 12,33; Žd 1,11; sr. 8,13]. Ž 49,15 v překladu Zemanov: »Jejich tvárnost je k rozpadnutí« [k zetlení]. *Vetchoť, vetchy.

Zvěděti, dověděti se, uviděti [Gn 9,24; 37, 14; Ex 2,4; Dt 34,6; Mt 9,30 a j.], poznati [Gn 24,21; Ez 6,7.10; 25,7; 37,28; 39,22; Jon 1,7; Mt 10,26 a j.], vyzvěděti [Nu 22,19; Mk 6,38; Sk 22,24,30 a j.], zjistiti [J 7,51], porozuměti [J 13,7]. »Z-i jistotu« [L 1,4] = přesvědčiti se. *Poznání, poznati. *Věděti.

Zvěř, souhrnné označení všeho, co žije

mimo člověka a ptactvo [Gn 1,24n, co se pohybuje, hemží [Z 50,11; 80,14], zvláště divoká z. [Gn 31,39; 37,20; Lv 26,6,22 a j.], ale také dobytek [Z 8,8; Jr 15,3; Jl 1,20; Ab 2,17]. U Jb 28,8 jde o pyšného dravce [hebr. *šachas*], vykračujícího si povýšeně [jako na př. lva]. U Jb 39,5 jde o překlad hebr. výrazu *péré* [= divoký osel, lat. *onager*, houfně se vyskytující na poušti, sr. Iz 32,14; Jr 2,24; 14,6; Oz 8,9 a j.].

Divoká z. se snadno stala obrazem zlých mocností, bydlících na poušti [Iz 34,14, *Přeluda, *Přišera], a pozemských vlád [Dn 7,2nn. *Selma], ale není nutné vidět ve všech zmínkách o z-i a šelmě mythologické představy, ani u Mk 1,13. *Zvíře.

Zvěsiti, z věseti, stč. = oběsiti, pověsiti [Nu 25,4; 2S 21,6; Est 9,13; Pl 5,12].

Zvěstovatel *Zvěstovati.

Zvěstovati. *Kázání. *Posel. *Předzvěstovati. Ve smyslu *oznámiti ať dobrou nebo zlou zprávu [Gn 14,13; 22,20; 45,26; 46,31; 2S 4,10; 18,21; Jr 20,15; Mt 2,8; 11,4; 28,10 a j.]. Zvláště o Bohu se praví, že oznamuje, zvěstuje, uvádí ve známost své slovo, svá ustanovení a práva [Z 147,19], své budoucí činy a plány [Iz 43,9; 45,19]. Nebesa vypravují slávu Boží a obloha zvěstuje dílo jeho rukou [Z 19,2], ale také věřící pokládají za svou přirozenou i radostnou povinnost zvěstovat, rozhlašovat jeho skutky [Z 9,12; 75,10, sr. 105,1], pravdu [věrnost, Z 30,10; 89,2], milosrdenství [Z 92,3], upřímnost [Z 92,16], jeho spásu [1Pa 16,23; Z 96,2nn], jeho předivnou moc [Z 145,4] a tak šířit jeho chválu a slávu [Z 51*17; Iz 60,6; 66,19] a jméno [1Pa 16,8]. Touto radostnou zvěstí jsou pověřeni obzvláště ti, kteří prožili spásu Hospodinovu [Iz 48,20], ale celý svět je vyzván, aby zvěstoval chválu Hospodinovu nad tím, že vykoupil Izraele [Iz 42,11n; Jr 31,10]. To, že se sloveso z. objevuje nejvíce v žalmech, ukazuje, že ústřední činností kultického shromáždění bylo zvěstování, rozhlašování Boží moci, jeho milosrdenství, pravdy a spásy. Zvláště sloveso *b-s-r* [= zvěstovati potěšené věci, Z 68,12], jehož překladem je v NZ-ě sloveso *euangelizesthai* [viz níže!], je liturgickým výrazem, oznamujícím vítězství Hospodinovu [Iz 52,7; Na 1,15], začátek nového věku, aiónu, v němž kraluje Hospodin [Z 96,10]. Touto radostnou zvěstí je pověřen zvláště Mesiáš.

Ten, kdo přináší, vyřizuje radostnou zvěst o Božích spásných činech, o tom, že Hospodin kraluje, je „zvěstovatelem věcí potěšených“ [Iz 40,9; 41,27; sr. 52,7; Z 68,12], kazatelem evangelia [Iz 61,1].

V NZ-ě jde vesměs o výrazy, jež souvisí s řeckým kořenem *angel-* a znamenají přinést zprávu, poselství, zvěst; proklamovati, vyhlásiti. Boží slovo je zvěst; království Boží a Kristovo je vyhlášováno. Mluví-li 1J 1,5; 3,11 o zvěstování [řecky *angelia*], myslí na základní zvěst Ježíšovu, že Bůh je *světlo, a tmy v něm nižádné není, a na základní příkaz, z této zvěsti plynoucí, abychom milovali jedni druhé [sr.

1J 2,7n; J 13,34]. V pojmu „světlo“ je obsažena celá spásitelná činnost Boží. Právem je tedy užito slovesa *angellein* o zvěstování zmrtvýchvstání Ježíšova u J 20,18 [sr. 1J 1,3]. Zvěstování a vzkříšení Ježíše Krista jsou v NZ-ě spjatá a na sebe vázána [sr. R 1,3n; 10,9; 1K 15,1nn]. Nejčastěji je v NZ-ě užito výrazu *euangelizesthai* = zvěstovati radostnou zprávu, vyřizovati radostné poselství. V době Ježíšově bylo očekávání „zvěstovatele věcí potěšených“ velmi živé. Ježíš zřejmě navazuje ve své odpovědi Janu Křtitelovi na Iz 42,7; 61,1, aby naznačil, že nastává nový *věk, doprovázený znamením mesiášské doby, příchodu království Božího [sr. L 4,18,43; L 16,16]. Kázat a zvěstovat království Boží jsou souznačné pojmy [L 8,1, sr. 4,43n; Mk 1,38; L 20,1], jimiž byla vyjádřena souhrnně všechna činnost Ježíšova. Je to radostná zvěst. Proto andělé při jeho narození „zvěštovali radost velikou“ [L 2,10]. Také činnost Jana Křtitele, který oznamoval blízkost království Božího a podle Mt 11,13; L 16,16 ukončil období proroků, je charakterisována výrazem *euangelizesthai*. V kral. překladu není vždy jasné, že jde o radostnou zvěst. Žilka překládá L 3,18: >>Ještě mnohým jiným napomináním hlásal lidu radostnou zvěst«. Jím začíná být prohlášováno, vyhlášováno království Boží. I jako předchůdce je poslem radostné zvěsti, jež byla vtělena v osobě Ježíše Krista. Ef 2,17 shrnuje vtělení, život i smrt Ježíšovu ve slovech, že zvěštoval, vyhlásil pokoj těm; kteří byli daleko, i těm, kteří byli blízko, neboť skrze něho se dostalo přístupu k Otci všem věcím [sr. Sk 10,36]. Je to pokoj mezi Bohem a člověkem a mezi lidmi navzájem. Při tom nutno mít na paměti, že nejde o pouhé slovní vyřizování poselství, nýbrž o účinné nabízení, podávání spásy, pokoje, království Božího.

Tato účinnost provázela i zvěstování evangelia se strany učedníků. Už za pozemského života Ježíšova učedníci zvěštovali evangelium a uzdravovali [L 9,6]. Divy, znamení a zvěstování evangelia patřily dohromady. Neboť vyhlášování Božího království milosti mělo účinek na člověka v jeho celosti: přinášelo radost [Sk 8,8], spásu [1K 15,1n], uvádělo na cestu spásy [Sk 16,17], působilo znovuzrození [1Pt 1,23,25: »To je slovo, které vám bylo zvěstováno jako evangelium«, Žilka], bylo mocí v Duchu sv. [1Pt 1,12] a osvědčovalo se i uzdravováním [Mt 4,23; 9,35; 11,5; L 9,6; Sk 8,4-8; 10,36nn; 14,8-18; 16,17nn; R 15,16nn; 2K 12,12; Ga 3,5].

Obsahem této radostné zvěstné činnosti je Kristus jako Syn [»abych evangelium o něm hlásal mezi pohany«, překlad Žilkův Ga 1,16; Sk 8,35], Ježíš a vzkříšení [Sk 17,18], Kristus Ježíš [Sk 5,42], Pán Ježíš [Sk 11,20], jméno Ježíše Krista [Sk 8,12], nevystizitelné bohatství Kristovo [Ef 3,8], jinými slovy: utrpení a sláva Kristova [1Pt 1,11n], vzkříšení [Sk 17,18], království Boží [Sk 8,12]. To vše je

[1330] Zvěšeti-Zvíře

obsaženo ve slovu evangelia [Sk 8,4], slovu evangelia Páně [Sk 15,35], evangelia víry [Ga 1,23], v evangeliu [1K 15,1 ; 2K 11,7], jedním slovem: v Ježíši Kristu, o němž svědčil apoštolům i SZ [1Pt 1,11n; sr. Sk 8,35; 13,32n. »Vždyť i nám se dostalo téže radostné zvěsti jako oněm... A poněvadž ti, kterým se dříve dostalo té radostné zvěsti, pro nevěru nevešli...«, Žd 4,2.6 v překladu Žilkově]. Evangelium starého Izraele byla zaslíbení o Mesiáši. Neboť Bůh sám »dal jako radostnou zvěst svým služebníkům prorokům« své tajemství [Zj 10,7].

Výrazem příbuzným se slovesem *euangelizēsai* je řecké *anangellein* [= vyhlásiti; oznámiti; vypravovati], jehož je užito ve spojení s činy Božími v přítomnosti nebo v bezprostřední minulosti [Sk 15,4], s jeho vůlí pro přítomnost [Sk 20,27], s bezprostředním zvěstováním evangelia [R 15,21; 1Pt 1,12; 1J 1,5, sr. v 3]. Podle J 1-6,13-15 Duch sv. bude oznamovati věřícím i budoucí věci [sr. Iz 44,7], uvede ve velikou pravdu, kterou přijme od Syna. Na to se vztahuje i v. 25, podle něhož Kristus prostřednictvím Ducha sv. bude přímo, bez obrazů a podobenství, vypravovati o Otci. Podobný význam má řecké *apangellein* [o činnosti posla, vyslance; pak ve smyslu *vypravovati, podávati zprávu, na př. Sk 12,14,17]. A je zase příznačné, že Kral. překládají toto sloveso výrazem z. tam, kde jde o podání zprávy o vzkříšení Kristově [Mt 28,8,10; Mk 16,10; L 24,9] nebo o vlomění království Božího do této časnosti [Mt 11,4] nebo o vyřizování Božího vzkazu [Sk 26,20, sr. 17,30]. Svědčit o Božím spasitelném činu a zvěstovat jej jsou souznačné pojmy [1J 1,2n]. V tom smyslu Ježíš sám je svrchovaným Božím poslem, který v síle Božího Ducha zvěstuje *soud [= právo, spravedlnost] národům [Mt 12,18; Žd 2,12, sr. Iz 42,1 a Ž 22,23; Dt 18,18; Iz 52,7].

Řecké *katangellein* [= vyhlásiti] mělo ve starověku také význam kultický, na př. vyhlásiti náboženskou slavnost. V tom smyslu snad jest překládati Sk 3,24: »Také všichni proroci od Samuela i po něm, kteří mluvili, slavnostně vyhlášovali tyto dny«. Proroci jsou tu chápáni jako heroldové, hlasatelé Boží. Celá nz misijní činnost je popisována tímto slovesem: Kristus je slavnostně vyhlášován, proklamován [F 1,16. 18; Ko 1,18], evangelium je slavnostně vyhlášováno [1K 9,14] stejně jako slovo Boží [Sk 13,5], svědectví Boží [1K 2,1] a odpuštění hříchů [Sk 13,38]. Nejde tu jen o poučování, nýbrž o slavnostní vyhlášení činu Božího, toho, co se stalo skutečností [sr. Sk 4,2; 13,38; 17,3. 23]. Z. cestu spasení [Sk 16,17], z. obyčje [Sk 16,21] v tom smyslu znamená vyhlášovat spásu, nikoli jen poučovat o cestě, pravidlech života, i když toto vyhlášení spásy je spojeno s napomínáním [Ko 1,28], učením a tradicí. Podobně jest rozuměti Pavlově formulaci o večerí Páně: »Smrt Páně zvěstujete« [1K 11,26], t. j. slavnostně oznamujete, vyhlášíte jako

spasitelný čin, který se stal. V tom smyslu se také praví o zmrtvýchvstale Kristu ve Sk 26, 23, že jeho úkolem bylo slavnostně vyhlásit všem lidem, že světlo přišlo právě v jeho zmrtvýchvstání [sr. R 1,4; Sk 4,2].

Řeckého *diangellein* [= rozhlašovati, vyhlášovati] bylo užíváno o prohlašování nástupu vlády panovníkovy. Ježíš v L 9,60 pobízí učedníka, aby prohlásil, proklamoval, že království Božíž se už vlomilo do tohoto světa.

Řecké *exangellein* v 1Pt 2,9 znamená široko daleko rozhlašovati [»vznesené vlastnosti toho, jenž z temnosti vás povolal k svému podivuhodnému světlu«, Hejčl]. Sr. Iz 43,21 a zvl. knihu Žalmů [viz výše!].

Zvěšeti. *Zvěsiti.

Zvidati, dovéstěti se [1S 21,2].

Zviklání, rozkolísání, hebr. *pūká* = závada na cestě, která vede ke klopýtnutí [1S 25, 31].

Zvíře. Ve starém Orientě byla různá zvířata symbolem božstev, z nichž téměř každé mělo své zvláštní, posvátné z., chované v příslušných svatyních a symbolicky zobrazované na kultických předmětech i vojenských korouhvích. V Egyptě byl znám kult posvátného býka Apise, v němž prý se vtěloval nejvyšší bůh Ptah. Božstva byla zobrazována s lidským tělem, ale se zvířecí hlavou, buď beraní, sokolí, kočičí, lví, šakalí, krokodilí, ptačí a pod. V Ž 68, 31 se mluví v Karafiátově překladu o „z-ti ze třetí“ [*Zástup]. Je míněn patrně krokodil jako symbol egyptské moci. Také *had [sr. Nu 21, 8n; 2Kř 18,4] byl v Egyptě a j. účtíván jako božstvo plodnosti, zdraví a života vůbec. V oblasti sumersko-akkadské jsou bohové představováni převážně v lidské podobě. Jen polo-božské bytosti byly zvláštní směsí člověka a z-te. *Cherub, cherubín. *Serafin.

Ve SZ-ě čteme o 'abbir *jā-kób* a 'abbir *jisrā'el*, jež se obyčejně překládá, 'mocný Jákobův' [Gn 49,24], a 'silný Izraelův' [Iz 1,24], doslovně byk Jákobův, byk Izraelův. Snad tu jde nikoli o zobrazení božstva v podobě býka jako zosobněné nejvyšší síly, nýbrž o podnož božstva, jež neviditelně na něm trní [sr. Ex 32,8; 1Kř 12,28; 2Kř 23,15; Iz 13,2]. Zdá se, že lev, osel, had, laň, vlk a pod. byli podle Gn 49 posvátnými symboly některých izraelských kmenů.

Ezechiel u řeky Chebar spatřil ve svém vidění podobenství čtyř zvířat [Ez 1,5], jež jsou v kap. 10,15 ztotožňována s cherubíny nad slitovnicí truhly úmluvy [sr. 1Kř 6,29; 7,29], na stěnách chrámu [2Pa 3,7] a na oponě chrámové [Ex 36,35]. Zdá se však, že je Ezechiel z počátku nerozeznal a že neodpovídala tomu, co vidával v chrámě. Tato zvířata se lišila také od serafínů, které viděl Izaiáš [6,2], i od zvířat, jež viděl pisatel Zj 4,6nn, i když pisatel Zj zřetelně navazuje na Ez 1,10. Jde tu o symboly Božích služebníků a vykonavatelů jeho vůle a soudů; snad tu jde také o symbolické znázornění všeho tvorstva, jež vzdává chválu Hospodinu. Původ těchto obrazů jest nejspíše hledat ve znameních zvířetníku, v nichž stojí

slunce při své roční dráze ve čtyřech hlavních ročních obdobích. Zvířata ve Zj byla později vykládána jako symboly čtyř evangelistů: Z., mající tvářmost lidskou, je prý obraz Matouše, který vyzdvihl zvláště lidství Ježíšovo; lev prý je obrazem Markovým [Ježíš jako Král]; obětní tele obrazem Lukášovým, letící orel obrazem Janovým. Tak to vykládali Augustin, Hieronymus, Athanasius a j. H. Grotius viděl ve zvířatech apoštoly: Petra [lev], Jakuba, bratra Páně [tele], Matouše [člověk], Pavla [orel]. Jiní zase prvokřesťanské sbory: Alexandrii [člověk], Jerusalema [lev], Antiochie [tele], Cařihradu [orel] a pod. Všechny tyto výklady jsou arci libovolné a nesprávné.

Zvítěziti. *Vítěz, vítěziti.

Zvláště, odděleně [Gn 43,32], především [Sk 25,28], hlavně [2K 1,12; Ga 2,2], jmenovitě [1Tm 5,8], mimořádně [Sk 26,3].

Zvláštní, oddělený. Ve SZ-ě je tak překládáno několik hebr. výrazů. Hebr. *š'gullá* znamená vlastnictví, osobní majetek, poklad. Kral. tento výraz překládá slovy klínů [*Klenot, Mal 3,17; Kaz 2,8], zvláštní poklad [1Pa 29,3]. Právě-li se tedy, že Izrael je Hospodinu lidem z-m mimo všechny lidi [Ex 19,5; Dt 7,6; 14,2; 26,18; Ž 135,4], označuje se tím Izrael za osobní majetek, poklad Hospodinův. Tt 2,14 tak překládá výraz *perūsios* [= vybraný, vyvolený]. V 1Kr 3,6 jde o překlad hebr. *gádól* = veliký, v Pís 4,14 o hebr. *ró'š* [= hlava; nejlepší].

Zvolati. *Volati.

Zvolení synů, za syny [Ř 8,23; Ef 1,5], řecky *hyiothesia* = adopce, přijetí za syna. Stejně řecké slovo čteme i Ga 4,5 [Kral.: právo synů] a Ř 9,4 [přijetí za syna]. Vždy jde o dosazení za syna, o synovství, které není samozřejmým právem, nýbrž svobodným darem. Bůh skrze Krista kdysi odpadlé a tím zavržené syny znovu přijímá za děti. Je to částečně budoucí událost. Věřící má doposud jen závdavek Ducha sv. [ducha synovství na rozdíl od ducha otroctví, Ř 8,15], ale doposud podléhá otroctví zániku [Ř 8,21]. V plnosti času však se stane plným dědicem království Božího [Ř 8,17; Zj 21,7].

Zvoliti. *Vyvoliti.

Zvolovati, práti si [Jb 7,15; 36,21], vyvoliti [Lz 14,21].

Zvonec, řecky *kymbalon* = cimbál, činela, puklice [*Cymbál], gong, jichž se užívalo v kultu izraelském [1Pa 15,19] i pohanském. Za 14,20 mluví o koňských z-ích, patrně o rolníckých, ačkoli mohlo jít také o malé puklice, jež se vzhledem podobaly cimbálům.

V kultu bohyně Cybely byly hřmotem cimbálu vyvolávány stavy vytržení, jež se podobaly šílenství. Na to snad navazuje Pavel v 1K 13,1, když chce označit prázdnotu vnějšího kultu bez lásky. I extatické mluvení „jazyky“ jako součást bohoslužebných křesťanských shromáždění připadá Pavlovi bezobsažné, není-li spojeno s láskou. W. Bousset má však za to, že tu jde o hlásání evangelia ve všech možných jazycích [Židům Žid, Řekům Rek], dokonce i v jazyku andělském. Chybí-li tomuto hlásání

Zvítěziti-Zvuk [1331]

lásky, je to jen neužitečný, prázdný zvuk. Znějícímu z-i byl ve starověku přirovnáván i člověk, jenž se chlubně nadýmá, aby zakryl prázdnotu svého nitra.

Zvoneček, v Ex 28,33n; 39,25n rolníčka. Velekněžské roucha bylo na dolním konci ozdobeno granátovými jablky z přesoukaného kmentu a zlatými rolníčkami, jež podle Ex 28,35; Sir 45,13 měly upozornit lid na příchod velekněze ze svatyně nebo na jeho vcházení do svatyně. Kolik bylo těchto z-ů, nevíme. Rabíni udávali 72, jiní 12, jiní dokonce 360.

Zvrtati, rozvrtati, provrtati [Jb 19,26].

Zvrtkati. *Vrtkati.

Zvučeti = vydávati zvuk, zníti, ve SZ-ě o cimbálech [1Pa 15,16; 16,42] a jiných hudebních nástrojích [2Pa 23,13], ale také o ječení, hlucení, moře [Ž 96,11; 98,7; Iz 5,30; 17,13; Jr 5,22; 6,23; 31,35; 50,42; 51,55, sr. L 21,25], o radostném dunění země a hor [Iz 44,23], rozvalin Jerusalema [Iz 52,9], o zpupném bouření Babylona [Jr 51,55], o děsivém hřmění hromu [Jb 37,3n] a pod. Ve SZ-ně je tak překládáno devět různých hebr. výrazů.

Zvučící měď, v 1K 13,1 je označením gongu, zavěšeného v chrámech nebo na posvátných stromech a vydávajícího protáhly, dunivě znějící zvuk, jenž vyvolával vytržení mysli anebo na ně připravoval [*Zvonec]. Pavel tu snad přirovnává mluvení jazyky, jemuž chybí láska, k říčení měděného nástroje, jež nemá hlubšího smyslu a významu v budování církve. Vyvolává sice obluzení posluchačů, ale nevede k duchovnímu a mravnímu rozhodnutí.

Zvuchně, zvuchný, hlasitě, jasně, slyšitelně [Neh 12,42]; hlasitý, slyšitelný, rozléhající se [Ž 98,6]. V Ž 33,3; 150,5; 2Pa 13,12 jde o jásavý hlahol [hebr. *š'ru'á*, *Troubení]. Ž 33,3 překládá Zeman: »Zpívejte mu novou píseň, hrajte zladěné jásavým hlaholem«. Podobný význam mají výrazy z-ě, z-y u Iz 14,7; 44,23; 48,20; 49,13; 54,1; 55,12 [hebr. *rinná* = jásavý zvuk].

Zvuk. Kral. tak překládají nejčastěji hebr. *kól* = hlas; nářečí; znění [pěkného z-u' = libozvuchný, Ez 33,32], ať už jde o hlas lidský, zvířecí nebo ptačí, anebo o zvucení, hukl přírodních živlů, na př. hromu [2S 22,14; Ž 18, 14; Ez 1,24], v nichž věřící slyší z. Všemohoucího [sr. Ez 10,5]; o nesrozumitelném znění Božích slov [Dn 10,9], o klapotu mlýna [Kaz 12,4, sr. Jr 25,10; Zj 18,22], o hřmotu v městě [1Kr 1,41], o hukotu blížícího se deště [1Kr 18,41], vod [Ž 93,4], moře [sr. Ž 65,8; Iz 17, 12n], o hlucení shromážděného lidu [Iz 13,4], o hlasném lomozu blížícího se Božího soudu [Iz 29,6; 33,3], o šumění křídel [Ez 1,24; Zj 9,9], o řízení a dupotu koní [2Kr 7,6], o pronikavém troubení [Ex 19,16.19; 20,18; 2S 15, 10; Jb 39,24n], o zvonění zvonečků na obrubě velekněžského roucha [Ex 28,35, *Zvoneček] a pod.

Hebr. *š'ru'á* znamená jásavý, hlahol, jásavé výskání [Nu 23,21; 2Pa 15,14]. V Ž 89,16 je

[1332] Zvyklost-Zžiti

vsunuto slovo ‚tvůj‘ v kral. překladu. Zeman překládá: „Blažený lid, který zná jásavý hláhol! Hospodine, ve světle tvého obličejce kráčeji«. Hebr. *l'šú'ót* u Jb 36,29 znamená praskot. Myslí se tu na rachocení hromu, které se ozývá pod nebem, stánkem Božím [sr. Ž 18,12]. Hebr. *ré^a* [= hřmot, Ex 32,17] u Jb 36,33 označuje nejspíše hřmění: »Jeho hřmění ho ohlašuje, též dobytek [cítí], že se přibližuje« [podle Karafiáta]. ‚Z. z úst‘ [Jb 37,1] = dunění, vycházející z jeho úst [hřmání hromu; hebr. *hégé*]. Hebr. *p-s-ch* = rozezvučení, propuknutí v jásot [Ž 98,4].

Při vyjití Ducha sv. na apoštoly »povstal náhle s nebe hukot, jako když táhne silný vítr« [Hejčl: Sk 2,2]. Tento hukot, slovy nepopsatelný, ale podobný hukotu, jakéhosi pomyslného větru, byl pro učedníky znamením Boží přítomnosti. Ř 10,18 překládá Žilka: »Po veškeré zemi se rozešel jejich [kázatelů evangelia] hlas, a až na konec světa jejich slova«. Židé jsou tedy bez výmluvy. Bezdušnými věcmi, jež vydávají zvuk, jsou v 1K 14,7 míněny neživé hudební nástroje. ‚Z. ponoukající‘ v 1Te 4,16 je kralickým překladem řeckého *keleusma* [= rozkaz, výzva, signál, povel]. Škrabal překládá: »Neboť až bude dán rozkaz, až zazní hlas archandělův a Boží polnice, sám Pán sestoupí s nebe«. Rozkaz, hlas archandělův a Boží polnice jsou znamením pro všeobecné vzkříšení z mrtvých [sr. J 5,28; 1K 15,52] a konec tohoto věku. Kdo dá tento rozkaz, není řečeno. Jsou to obrazy, převzaté z apokalyptické literatury. *Ponoukati.

Zvyklost v Žd 5,14 znamená návyk. Škrabal překládá: »Pro dokonalé je však tuhý pokrm, když mají [vnitřní] smysly návykem vyčvičeny, aby dovedli rozlišovati dobré a zlé«, zatím co nezkušení ve věděni i víře nedovedou bezpečně vycítit, co je jim k dobru a co ke zlu. Potřebují ještě ‚mléka‘, t. j. základní pravdy evangelia, které možno snadno chápat.

Zvyknouti, navyknouti, přivyknouti [1S 17,39].

Zvyrážeti, rozraziti, vyraziti [Ž 3,8].

Zvýši = ve výšce, na výšku, vysoký [1Pa 11,23].

Zvýšiti, **zvyšovati**, povýšiti, zvelebiti [opak: ponížiti], na př. 2S 23,1; Ž 20,2; 75,7; 89,18.20; Př 4,8; 11,11; 14,34; přivesti k slávě, moci [2S 5,12; 1Pa 14,2; 17,16], vyšvihnouti se, dosáhnout slávy [Jb 24,24 o silných, kteří se nakrátko dostanou k slávě], pyšniti se [Iz 61,6], dodati sílu, ochraňovati [Iz 9,11]. ‚Zvýšení‘ ve smyslu slávy, nádhery, moci, blahobytu u Ez 16,56 [sr. v. 49]. K 2Pa 7,21 viz 1Kr 9,8.

Podle L 10,15 bylo Kafarnaum povýšeno až k nebi, protože se v něm nejčastěji zdržoval Ježíš Kristus a učinil zde množství divů [Mt 11,21-23; sr. Iz 14,13.15]. Být vyvýšen až do nebe znamená dosáhnout nejvyššího blahoslavenství a nejvyšších možností a příležitostí.

Ve Sk 2,33 jde o vzkříšení Ježíše Krista a dosazení do synovské pravomoci [Sk 5,31; F 2,9n].

Zželeť se, slitovati se [1Pa 21,15], ztratiti trpělivost nad něčím [Sd 10,16].

Zžirati. *Sžirati.

Zžiti. *Sžiti.

Žába. Druhá z t. zv. deseti egyptských ran, jež měly ponížit faraónovu pýchu, záležela v rozmnožení žab po celé egyptské zemi [Ex 8,1-14; Ž 78,45; 105,30]. Biologicky šlo o hromadný výskyt některé odrůdy obyčejného skokana zeleného [*Rana esculenta*], které se dodnes vyskytují v sev. Africe a Přední Asii. Podobnou žabi metlu v Peonii a Dardanii zaznamenal Phoenias, žák Aristotelův [Eustathiův komentář k Homérově Iliadě III., asi z r. 1190 po Kr.]. Tenkrát bylo obyvatelstvo nuceno opustit krajinu. Avšak nábožensky máme v záznamu tohoto Božího skutku něco více než jen pouhý popis přírodního, byť všelijak mimořádného úkazu. Ve staroegyptském náboženství byla ž. mezi četnými posvátnými zvířaty, která zpodobovala místní božstva [na př. kráva-Hathor, šakal-Anubis, ibis-Thot, beran-Chnum, krokodil-Tyfon a j.], nebo symbolisovala jejich činnost. Tak ž. sedící na lotosovém květu byla symbolem životodárné síly řeky Nilu, která se po jarních záplavách zase vracela do svých normálních břehů. Manželka boha-stvořitele Chnuma, bohyně Hekt, byla zobrazována s žabí hlavou. Při stvoření tvorstva a člověka prý vdechovala a spoluvytvářela život. Ž. jako posvátné zvíře nesměla být zabijena. Zdá se tedy, že smyslem druhé egyptské rány byl protest proti zbožštění stvoření a proti kultu představovanému žabí bohyní, a současně ukázání, kde je jediný, pravý Bůh, Stvořitel a Pán všeho stvoření. Tímto směrem by ukazoval i kultický zákaz jedení žab jako zvířat *nečistých a *ohavných [Lv 11,12] a i zmínka ve Žj 16,13, kde falešné, démonické a protibožské mocnosti mají žabi podobu.

Č.

Žádaný, žádoucí; to, po čem člověk prahl [Ž 106,24]. Podle Př 19,22 chudšas touží po tom, aby mohl prokázat milosrdenství svému bližnímu. Je mu to věcí žádoucí, i když je někdy neschopen tuto svou žádost proměnit ve skutek. Chudý člověk, i když nemůže poskytnout opravdovou pomoc, je lepší než bohatý lhář, jenž slibuje a nedodrží anebo předstírá, že nemůže nic dělat [sr. Př 3,27n]. LXX překládá: »Chudý poctivec je lepší než bohatý lhář«.

Žádati, stě. = dychtiti, toužiti po něčem; přát si, chtít; vyžadovati, prositi, potřebovati. Ve SZ-ě tak Kral. překládají celou řadu hebr. sloves a obrátů, nejčastěji š-’-l, vyprositi si, vyprošovati [Joz 19,50; Sd 5,25], často ve smyslu modliti se [1Kr 3,5.10nn; Ž 122,6 a j.], vynucovati si [1S 8,10; 12,13.17.19 a j.], vyžadovati [Dt 10,12; 1S 2,20; Ž 40,7], přát si [Dt 14,26; Kaz 2,10 a j.], vypůjčiti si [sr. Ex 12,35;

2Kr 4,3], vyšetřovati [Mi 7,3], *doptávati se [*Dotazování] a pod. »Ž. zlořečení něčí duši« [Jb 31,30] = proklínáním vyžadovati něčí život, způsobiti jeho smrt [sr. 1Kr 19,4; Jon 4,8]. Hebr. ’-v-h [= přát si, toužiti po něčem] má podobný význam jako š-’-l, ale zdůrazňuje více citovou stránku, žádostivost, touhu. Proto bývá toto sloveso spojováno obvykle s duší, jež po něčem touží, již se něčeho zachce [Dt 12,20; 14,26; 1S 2,16; 3,21; 1Kr 11,37; Jb 23,13; Př 13,4; 21,10; Mi 7,1]. Viz heslo *Žádost. *Požádati ve smyslu býti chtivý, žádostivý v Ž 78,29; Př 23,3.6; Kaz 6,2; Jr 17,16, býti jat žádostí Nu 11,34 [sr. 11,4; Ž 106,14; Př 21,26] a j. Někteří Izraelci podle Am 5,18 toužili po dni Hospodinově, bláhově se domnívajíce, že přinese zkázu jen pohanům [sr. Iz 2,12; 13,6.9; Jl 2,1.11; 3,19], zatím co den Hospodinův přinese tmou a zkázu bez rozdílu všem činitelům nepravosti. Hebr. b-k-š [= hledati; usilovati o něco, vyžadovati] je tak přeloženo v Ex 10,11; Ezd 7,6; Neh 2,4; 5,18; Est 2,15]. Hebr. ch-m-d = hříšně dychtiti po někom, po něčem [Př 6,25; sr. Ex 20,17; Dt 5,21]. U Neh 1,11 jde o libost v bázni Boží [sr. Ž 1,2; 16,3 a j.]. Ž 143,6 překládá Zeman: »Má duše je jako země prahnoucí po tobě«. Kaz 6,9 překládá Karafiát: »Lépe jest očima viděti nežli [v] mysli těkati«. »Očima viděti« znamená dobře využívatí [Luther] toho, co jest před očima v protikladu proti neklidnému vyhlížení něčeho vzdáleného, nejistého, nedosažitelného.

Také v NZ-ě jde o překlad celé řady řeckých sloves, jež označují přirozenou žádostivost potravy [L 15,16; 16,21], ale také touhu po účasti na slavení velikonočního beránka [L 22,15], po zlatu a stříbru [Sk 20,33; sr. Jk 4,2], po smrti [Zj 9,6; sr. F 1,23], po Božích tajemstvích [Mk 13,17; L 17,22; sr. 1Pt 1,12], po biskupském úřadě [1Tm 3,1], po tom, aby věřící projevovali horlivost, co se týče naplnění naděje [Žd 6,11].

Často jde o zlé žádosti a tužby [Mt 5,28; 1K 10,6]. »Tělesnost obrací svůj chtít proti Duchu a Duch proti tělesnosti, neboť to jsou přímé protivy« [Ga 5,17 v překladu Žilkové; sr. Ř 1,24; Ga 5,16; Ef 2,3; 2Pt 2,18; 1J 2,16]. Ve všech těchto citovaných místech je užito řeckého slovesa *epithymein* a podst. jména *epithymia* [*Žádost]. Podobný význam jako *epithymein* má řecké *epipothein* [= toužiti; Ř 1,11; 1Te 3,6; 2Tm 1,4 o toužení po přátelích v Kristu].

Řecké *oregesthai* [= napřahovati, vztahovati (ruce) po něčem] popisuje duševní a duchovní úsilí, vyvěrající z rozhodnutí vůle.

[1334] Žádost

1Tm 3,1 chválí toho, kdo usiluje o dozorčí úřad v církvi. Podle Žd 11,16 víra se projevuje v člověku tak, že vztahuje ruce, tihne, směřuje k lepší vlasti, totiž nebeské. V tomto směřování je zahrnuta soustředěná vůle, jež plně spoléhá na zaslíbení [sr. Žd 11,9,13]. Vztáhne-li někdo ruce po penězích, pachtí-li se po nich [*forege-sthai*], zbloudí od víry a zaplete se do mnoha bolesti [1Tm 6,10].

Řecké *aitein*, *aiteisthai*, *apaitein* [= prositi, vyžadovati, požadovati, sr. hebr. *š-ʿl*, jehož je *aitein* překladem v LXX]. Ve smyslu vynucovati si u L 23,23. Židé podle 1K 1,22 žádají záruků [*Znamení] k průkazu mesiáš-ství Ježíšova, t. j. »chtějí mít svou víru opřenu o viditelné, hmatatelné projevy Boží moci a lásky« [Mt 12,38; 16,1; Mk 8,11], kdežto Řekové hledají moudrost, t. j. rozumový důkaz, aby mohli uvěřit. Obojí je v protikladu proti nz pojetí víry. Slovesa *aitein* je užíváno často tam, kde jde o prosbu, modlitbu věřících [Jk 1,5n], ale nikdy tam, kde jde o modlitbu Ježíšovu; neboť Ježíš si nic nevyprošoval pro sebe, vždy jen pro druhé. O jeho prosbách se užívá sloves *erótán* [J 14,16] nebo *deisthai* [L 22,32]. *Prosba, prositi. Řecké *apaitein* u L 6,30 znamená vymáhati nazpět [to, co bylo uloupeno]. Řecké *euchesthai* označuje modlitbu i přání, takže 3J 2 může znamenat nejen »Přeji ti, abys ve všem prosperoval a byl zdrav«, nýbrž také »Modlím se, aby se ti dobře vedlo ve všem a abys byl zdrav«. Řeckého *epizétein* [= vyhledávati] je s pochvalou užito o prokonsulovi Sergiu Pavlovi [Sk 13,7]. »Ten si zavolal Barnabáše a Pavla a byl by si rád poslechl slovo Boží. Avšak Elymas...« [Překlad Hejčlův]. *Hledající, hledati. Řecké *zélūn* znamená horliti o něco. Pavel v 1K 14,1 radí, aby Korintští usilovali o lásku, horlili o duchovní dary; z nich nejvíce o dar prorokování, t. j. o srozumitelnou řeč z osvěcení a vnkutí Ducha sv., jež dává posluchačům poučení, povzbuzení a útěchu.

Řecké *parakalein* [= někoho přivolati, aby přijal přátelskou domluvu, napomenutí, povzbuzení, výzvu] překládají Kral. slovesem *ž-i* ve 2K 5,20. Žilka překládá: »Jsme tedy posly pro Krista, jako by vás Bůh skrze nás napomínal« [sr. Sk 15,32, kde je totéž řecké sloveso překládáno výrazem 'napomínati'].

Žádost. Tak jako sloveso *žádati má i podst. jméno *ž.* mnoho významů. Většinou jde o odvozeniny sloves *š-ʿl* a *ʿ-v-h* [viz *Žádati]: *ʿavvā*, *š-ʿelā* a *taʿvā*, při čemž může jít o požadavek [Sd 8,24], přání [Est 5,6nn; Jb 6,8; Ž 105,40], tužbu [Ž 10,17; 21,3; 37,4; 38,10; Př 11,23; 13,12; Iz 26,8]. Hebr. *taʿvā*, jehož výskyty jsme zařadili pod pojem tužba, je v přední řadě označením psychologickým [jen druhotně ethickým] a vyjadřuje silné citové vzrušení, jež se ovšem zmocňuje celého člověka, jeho duše. Podle Pedersena [Israel 1., str. 147] *ž.* je ve SZ-ě označením všeho, co nějak může posilnit *duši člověka, ať už jde

o pokrm pro tělo [Dt 12,20n] nebo o podíl na obětních darech [1S 2,16] nebo u krále o králování a tím o posílení královské duše [2S 3,21; 1Kr 11,37] nebo u Izraelce o rozpomínání na Hospodina a jeho jméno [Iz 26,8]. Věřící až umdlévá, je zkrusem touhou po soudech [právce] Hospodinových [Ž 119,20], po jeho slovech [Ž 119,82]. Přišel-li levita z venkovského města do Jerusalema »s velikou *ž-i* své duše« [Dt 18,6], znamenalo to pro Izraelce, že toužil po všem, co mu jako knězi náleží: po obětním právu, podílu na obětních darech, krátce po všem, co může posilnit jeho levitskou duši. *Ž.* není výrazem síly, ale tužba po síle. Zvrácená je *ž.* teprve tenkrát, touží-li člověk po více, než jeho duše může snést a je schopna přijmout. Takový »rozšiřuje jako peklo duši svou« [Ab 2,5], jež se nemůže nasytit. Pedersen má za to, že *baʿal nefes*, jež Kral. překládá v Př. 23,2 výrazem 'lakotný', znamená 'plný žádostí'. Duše takového člověka trpí nadmutím, rozšířením [Kral. *vysokomyšlností, Př 28,25], což vede k vlastní zhoubě [Ž 112,10; Př 1,19; 21,25n]. Je to *ž.*, která se nedrží mezí, určených Bohem, nedovede spolehnout na jeho dobrotu a péči [Nu 11,4,34; Ž 78,30; 106,14 *Kibrot Hattáve], nedovede se držeti v kázni podle Božích příkazů [sr. 2S 11,2; Jb 31,1], a tak se prohešuje proti svrchovanému přikázání lásky k Bohu z celého srdce, ze vši duše a ze vši síly [Dt 6,5]. Takové Bůh pouští v *ž-i* jejich srdce [hebr. *š-rirūt* = tvrdost, zatvrzelost, Ž 81,13; totéž slovo překládají Kral. u Jr 3,17; 7,24; 11,8; 13,10; 16,12; 18,12 výrazem 'zdání srdce', Karafiát 'převrácenost srdce'. Sr. Ř 1,24,26n], nebo odjímá to, po čem touží oči [Ez 24,16,21,25].

Všimněme si některých zvláštností. Karafiát překládá Kaz 3,11: »I věčnost dal v srdce jejich« [t. j. synů lidských]. Jde tu o překlad hebr. *ʾolām*, jež původně znamenalo skrytou, neznámou dobu, budoucnost i vzdálenou minulost, pak i věčnost. Kral. ve svém překladu následují Vulgátu, když mluví o *ž-i* světa. LXX má *aion* [= věk]. Snad tu jde o myšlenku, že Bůh dal lidem schopnost učinit si představu o předlouhém trvání věcí, jejichž počátek ani konec není s to postihnout. Člověk je schopen hledět nazpět i vyhlížet do budoucnosti, ale to mu nepomůže plně vystihnout to, co Bůh koná v přítomnosti, a vyřešit každodenní problémy. O věčnost v našem slova smyslu tu nejde. - Sporný je překlad Kaz 12,5. Hebr. *ʿbījōnā* podle slovníků i podle LXX a Vulgáty prý znamená květ kaparníku [*Capparis spinosa*, kapara trnitá], jehož poupata se nakládala od pradávných dob do soli a octa [t. zv. kaprlata] a sloužila k povzbuzení chuti a k posílení. Kaz prý chce říci, že v době stáří nic už nepomohou žádné prostředky k povzbuzení chuti k jídlu. Ale sloveso *p-r-r*, které Kral. překládá výrazem, 'porušiti se', lze také překládati slovesem prasknouti. Myslí se tu na přezrálý plod kapary, který při nejmenším doteku praská a opadáva. Pak by tu byl jiný obraz stáří zralého pro hrob a výkazujícího

známky sešlosti. - V Ž 61,6 jde nikoli o ž-i, nýbrž o sliby [hebr. *néder*. Zeman: »Bože, naslouchal jsi mým slibům«]. - V Ž 86,6 jde o úpěnlivé prosby [hebr. *tach^anún*. Hebr. *sí^ach* v Ž 102,1; 142,3 lze snad překládati výrazem žal, samomluva, nářek. - Dn 4,14 překládá Karafiát: »Z usouzení hlásných výpověď [= nařízení], a poručení svatých vyžadáno k tomu, aby poznali živí...«. Podle syrského překladu je toto místo ještě srozumitelnější: »Z usnesení hlásných je toto nařízení, a podle slova svatých je požadavek, aby...«. Nabuchodonozor ve svém vidění spatřil božský poradní sbor, složený z *hlásných a svatých; v tomto sboru jsou prodiskutovávány všechny otázky, a usnášeny výnosy a požadavky [sr. Ga 3,19; Žd 2,2].

Hebr. *tšúká* je pohlavní pud. Karafiát překládá Gn 3,16 přesněji: »Po muži tvém [bude] žádost tvá« [sr. Pís 7,10]. Obrazně o hříchu, který touží po člověku v Gn 4,7. Karafiát: »Hřích ve dveřích leží, a po tobě žádost jeho«.

Také v NZ-ě je tak překládáno několik řeckých výrazů, jež znamenají požadavek, přání [L 23,24], touhu [Ř 15,23; 2K 7,7,11], vášně [Ř 7,5; sr. Ga 5,24, kde Žilka překládá „s vášněmi a chtíči“], chtíč [Ř 1,27] modlitebni prosbu [F 4,6; 1Tm 5,5], přimluvu [1Tm 2,1]. Nejčastěji jde o překlad řeckého *epithymia* [= pud, žádostivost, dychtivost], jež může označovat touhu po někom [1Te 2,17] nebo po něčem [L 22,15; F 1,23], většinou však ve špatném slova smyslu: Mk 4,19; Ř 1,24; Ju 16. Jsou to ž-i zatvrzelého, neposlušného srdce [Ř 1,24], smrtelného *těla [Ř 6,12; Ga 5,16; Ef 2,3; 1J 2,16; 2Pt 2,18], očí [1J 2,16], otceďábla [J 8,44], světa [1J 2,17]. Jsou to lidské chtíče [Kral. tělesné ž-i; 1Pt 4,2], tělesné [1Pt 2,11], světské [Tt 2,12], klamání [žádostivosti mládí, 2Tm 2,22], zlé [Ko 3,5], klamavé [Ef 4,22], nerozumné a škodlivé [1Tm 6,9] ž-i, vlastní libůstky [2Tm 4,3; 2Pt 3,3], vedoucí k porušení [2Pt 1,4], nečistotě [2Pt 2,10] a pod. I tam, kde není žádného přívlastku, je ze souvislosti jasné, že jde o zhoubné a hříšné ž-i [Ř 7,7n; Ga 5,24; 1Te 4,5; 2Tm 3,6; Tt 3,3; Jk 1,14n; 1Pt 4,3]. Některá místa v NZ-ě ukazují na ž-ivost peněz jako na kořen všeho zlého [1Tm 6,9n; 2Tm 3,2; sr. L 16,14; Mt 6,24]. Ř. 13,14 počítá mezi ž-i hodování, opilství, smilství, chlíplosti, svár a závist. Sr. Ga 5,16-23. Všecky vyvěrají z hříchu, jenž ovládá člověka, když ho přestal ovládat Bůh, z jeho tělesnosti [Ga 5,16,24], oddělenosti od Boha, neposlušnosti Zákona, jež vyvolává Boží hněv [Ř 1,18nn]. Ž. je pramenem jednotlivých hříchů [J 1,14n]. Souvisí se *světem [1J 2,15nn] a zanikne s ním. I po přijetí Ducha sv. zůstává ž. nebezpečím, proti němuž nutno všemi silami bojovat [Tt 2,12; 1Pt 1,14]. Při tom nutno mít na paměti, že podle NZ-a tělo samo o sobě není zlem, i když se může stát kořistí zlých ž-i [Ř 6,12]; stejně se může stát nástrojem spravedlnosti [Ř 6,13].

Žádostivě, žádostivý, stč. snažně, horlivě,

Zádostivě-Zalm [1335]

napjatě [Ž 40,2]; žádaný, žádoucí, žádoucný, milý [Gn 3,6; Ž 19,11; Př 3,15; 8, 11; 21,20; Kaz 12,10; Jr 8,3], vytoužený [Ž 107,30], rozkošný [Jr 3,19; Za 7,14], líbezný [Pís 2,14]. Býti žádostiv = mít zálubu, libovati si, chtít [1S 18,25; 2S 24,3; Ž 34,13; Iz 1,11], toužiti [Ž 84,3; 119,131; Př 12,12; Pis 2,3; Iz 53,2; Jr 17,16], vyhledávati, hledati přístup k někomu [1Kr 10,24; 2Pa 9,23], zatoužiti [Jb 14,15], býti chtivý [Ž 17,12; 68,31], mít choutky [Ž 140,9], býti zvědav [Dn 7,19] a pod. V hebrejštině je užito několika různých výrazů, z nichž o většině byla učiněna zmínka v heslech *Žádati, *Žádost.

Také v NZ-ě jde o řadu řeckých výrazů, jež znamenají snažit se, toužiti [L 9,9; 19,3; 1Pt 1,12], dychtiti, bažiti [1Tm 6,10; Tt 1,7], mít touhu [1K 10,6; 1Pt 2,2]. Řecké *afilargyros* v 1Tm 3,3 = nemilovný peněz, ne hrabivý, nezištný, *kenodoxos* v Ga 5,26 = žádostivý marné chvály, *vychloubačný, chvastounský, *filotimeisthai* v Ř 15,20 = J hledati, viděti svou cest v něčem, dáti si velmi záležet na něčem. Zj 18,14 lze srozumitelněji překládat se Žilkou: »Ovoce, po kterém tvá duše dychtila, odešlo od tebe«, nebo s Hejčlem: »Také tvé zamilované ovoce ti zmizelo«.

Žádoucí. Výraz, vyskytující se v Ag 2,8, byl od nejstarších dob vykládán jako přímé osobní označení Mesiáše-Krista. Tak staro-křesťanští církevní Otcové a Vulgáta, snad podle definice rabbiho ben Akiby, tak i Luther a Kral., kteří slovo píší s velkým Ž. Avšak již současníci těchto vykladačů pociťovali gramatickou nejistotu překladu, protože hebr. věta doslovně zní: »Žádost všech národů přijdou« [podmět v singuláru feminina, sloveso v plurálu]. Tuto nejistotu překladu vyjádřili Kral. v Poznámkách, kde vedle tradičního christologického výkladu nabízejí ještě možnost tří dalších. LXX podává správný překlad: »Přijdou vybrané [vzácné, drahé, žádostivé věci, hebr. *chemdá*, sr. 2Pa 32,27; 36,10, kde totéž slovo je přeloženo výrazem klenot] všech národů«, aby totiž byl obnovený dům Boží naplněn krásou a slávou jako předchozí chrám Šalomounův. Aggeova věta je obměnou Izaiášova proroctví, kap. 60, zvl. v. 4-9. Pravdou však zůstává, že proroctví Ag je v širším slova smyslu mesiášské [sr. Zj 21,24,26]. č.

Žalář. *Vězeň, vězení.

Zalm [jako slovesný druh]. Tímto slovem odvozeným z řeckého *psalmos* [píseň doprovázená drnkacím nástrojem] přes latinské *psalmus* se překládá nejčastěji hebr. *mizmôr* [Ž 3,1; 92,1 a mn. j.], jež je patrně označením zpěvu doprovázeného hudbou. Tímto slovem se překládají i jiné podobné hebr. výrazy [Ž 95,2; Iz 51,3]. V češtině musíme vyjádřit hebr. sloveso *zammér* obratem „žalmy zpívati, propěvovati“, na př. Sd 5,3; Iz 12,5; 1Pa 16,9; Ž 7,18; 18,50.

Jak je i z uvedených míst patrné, vyskytují

[1336] **Žalmy**

se v SZ-ě [i v NZ-ě] ž-y i mimo knihu *žalmů: v knihách historických [na př. modlitba Anny, 1S 2,1-10], prorockých [na př. Iz 12; 38,10-20; Jon 2,3-10]. I v pozdější době vznikaly ž-y, z nichž některé jsou zařazeny i do knih apokryfických [na př. Sirach 51; 1Mak 7,37n], soubor 18 pozdních ž-ů z prvního stol. př. Kr. tvoří pseudepigrafii »Žalmy Salomounovy«. Přibližně z této doby pocházejí i roku 1947 u Mrtvého moře nalezené ž-y essejské, t. zv. *hódájót*.

V NZ-ě je tento druh zastoupen u L 1 [v. 46-55 chvalozpěv Mariin, t. zv. »Magnificat«, v. 68-80 zpěv Zachariášův, t. zv. »Benedictus«] a ve Zj [na př. 4,11; 15,3n; 19,5-8]. V apoštolských sborech byl pěstován zpěv různých písní, též ž-ů [Ko 3,16; Ef 5,19]. Nelze s jistotou říci, zda je tím označován druh písně či přímo ž-y sz [k citátu jejich v NZ-ě viz *Žalmy, odst. 12]. Různé druhy ž-ů, královské ž-y, hymny, [děkovně] chvalozpěvy, žalozpěvy jsou popsány v hesle *Píseň, str. 631n.

Žalmy [Kniha žalmů].

[1. Název. 2. Obsah. 3. Jiné počítání. 4. Nadpisy. 5. Poznámky uprostřed a na konci žalmů. 6. Básnické tvary. 7. Slovesné druhy v knize žalmů. 8. Žalmy v bohoslužbě a v soukromé modlitbě. 9. Žalmy individuální a kolektivní. 10. Chrámoví zpěváci jako nositelé žalmové tradice. 11. Kniha žalmů jako zpěvník druhého chrámu. 12. Otázka autorů. 13. Doba vzniku jednotlivých žalmů. 14. Složení knihy žalmů. 15. Starší sbírky. 16. Vznik knihy žalmů. 17. Místo Žalmů v biblickém kánonu. 18. Žalmy v NZ-19. Pozdější užití žalmů. 20. Význam žalmů.]

1. Název. Hebrejský název [séfer] *šéhillim* je zvláštním způsobem tvořeně množné číslo slova *šéhillá* »chvalozpěv«, jež se vyskytuje jen jednou v této knize [Ž 145,1]. Řecké názvy, a podle nich i latinské a naše, jsou buď *psalmoi*, *psalmi*, *žalmy* - což odpovídá hebrejskému -, nebo počínaje řeckým rukopisem Alexandrijským [A; *Bible] *psalterion*, *psalterium*, *žaltář, - toto slovo značilo původně hudební nástroj. V NZ se mluví o knize ž-ů u L 20,42; 24,44; Sk 1,20.

2. Obsah. Pro nedostatek místa nelze zde podati obsah všech 150 ž-ů. Všechny jsou však uvedeny podle druhů v odst. 7. K rozdělení na 5 t. zv. knih viz odst. 14. Velmi vhodné obsahy ž-ů pořídil docent Dr J.Janko pro autorisovaný překlad žalmů slovenské evang. a. v. církve [Tranoscius, 1952]. Viz též »Přehled žalmů podle obsahu a určení« v knize »Voláme z hlubokosti« [Kalich, 1953] na str. 29–32.

3. Jiné počítání. Běžné rozdělení [150 žalmů] na některých místech zřejmě všude nezachycuje původní rozsah žalmů: tak zcela jistě patří dohromady Ž 9 a 10, které navazují na sebe abecedními začátky veršů; Ž 42 a 43 jsou spojeny refrémem; patrně i Ž 117 patří jako závěr k žalmu předchozímu. Naproti tomu není vyloučeno, že některé žalmy jsou složeny ze dvou částí původně samostatných -

jistě Ž 108, který je složen ze dvou částí, Ž 57, 8-12 a 60, 7-14; podle některých vykladačů též Ž 19; 36; 89 a j. Podle zmínek v talmudu se počítalo jen 147 ž-ů; Ž 1 a 2 byly čítány za jeden [sr. dále odst. 18].

Starý řecký překlad septuagintní, latinská Vulgata a staré české překlady mají jiné počítání: spojují Ž 9 a 10 [= 9], 114 a 115 [= 113], naproti tomu rozdělují Ž 116 [v. 1-9 = 114; v. 10-19 = 115] a 147 [v. 1-11 = 146; v. 12-20 = 147]. Shodují se tedy tato počítání jen v prvních osmi a v posledních třech ž-ech; ž-ům 11-113 a 117-146 odpovídají v řeckých a latinských biblích ž-y s pořadovým číslem o 1 menší. [Septuaginta má ještě navíc pozdní Ž 151].

4. Nadpisy. Většina ž-ů je opatřena nadpisy různého druhu a smyslu. Většinou pocházejí z doby pozdější než ž-y samy a často neodpovídají jejich obsahu; některé z nich jsou nám těžko srozumitelné, a nerozuměli jim již řečtí překladatelé v III. stol. př. Kr. Proto je někde obtížné zjistit nejen smysl, nýbrž i druh nadpisů.

a) Autoři. U 100 ž-ů jsou uvedena jména osob, které upravovatelé knihy Ž pokládali za jejich původce, u 13 [po př. 14] ž-ů Davidových též okolnosti vzniku. O ceně těchto pozdních údajů a jejich možnostech k zjištění skutečného původu viz dále odst. 12.

b) Druhy žalmů po stránce hudební: *mizmôr*, to jest píseň s doprovodem strunného drnkacího nástroje, *Žalm; *šír*, píseň, značí asi zpěv bez průvodu. Toto označení se vyskytuje samotné u Ž 46, 120-134 [písně stupňů], a ve tvaru ženském *šírá* u Ž 18; společně s označením *mizmôr* u Ž 30, 48, 65-68, 75, 76, 83, 87, 88, 92, 108. Jako píseň milostná a zároveň *maskil* je označen Ž 45; *maskil* znamená asi »vyučující, poučný« [sr. 2Pa 30,22; Běč: holdovací]; Ž 32, 42, 44, 45, 52-55, 74, 78, 88, 89, 142 [Viz též Ž 47,8]; *miktám*, smysl nejasný, pro příbuznost se slovem *ketem* — »ryzí zlato« se vykládá jako »zlatý žalm« a pod.: Ž 16, 56-60; *šéhillá* hymnus, »chvalitebná píseň«, jen v Ž 145; *šéfillá* »modlitba«: Ž 17, 86, 90, 102, 142 [zároveň *maskil*]; sr. též Ž 72, 20; *šiggájón*, zcela nejasné [Kral: »osvědčení neviny«], jen v Ž 7. Vyskytuje se též v Ab 3,1, kde Kraličtí nechali nepřeložené. Tyto nadpisy asi naznačují částečně i způsob přednesu.

c) Pokyny k přednesu: *la-m'nessé'ch*, význam i způsob psaní nejistý. Masoretský text rozumí tomuto slovu jako přechodníku a s tím souhlasí Aquila a Hieronymus, kteří je vykládají jako »vítězi« [3. pád]. Podle 1Pa 15,21 souvisí toto slovo nějak s hraním na harfu. Obvyčejně se nyní překládá »dirigentu, sbormistra [Kral. »přednímu zpěváku«]. Překlad septuagintní rozuměl tomuto slovu, které však četl jinak, jako »ke konci, k dokonání«. Mo-winckel vykládá toto slovo v předpokládaném

původnějším tvaru *l'minsach* jako »k rozzáření [totiž: obličej Hospodinova].«

Další nadpisy značí patrně hudební nástroje nebo jejich skupiny: *bi-n'e'ginót*, strunné nástroje: Ž 4, 6, 54, 55, 67, 76, sr. též Ž 61; *'el ha-n'e'chilót* snad: s flétnami, Ž 5; snad nástroje, možná však i jiné údaje značí: *'al ha-gittit*, na nástroj gátský, po př. možná na nápěv gátský, nebo na nápěv souvisící s lisem, t. j. vinařský, Ž 8, 81, 84; *'al ha-s'minit*, na osmistrunný nástroj, možná též v oktávě [srov. 1Pa 15,21]; Ž 6,12; *'al šošannim* na šestistrunný nástroj, nebo »o liliih«: Ž 45; 69; u Ž 60 a 80 je ještě *'édút*, což znamená obyčejně »svědectví«.

Další nadpisy značí buď asi způsob přednesu nebo nápěv podle známé písně: *'al mach'allat*, snad »k tanečnímu reji«: Ž 53, 88; *'al "lámót*, »o pannách«, po př. panenským způsobem, t. j. vysokým hlasem [srov. 1Pa 15,20]; Ž 46.

Ostatní nadpisy značí patrně nápěvy známých písní, podle nichž se má uveřejněný žalm zpívat: *'al mūt la-bén*, »o smrti syna«: [Ž 9, sr. Ž 48,15]; *'al 'ajjelet ha-šachar*, »o lani červánků« [či starokananejské božstvo Šachar?] [Ž 22]; *'al jónat 'elem r'chókím* »o holubici zmlknutí dále«: Ž 56; *'al tašchéť*, »nezahluží!«: Ž 57-59, 75. [Bič: písně při slavnostech vinobraní (srov. Iz 65,8), pak i o svátcích stánků či nastrolovacích].

d) Označení bohoslužebného účelu: k posvěcení [obnovení chrámu]: Ž 30; k děkovné oběti: Ž 100; *l'hazkír*, Kral.: »k připomínání« spíše však k obětování kadidla při oběti suché, viz Lv 2,2; *l'e'annót*, Kral. v Ž 88,1 »k zpívání«, spíše však »k ponížení dušek«, t. j. k pokání, sr. Lv 20,10 a 31. Modlitba chudého, když sevrín jsa před Hospodinem vylévá žádosti své: Ž 102; »k vyučování«, Ž 60; *širé ha-ma'lot* »písně stupňů«, nejspíše písně poutníků, kteří vystupovali do vysoko položeného Jerusalema [jiné výklady: písně na stupních mezi chrámovými nádvořími, písně podle hudebních stupnic]: Ž 120-134.

5. Poznámky uprostřed a na konci žalmů: **s'éla* 71 x v žalmech, 3x v Ab 3. Smysl nejistý: »přestávka, nástrojová mezihra, zesílení hlasu«. Na konci některých žalmů jsou verše, které původně byly liturgickými závěry a s vlastním žalmem souvisely velmi volně. Viz doklad tohoto zvyku v 1Pa 16,34-36, podle toho i Ž 106,47-48. Zvláště byly asi takovéto dodatky připojovány k žalmům, které končily vyhrůžkou nebo přáním zlého, na př. 2,12; 3,9; ale i jinde, na př. 25,22. Takovýto závěr je i v pozdějších židovských modlitbách, i v modlitbě Páně Mt 6,13. [Sr. závěr ž-ů v liturgii evang. a v. církve: »Sláva Bohu...«]

6. Básnické tvary. K formě veršů viz **Starý Zákon*, s. 973 a **Píseň*, s. 632.

V některých ž-ech můžeme pozorovat i skupování veršů v sloky [strofy], které bývají zakončeny refrény [Ž 42 a 43; 46; 59; 80; a zvláště výrazně 107]. Umělá stavba strofická je v abecedním ž-u 119, kde vždy osm následujících veršů začíná týmž písmenem abecedy,

Žalmy [1337]

takže celý ž. má 22 slok. Podle abecedy jsou seřazeny i jiné ž-y, v nichž začínají půlverše [111; 112], verše [25; 34; 145] nebo sloky [9 spolu s 10; 37] vždy postupně písmeny podle jejich abecedního pořádku. Tato stavba je však leckde dodatečně porušena.

V dřívější době se mělo za to, že se v některých ž-ech [na př. 2; 110] vyskytují akrosticha, t. j. že začáteční písmena veršů dávají určité jméno [v uvedených případech *Jannaj*, *Širřfón*]; podle všeho jsou to však jevy zcela náhodné.

Lze mít za to, že již ve starých dobách bývaly přednášeny při různých příležitostech jen části ž-ů [sr. Ž 70, jenž je závěrem ž-u 40], po př. že části různých ž-ů byly spolu spojovány; na př. Ž 108, zčásti Ž 57 a 60.

7. Slovesné druhy v knize žalmů. Po různých pokusech o rozčlenění ž-u po stránce tvarové i obsahové podal vyhovující řešení Gunkel, na něhož všichni další badatelé navazují. K jednotlivým slovesným druhům viz **Píseň*, s. 631-632. Všechny ž-y zařadil k určitým typům H. Schmidt ve svém výkladu [1934], zdůrazňoval však - v některých případech snad přílišně - původní funkci ž-ů při různých kultických příležitostech rázu veřejného i soukromého. Následující přehled je založen na rozdělení Schmidtově.

Žalozpěvy lidu při modlitebních dnech ve svatyni, v nichž se prosí za vysvobození od nepřátel: 44; 60; 74; 79; 80; 83; 85; 90; 124; 126*

Žalozpěvy jednotlivců rozlišuje - snad až příliš přesně - Schmidt na modlitby po uzdravení z nemoci [6; 13; 22 zač.; 28; 31 konec; 38; 51; 61; 71; 88; 102; 130] a na prosby o Boží zakročení před soudem: 3 — 5; 7; [11]; 17; 26; 27; 31 zač.; 35; 42 a 43; 54-57; 59; 62; [64]; 69; 70; 86; 109; 140; 142; 143. Tyto modlitby často náhle přecházejí z úpěnlivých prosb k výkřikům díky a radosti; z toho se soudí, že mezi tyto části původně při použití ž-ů patřilo oznámení věšty či pod., jež rozhodla o vysvobození prosebníka. [Viz též dále odst. 8]. V některých z těchto ž-ů snad původně byl trpícím král, představitel lidu [Birkeland, Bič].

Z děkovných ž-ů jsou nejčastější takové, kde je dík zařazen do sváteční liturgie: 32; 40; 41; 52; 65; 66; 75; 92; 94 konec; 100; 103; 106; 107; 116 a 117; 118; 136; 138; 146. Vyskytují se však i díkůvzdání bez liturgie: [9]; 18 zač.; [19kon.]; 22 kon.; 30; 63; 73; [108]; 111; 120.

Samostatné hymny [chvalozpěvy] sloužily asi často k závěru slavnosti: 8; 19 zač.; 29; 33; 36 konec; [67]; 104; 105; 113; 114; 134; 135; 145; 147; 148; 150.

Kromě těchto obecnějších druhů je možno s větší nebo menší pravděpodobností odlišit i ž-y pro zvláštní příležitosti. Mowinckel, Schmidt i mnozí jiní mají za to, že podobně jako v Babylonii se i v starém Izraeli slavil o Novém roce svátek nastolení Hospodina jako krále

[1338] Žalmy

[není však pro to v SZ přímých dokladů, i když je tato možnost pravděpodobná]. Mezi tyto nastolovací ž-y patří podle Schmidta: 24 kon.; 46-48; 68; 76; 87; 89 zač.; 93; 96-99; 149. Význačná úloha krále, který vystupuje v bohoslužbě jako představitel celého národa, je vyjádřena v královských žalmech, které se zpívaly při nastolení a snad též při jeho výročích*; 18 kon.; 20; 21; 72; 89 kon.; 101; 110; 132; 144.

S bohoslužbou úzce souvisí i ž-y, které byly zpívány - patrně střídavě přicházejícími poutníky a vítajícími kněžími - při příchodu průvodu do chrámu o svátcích: 15; 24 zač.; 81; 84; 91; 95; 115; 121; po př. asi i při odchodu [Ž 122].

Zbýlé ž-y zařazuje Schmidt do několika skupin, avšak právě v těchto případech jsou mezi vykladači velké rozdíly.

Do t. zv. pozdravných básní řadí dosti vnějšně ty, které začínají pozdravem *ʾašre* »blahoslavený« [1; 112; 127; 128; 133]. Další skupinu tvoří ty ž-y, které obsahují poučné úvahy, a tím se blíží knihám »Moudrosti« [9 a 10]; 12; [14]; 19 kon.; 36 zač.; 39; 49; 50; 53; 58; [73]; 77; 78; 82; 94 zač.; 139; 141. K nim přiřazuje i básně abecední [viz odst. 6]; 9 a 10; 25; 34; 37; 111; 112; 145. Některé z nich jsou však spíše rázu hymnického.

Všechny uvedené druhy a ž-y sloužily asi přímo bohoslužbě. Kromě nich však uvádí Schmidt i takové, které byly asi skládány pro osobní potřeby jednotlivců: 11; 16; 23; 123; 125; 129; 131. Právě tyto ž-y jsou nám dnes nejbližší a nejcennější; není však důvodu, abychom je proto považovali za nepoužitelné v sz bohoslužbě, zvláště 4 posléze uvedené z »písní stupňů«.

Za zcela zvláštní a samostatné považuje konečně Schmidt královský svatební ž. 45, a báseň o zjetí babylonském ž. 137; z těch však náleží svým rázem prvý ke královským žům, druhý k žalozpěvům lidu.

8. Žalmy v bohoslužbě a v soukromé modlitbě. Již z doby před zjetím babylonským jsou doklady o zpěvu a hudbě při bohoslužbě, avšak nejsou v nich přímo zmínky o ž-ech [Am 5,23; viz též Ex 32,18; Iz 30,9]. V knihách Pa, které si vůbec mnoho všimají bohoslužebných zařízení, jsou i hojné zprávy o zpěvu [1Pa, kap. 15-16; 25]. Tato zařízení jsou připisována sice králi Davidovi, avšak týkají se teprve doby po návratu ze zjetí babylonského a jsou jen do starší doby promítnuta. Zde jsou již přesné doklady o zpěvu ž-ů 105; 96 a snad i 106 [1Pa 16,8-36].

V hebrejské bibli některé nadpisy ukazují bohoslužebné užití ž-ů, viz odst. 6 c. V řeckém překladu septuagintním jsou takové nadpisy daleko četnější: při stále oběti v sobotu byl zpíván Ž 92 a 38, v ostatní dny postupně Ž 24; 48; 82; 94; 81; 93. Ž-y byly zpívány též při »dodatečných obětech« [músáf]. Na Nový rok byly zpívány Ž 81 a 29, o svátcích

velikonočních t. zv. *hallél* [Ž 113—118]. Některé ž-y byly patrně zpívány střídavě jako antifony, tak Ž 136 se stálým refrémem, snad i Ž 15; 24 a j. I do synagogální bohoslužby bylo užívání ž-ů převzato v hojné míře, jak pro bohoslužby každodenní, tak i pro sobotní a sváteční.

Kromě těchto dokladů o bohoslužbě sborové je možno uvést, aspoň v náznacích, i použití ž-ů při bohoslužebných úkonech pro jednotlivce, které však se též konaly v chrámě. [Průkopnické dílo v tomto směru vykonal norský theolog Mowinckel]. T. zv. modlitby obžalovaného se zdají naznačovat, že mezi částí prosebnou, na př. Ž 7,1-12, a vyjádřením jistoty a díky [v. 13-18] docházelo k nějakému rozhodnutí Božím, asi ve formě věštby [sr. též Ex 22,8; 1K 8, 31-32]. Podobně i v prosbách za uzdravení lze snad předpokládat nějaký úkon mezi prosebou [na př. Ž 6,1-8] a jejím vyslyšením [v. 9-10]. Zde patrně se užívalo, podobně jako jinde ve starém Orientě a v Recku, t. zv. inkubace: prosebník strávil noc v chrámu, a buď spánkem samotným nebo v spánku zjeveným snem byl uzdraven [srov. Ž 17,15; 4,9]. Mowinckel, Daněk a Bič nalézají v ž-ech i doklady pro větštění [nejspíše z jater - *haruspiciuni*], jež však prý bylo dodatečně v textu ž-u změněno v »jitro« [na př. Ž 5,4].

Zmínka o různých bohoslužebných, po př. obřadných úkonech je v Ž velmi mnoho, zcela jistě jim však pozdější doba rozuměla obrazně. Je tedy spíše otázkou, kde máme počítat s původním konkrétním předmětem či úkonem, a kde již básník ž-ů sám jen použil obrazu. Tak na př. Ž 51,9: očistění zypom bylo ve staré době skutečně prováděno, avšak později se stává jen obrazem pro očistu od hříchů vůbec. I v bohoslužebných úkonech, které se konaly mimo chrám, měly ž-y své místo: při velikonoční večeři byly zpívány Ž 113-118, viz Mt 26,30.

Naproti tomu je poměrně méně dokladů o užívání ž-ů při soukromé modlitbě. Modlitby proroka Jeremiáše [11,18-12,6; 15, 15-21; 17, 12-18] ukazují, že prorok navazoval na určitý způsob vyjadřování, z kterého jsou odvozeny i naše ž-y. Podobně i modlitba Ezdrášova [9,6-15] ukazuje, že ž-ový sloh byl i pro soukromé modlitby nejpřímější. Avšak přímé doklady pro užívání ž-ů v soukromé modlitbě v SZ nejsou.

9. Žalmy individuální a kolektivní. Uvedené doklady pro téměř výhradně bohoslužebné užívání ž-ů však neříkají, že by ž-y vešměs vyjadřovaly slova kolektivu náboženského shromáždění. [Toto mínění bylo v nedávné době velmi rozšířeno]. Tak na př. Ž 129 je sice vyjadřováno v jednotném čísle, avšak výzva, »rciž nyní, Izraeli« [v. 1] ukazuje, že je zde míněn lid. Tam, kde se mluví v množném čísle, je kolektivní výklad jasný. Naproti tomu některé výrazy v l. osobě se týkají spíše jednotlivce [na př. Ž 22, v. 10-11, 23, 26; Ž 26,12; 35, 18-27], zvláště v prosbách o pomoc v nemoci a v soudu [viz výše]. [Tyto individuální

ž-y můžeme přirovnat k příležitostným modlitbám v evang. agendách, které pronáší duchovní, a člen sboru je po něm nahlas nebo potichu opakuje].

Je však záhodno připomenout, že v starém Orientě rozdíl mezi jednotlivcem a kolektivem nebyl tak zřetelně pociťován a vyjadřován jako u nás. Kromě toho kolektiv lidu býval zastupován v bohoslužbě králem a později veleknězem. Tedy mnohé výrazy jednotného čísla se týkají kolektivu, věřícího lidu izraelského, po př. později náboženské obce judské. [Ostatně i v našich písních se často používá jednotného čísla, avšak zpívající shromáždění je právem vztahuje na celé obecenství.]

10. Chrámoví zpěváci jako nositelé žalmové tradice. I když mnohé žalmy jsou označovány jako dílo krále Davida [viz též odst. 12], i když mezi jejich autory lze, zvláště ve starší době, předpokládat i dvořany a kněze, přece jen péče o pěstování a přednes ž-ů byly úkolem sboru chrámových zpěváků. V době královské jimi byli též t. zv. kultovní proroci, kteří skládali a přednášeli básně pro různé příležitosti bohoslužebné, pravidelné svátky i mimořádné slavnosti [t. z v. prorocké liturgie].

V době po návratu ze zajetí babylonského pečovali o chrámový zpěv chrámoví *zpěváci, kteří byli zařazeni do různých skupin. Při návratu jsou připomínáni jen synové Azafovi [Ezd 2,42], později se připomínají též Hémán a Etán [1Pa 15, 16-19]. Tyto údaje doby poexilní jsou však biblickým podáním promítnuty zpět do doby krále Davida. Zdá se, že teprve v době poexilní byl zdůrazňován levitský původ těchto zpěváků [viz též 1Pa 16,4-7 a 37-42; zde přichází i další jméno — Jedutun]. V další fázi byli podobně jako kněží rozděleni i zpěváci, synové Azafovi, Jedutunovi a Héma-novi do 24 skupin [tříd], které se postupně ve službě střídaly [1Pa 25,1-31].

Tito lidé přirozeně ve svých písních vlebili Jerusalem, chrám i oltář, avšak je pozoruhodno, že oběti jsou v žalmech připomínány poměrně zřídka [na př. 20,4; 118,27; asi též 116,17]. Častěji se ukazuje, že oběti nejsou tak potřebné jako chvály a modlitby [Ž 40,7; 50, v. 8-15.23; 51,18-19, sr. však v. 21]. I jinde je zdůrazňován význam modliteb a zpěvů.

Není dosti jasné, v jakém vztahu byli chrámoví zpěváci vůči kněžím. Zcela jistě jim byli služebně podřízeni, avšak právě tento vztah i sociální rozdíl vedly zpěváky jednak k samostatnějšímu uplatňování, jednak k většímu porozumění pro duchovní potřeby lidu. Mnohokrát je v ž-ech pronášeno ujištění o Boží pomoci chudým [na př. 9,10.19; 34,7; 69,34; 140,13], varování proti jejich utiskovatelům [14,6; 82,3]; často vyjadřují prosby chudých o pomoc Hospodinovu [Ž 40,18; Ž 10,12; nadpis Ž 102].

11. Kniha žalmů jako zpěvník druhého chrámu. Přes různé námitky zůstává toto pojetí stále nejoprávněnější. Je ovšem záhodno připomenout, že v knize ž-ů je obsažen jen výběr toho nejvhodnějšího z písňového

Žalmy [1339]

pokladu jerusalemského chrámu. Proto se mohla kniha ž-ů stát zároveň autoritativním vyjádřením sz náboženství, jež pak sloužilo náboženskému vzdělávání mimo chrám, v synagogách i v soukromí. V knize ž-ů jsou obsaženy i písně z doby předizraelské, mnohé z doby královské, v níž působili proroci, i mnohé z doby po zajetí babylonském.

Takové zpěvníky procházejí úpravami theologickými i uměleckými, aby vyjadřovaly plně víru té které doby, a mívají určitou autoritu, danou jim příslušnými náboženskými orgány. Prakticky bývá zpěvník ze všech náboženských knih poměrně nejčastěji v rukou úda církve, stává se mu příručkou věroučnou i modlitební knihou.x [Sr. Třanovského »Cithara sanctorum«.]

12. Otázka autorů. [Viz též odst. 4a.] Hebrejský SZ uvádí u 101 ž-ů jméno osoby, která je míněna jako autor. Nejčastěji [73 x.] je jako původce ž-ů uveden král David; Ž 3-41 s výjimkou Ž 10 a 33; Ž 51-71 s výjimkou Ž 66 a 67; Ž 86; 101; 103; 108; 110; 122; 124; 131-133; 138-145. Není vyloučeno, že v starší době tento nadpis mohl mít i jiný smysl [Engnell a Bič: »k bohoslužbě davidovské«,] avšak jistě ti, kdo dali knize ž-ů podobu, v níž ji dnes máme, viděli v Davidovi autora příslušných ž-ů. Kromě toho je David uveden v závěru sbírky modliteb [Ž 72, 20].

Stejněho rázu jsou i údaje o okolnostech, za kterých David ž-y složil, u 13 po př. 14 ž-ů: Ž 3; 7; 18; 34; 51; 52; 54; 56; 57; 59; 60; 63; 142; k Ž 18 viz 2S 22,1. Tyto údaje se pokoušejí uvést v souvislost některá místa nebo i slova ž-ů s určitou situací Davidovou podle vyprávění 1-2 Sa. Není možno jim přikládat více váhy než dohadům pozdějších vykladačů; jsou vlastně jakýmsi začátkem literární historie. [Jiný výklad je, že mohly při bohoslužebném dramatickém předvádění života Davidova být provedeny při určité fázi děje.] Zprávy sz o Davidovi jako schopném hudebníku [1S 16,18; 2S 6,15; Am 6,5] i ukázky jeho výtvorů [2S 1,17-27; 3,33-34; 2S 22 = Ž 18] zcela přirozeně vedly k tomu, že mu byly připisovány i další podobné písně. Zcela jistě však nemohou od Davida pocházet ty žalmy, které se zmiňují o chrámu [Ž 5; 27 a j.], a sotva ty, které mluví o králi v 2. a 3. osobě [Ž 20; 21; 61; 110]; nesoulad údaje v nadpisu s obsahem je patrný na př. u Ž 63: ve v. 3 chrám, ve v. 12 král - avšak Saul právě tehdy pronásledoval Davida.

I jména Šalomoun [Ž 72 a 127] a Mojžíš [Ž 90] jsou míněna jako označení původců.

Pozdní původ a nespolehlivost podání autorských nadpisů je patrná i ze značných odchylek v překladech řeckých a syršských; v LXX jsou též uvedeni jako autoři proroci Jeremiáš [Ž 137] a Aggeus se Zachariášem [Ž 138; 146-148].

Poněkud jiného rázu jsou nadpisy, které uvádějí pěvecké sbory chrámové, jež jsou označeny

[1340] **Žalmy**

jednak jmény svých předků [Azař: Ž 50; 73-83; Héman Ezrachitský: Ž 88, Etan Ezrachitský: Ž 89], jednak názvem sboru »synové Chóre«: Ž 42; 44-49; 84; 85; 87; 88. Některé ž-y měly patrně dvojí rozdílné označení, tak Ž 88 [zároveň synů Chóre a Hé-manův], a ty, v nichž je uveden [s jinou předložkou] Jedutun: v Ž 39 a 62 vedle Davida, v Ž 77 vedle Azařa. Tyto údaje o pěveckých sborech se zdají být spolehlivější, jimi označené ž-y patrně vznikly prací zakladatele nebo spíše některého člena sboru, a hlavně byly sborem dále přednášeny a uchovávány.

13. Doba vzniku jednotlivých žalmů. Údaje o autorech zde mnoho nepomohou, je tedy nutno pokoušet se o zjištění stáří ž-ů z jejich formy a obsahu. Formy ž-ů nejsou ještě tak spolehlivé a úplně prozkoumány, aby umožnily rozsáhlejší a spolehlivější výsledky; zdá se však, že ty ž-y, které jsou složeny podle zásad tzv. slovní metriky, patří k nejstarším [na př. Ž 29], ž-y, v nichž se střídá vždy pravidelně jedna slabika přízvukná s jednou nepřívuknou, k nejmłodším [na př. písně stupňů Ž 120-134]. Výskyt aramejských slov a obrátů ukazuje patrně na původ z doby, kdy Židé mluvili již běžně aramejsky [Ž 122; 124; 139; 145]. [Aramejská slova v nejstarších žalmech však nejsou výpůjčky z aramejštiny, nýbrž doklady společné starobylé kananejsko-aramejské básnické mluvy.]

Dalo by se očekávat, že se v ž-ech objeví nějaké zmínky o historických událostech, podle nichž by je bylo možno přesněji zařadit časově; jediný jistý údaj je v Ž 137: zajetí babylonské. K obtížím tohoto historického způsobu určení stáří ž-ů viz dále odst. c). Spíše bude lze aspoň přibližně určit dobu vzniku některých ž-ů podle jejich obsahu a zaměření; ž-y královské svědčí o době královské, ž-y zabývající se zákonem a moudrostí ukazují spíše na dobu pozdější. Ž-y byly patrně nějakou dobu po svém vzniku uchovávány ústním podáním, teprve později byly zařazovány do psaných sbírek. Sbírký jsou souhrnem písní z různých dob, i do jejich dodatků se mohly dostat písně poměrně staré; ani tato hlediska tedy mnoho nepomohou pro určení vzniku jednotlivých ž-ů. Je možno jen pokusit se naznačit dobu původu některých ž-ů a druhů.

a) Žalmy cizího původu, po př. podle cizích vzorů. U několika ž-ů shledáváme nápadné podobnosti se staršími náboženskými písněmi mimoizraelskými, jež je možno nejspíše vysvětlit převzetím ve velmi staré době. Ž 104 se úzce přimyká k egyptskému hymnu na sluneční božstvo Atona, který složil egyptský faraón a náboženský [monotheistický] reformátor Achnaton ve XIV. stol. př. Kr., tedy v době, kdy styky Egypta s Palestinou byly velmi intenzivní. Ž 29, který je velmi starobylý i svou formou, vykazuje pozoruhodné podobnosti s ugaritskými básněmi, jež jsou dochovány na klínových tabulkách asi z XIV. stol.

př. Kr. Podobně i Ž 68 obsahuje mnoho motivů známých i v Ugaritu. Protože lze vcelku považovat ugaritské básně za jednu z odnoží kananejské [náboženské] literatury, můžeme i zde předpokládat převzetí cizích písní Izraelci asi v době nedlouho po jejich příchodu do Palestiny.

Velmi silný vliv staré Mesopotamie v ohledu kulturním a náboženském se projevuje i v ž-ech: nejsilněji v královských a v písních určených podle předpokladu některých badatelů k novoroční slavnosti nastolení Hospodinova, jež však není v Izraeli přímo doložena.

Pozoruhodné jsou i některé podobnosti žalozpěvů jednotlivce s obdobnými útvary starobabylonskými a hetitskými.

b) Žalmy královské [viz odst. 7] je možno obecně odvozovat z doby královské [X.-VI. stol. př. Kr.]. Král byl představitelem národa a jeho jménem konal bohoslužebné úkony. Většina královských ž-ů patrně souvisí s nastolovací slavností, která asi byla při každém výročí opakována: Ž 2; 21; 72; 110; 101; 132. Podstatnou částí ž-ů je Boží výrok určený králi: Ž 2,7-9; 21,5; 110,1-4; 132,1-12 - podobně tomu bylo u králů babylonských. Ž 20 a 144 jsou určeny králi před bojem.

Norský badatel Birkeland soudí, že i jinde v žalmech mluvící „já“ značí krále. V době po zajetí babylonském byly tyto ž-y vztahovány na Pomazaného Božího, Mesiáše.

c) Otázka žalmů makkabejských. Mnozí vykladači, staří i noví, hledali původ některých ž-ů v rušné době makkabejské [po r. 168-167 př. Kr.], kdy docházelo k bojům s nepřáteli zákona Božího, kdy byl zpusťošen chrám, a kdy se vytvořily ostře rozlišené skupiny »zbožných« a »bežbožných«. [I královské ž-y, zvl. 2 a 110 bývaly spojovány s králi z rodu makkabejského (hasmonovského).]

Již Theodor z Mopsüestie, známý vykladač antiochijské školy v V. stol., vztahoval mnohé ž-y k době makkabejské, ovšem tak, že prý David události této doby předpověděl. Calvin považoval za makkabejské Ž 44; 74; 79. Ezrom Rudinger [1523-1590], profesor wittenberské university a od r. 1574 ředitel bratrské školy v Ivančicích, odvozoval ve svých latinských parafrázích 25 ž-ů z doby makkabejské, m. j. i Ž 1. V nejnovější době ještě více jejich počet rozmnožil bailský profesor B. Duhm.

Některé rysy uvedených i jiných ž-ů se dají skutečně na události doby makkabejské vtáhnout, avšak již v první knize Makkabejské [7, 17], vzniklé kolem r. 100 př. Kr., je citován jistě pozdní Ž 79,3 jako součást Pisma svatého; to předpokládá, že již delší dobu před tím byl soubor ž-ů ukončen a autorisován. Události, o kterých se uvedené i jiné ž-y náznakem zmiňují, nespádají patrně do doby makkabejské, - na př. zpusťošení chrámu Ž 79,1 -, nýbrž spíše do doby předchozí [V.-III. stol. př. Kr.], ze které se zachovalo jen velice málo zpráv; viz *Izrael, odst. 7 a 8. [Svědští badatelé »uppsalské školy« vidí však i zde výjevy kultické.]

d) Souhrn. Celkem lze tedy předpokládat,

že podstatná část ž-ů pochází z doby královské, s jistotou to lze říci o královských ž-ech. I mnohé ž-y podobného rázu asi mají původ v této době. Ž-y cizího původu mohou být ještě starší. Není ovšem vyloučeno, že některé ž-y z této doby byly v době poexilní různým způsobem přepracovávány. [Viz dále odst. 15.]

Z doby poexilní pocházejí ž-y, jež mluví o zničení chrámu, o rozptýlení Izraele, o obnově Jerusalema a chrámu. Podle shod s ličením bohoslužby po návratu ze zajetí babylonského [Ezd 3,10-11; Neh 9,4-37; ale též 1Pa 16,8-36] můžeme této době připisat asi Ž 100; 103; 105-107; 111; 113; 135; 136; 146-150. I aramejská slova v některých ž-ech [Ž 124; 139 a j.] svědčí o pozdním původu.

14. Složení knihy žalmů. Již předchozí nárys ukazuje složitost vývoje, jenž vedl ke vzniku této knihy. Dalším dokladem jsou dvojí výskyty některých ž-ů, či jejich částí, částečně v různých úpravách: Ž 14 = Ž 53; Ž 40,14-18 = Ž 70; Ž 57,8-12 a Ž 60,7-14 = Ž 108. Starší sbírky modliteb Davidových [viz Ž 72,20] a »písně stupňů« [Ž 120-134] ukazují na postupný růst knihy z menších sbírek.

Podle židovského podání se rozlišuje v knize Ž pět »knih«, které jsou vždy zakončeny t. zv. doxologiemi, t. j. liturgickými chvalo- zpěvnými dodatky [viz výše odst. 5]. Ty určily organicky rozdělení: Ž 1-42; 43-72; 73-89; 90-106; 107-150. Teprve asi později se v tomto rozdělení viděla obdoba pěti knih Zákona, Pentateuchu. Původní sbírky lze se značnou pravděpodobností i v hotovém souboru zjistit. Ty se skládaly opět z menších sbírek, jež byly seřazeny jednak podle druhů, jednak podle obsahu či spíše podle charakteristických výrazů.

15. Starší sbírky.

a) Sbíрка žalmů Davidových, Ž 3 - 41. Jejím cílem bylo patrně shromáždit všechny »Davidovy žalmy« známé, po př. zpívané v určité době, asi již v V. stol., neboť v ní ještě nejsou zmínky o pěveckých sborech. [Zájem o sbírání památek davidovských za doby Nehemiášovy je dosvědčen i v 2Mak 2,13]. Profesor Bič však soudí, že v Ž 1-41 je zachován starý rituál královský v původním pořádku.

Lze předpokládat, že tato sbírka byla sestavena z menších skupin, uspořádaných vždy podle druhů [napřed *mizmór*, pak jiné]: Ž 3-18; 19-28; 28-37; dodatek Ž 38-41.

b) Elohistická sbírka, Ž 42-83 [s dodatkem Ž 84-89]. Je nápadné, že v žalmech 42-83 se vyskytuje jméno Boží *jahvé* [Hospodin] jen 43 x, a jméno »*lôhîm*« [Bůh] 200 x, ale v ostatních žalmech je jméno »*lôhîm*« doloženo jen 29 x, a *jahvé* 642 x. I v dodatcích k této sbírce [Ž 84-89] je »*lôhîm*« 7 x a *jahvé* 31 x. Zcela jistě pochází tento nepoměr z úmyslné úpravy, při níž bylo jméno *jahvé* odstraňováno a nahrazováno, ovšem ne zcela důsledně. Je to zřetelně patrné na úpravě jahvistického žalmu 14 v elohistický Ž 53. -

I jinak vykazuje sbírka Ž 42-83 zvláštnosti. Téměř všechny její ž-y jsou označeny jmény původců, což dovoluje určit starší menší sbírky, uspořádané opět podle druhů ž-ů. Sbíрка ž-ů Davidových [Ž 51-72], zakončená zvláštní poznámkou [Ž 72,20], má jako dodatek jeden ž. Šalomounův [72]. Ostatní sbírky jsou sestaveny podle jmen zpěváků: ž-y synů Chóre [Ž 42-49] a žalmy Azafovy [Ž 50; 73-83].

Tato sbírka obsahuje podle prof. Biče i staré ž-y původu severoizraelského. Byla sestavena podle jiných však v polovici IV. stol. př. Kr., když byly zorganizovány pěvecké sbory, o něco později pak doplněna dodatkem [Ž 84-88, po př. 89] ze ž-ů synů Chóre - s výjimkou Davidova Ž 86.

c) Další sbírky. Ž-y 90-150 obsahují nepoměrně méně údajů autorských, druhových a přednesových. Steuernagel v nich rozlišuje 4 původní sbírky, jež vždy končily ž-y s výzvou »halelujah«: 90-104 a 105-107; 108-110 a 111-118; 120-134 [písně stupňů] a 135-136; 138-145 a 146-150 [t. zv. »malý hallel«]. Vznik těchto sbírek je kladen do doby po nové úpravě zpěvu chrámového, přý ve III. stol. př. Kr. [1Pa 25]. Mnohé ž-y těchto sbírek patří mezi nejmladší z celé knihy.

16. Vznik knihy žalmů. Podle Steuernagela [1912] [též Eissfeldt 1934] lze si jej představit asi takto: v V. stol. byla uzavřena sbírka ž-ů Davidových [3-41] a v IV. stol. sbírka ž-ů elohistických [42-83]. Kolem r. 300 př. Kr. byla tato sbírka rozšířena o Ž 84-88, obě sbírky byly spojeny a zarámovány ž-y 2 a 89. Průběhem III. stol. byly postupně přiřazovány další sbírky: Ž 90-107 a Ž 108-118, pak byl soubor v tomto stavu zarámován zákonickými ž-y 1 a 119, potom 120-134 s dodatky Ž 135; 136 a 137, a konečně Ž 138-150.

Kniha ž-ů byla ukončena asi začátkem II. stol. př. Kr. Již 1Mak cituje jeden z pozdních ž-ů jako svaté Písmo [viz výše odst. 13c]. »Ž-y Šalomounovy«, které vznikly těsně po r. 63 př. Kr., nebyly již do tohoto souboru biblického zařazeny. Jednotlivé ž-y jsou ovšem uváděny ještě dříve: Ž 96 a 105, po př. dnes i Ž 106 [v 1Pa 16].

17. Místo žalmů v biblickém kánonu. V hebrejských biblich patří mezi »Svaté spisy« *k'tubîm*, a to vždy na první místo. Společně s knihou Job a Př jsou vybaveny zvláštním systémem značek pro přízvuk a přednes, odlišným od systému pro ostatních 21 knih.

V biblich řeckých, latinských a našich jsou ž-y zařazeny mezi t. zv. knihy vyučující podle domnělého historického pořadí jejich původců: Job - David: Ž - Šalomoun: Př.

Jako nejvýznamnější kniha ze »svatých spisů« mohly Ž-y označovat tento soubor jako celek [L 24,44].

I když není žádného autoritativního kanonického usnesení, přece jen křesťanské církve používají prakticky ž-ů daleko hojněji než

[1342] **Žaloba-Žalost**

ostatních knih sz a vydávají ž-y i samostatně a též v jednom svazku společně s NZ.

18. Zalmý v NZ. Není jisto, zda zmínky o zpěvu ž-ů [K 3,16; Ef 5,19] se týkají ž-ů sz [*Zalm]. Ž-y jsou v NZ připomínány velmi často, daleko nejvíce ze všech sz knih. Jsou uváděny jednak jako ž-y [Sk 1,20; 13,33 - důležité staré rukopisy uvádějí citát Ž 2,7 jako ž. prvý, viz odst. 3], jednak jako »David« [Sk 1,16; Ř 4,6], a to i tam, kde v SZ u příslušného ž-u jméno Davidovo není [Sk 4,25 = Ž 2; Žd 4,7 = Ž 95]. Citáty jsou z velké části zaměřeny christologicky [Ž 118,22 = Mt 21,42 a L 20,17], ukazují na utrpení Kristovo a líčí je podle Ž 22; 69 a j. [Mt 27; J 19]. Mesiášsky jsou vykládány i ž-y královské: často je uváděn Ž 2 [Sk 4,25-26; 13,33; Žd 1,5] a Ž 110: v rozmluvě Ježíšově s farizeji [Mk 12,36; Mt 22,44; L 20,42] a jako významný doklad v Žd [1,13; 4,5-6; 7,21]. - Mnohé citáty a náznaky ze ž-ů jsou i v dějovém pásmu evangelií a Sk a v důkazech epistol [zvláště Ř a Žd], též v líčení Jj.

19. Pozdější užití žalmů. Nejstarší dosud známý výklad ž-u [Ž 107], dochovaný jen zlomkovitě, si pořídili Essejei již v době před narozením Kristovým. - Židé používají ž-ů velmi hojně jak v bohoslužbě synagogální, tak v soukromých modlitbách, od nejstarších dob podnes.

I církev křesťanská užívala vždy velmi hojně ž-ů jak v bohoslužbě, tak k osobnímu náboženskému prohlubování a vzdělávání. Svědčí o tom i nepoměrně hojnější překlady knihy ž-ů ve srovnání s jinými knhami sz. Je známo, že kromě známých čtyř starých řeckých překladů celého SZ existovaly ještě další překlady Ž. Hieronymus věnoval ž-ům zvláštní péči a zhotovil postupně tři různé jejich překlady do latiny, ač již před nim byly překlady starší. Hojnost zachovaných staročeských žaltářů v různých verzích [Musejní, Wittenberský, Klementinský, Poděbradský, Glosovaný a j.] svědčí o veliké potřebě a oblibě ž-ů v Čechách již v době předreformační.

Užití Ž v bohoslužbě katolické a pravoslavné navazuje do značné míry [i hudebně: gregoriánský chorál] na přednes ž-ů v synagogách. Ž-y jsou nejdůležitější součástí modliteb breviáře.

Reformace husitská a bratrská, i lutherská a kalvínská používaly ž-ů velmi hojně, avšak poněkud různým způsobem. V církvích lutherských je používáno ž-ů a jejich částí též hojně k účelům liturgickým, v církvích reformovaných téměř výhradně k zpěvu shromáždění. Reformované ž-y francouzské, z básněné Clémentem Marotem, byly i s francouzskými lidovými nápěvy upravenými Goudimelem používány a napodobovány i pro potřebu jiných reformovaných církví. Do bratrských zpěvníků se dostaly - ne bez odporu - v zpracování Jiřího Střejce, který - podle běžného mínění - též obstaral básnickou úpravu Ž. pro Kralickou Šestidílkou.

Zmínky si zaslouží i úprava Ž 68, která se stala bojovou hymnou utlačovaných evangeliků v jižní Francii v XVII.-XVIII. stol. Nové přebásnění ž-ů pro bohoslužebný zpěv v českých a moravských reformovaných sborech pořídil koncem XIX. stol. farář J. Šebesta. Luther zpracoval Ž 46 v píseň »Hrad přepevný jest Pán, Bůh náš«, i jiné [Ž 124, 130]. Husité i Čeští bratři používali ve svých písních hojně motivů ze Ž. Stará slovenská píseň »Pán Bůh je síla má« je zpracování Ž 27.

Básnické parafráze ž-ů: v starší době Benedikti z Nudožer, Kampanus Vodňanský a Komenský, v novější době Puchmajer [Ž 104], Erben [Ž 45 a 140] a Sládkovič [zvláště Ž 21].

Nové české překlady žalmů: orientalista R. Dvořák [1911, jen Ž 1-72], prof. katol. theol. fakulty Heger, rabín Bass a Dr. Zeman. Slovenské překlady: evang. farář D. Dr. Lajčiak, katolický prof. Stanislav [básnickou úpravu obstaral J. Smrek] a autorisovaný překlad evang. církve augsburského vyznání [1952.]

Již od dávných dob byly ž-y znovu zhudebněny, ve středověku v gregoriánském chorálu, od začátku novověku v motetech, kantátách i jiných útvech. Za vrcholné dílo lze označit Biblické písně Antonína Dvořáka, složené na texty různých žalmů bible Kralické.

20. Význam žalmů. Ž-y se staly ze zpěvníku chrámového nejvýraznějším vyjádřením zbožnosti sz. Vznikaly jako součást a doprovod různých bohoslužebných úkonů již dávno opuštěných, žijí však svou vlastní vnitřní silou. Vyjadřují víru a oddanost Hospodinu, jenž bdí nad žalmistou i nad čtenářem ž-ů, i když procházejí pokušeními a utrpeními. Tato blízkost Boží, původně vyjádřena výrazy bohoslužebnými a obřadními, zůstává, i když se těmto slovům rozumí duchovněji.

A tato mocná víra překonává i ty složky ž-ů, které jsou křesťanu cizí: představ, jako by Bůh patřil jen jednomu národu nebo jedné skupině, prosby za tvrdé potrestání či zničení nepřátel. Avšak i v tom se projevuje, jako v celé knize Ž, jaký člověk je, jsou svědectvím a zrcadlem. Ž-y vznikly jako lidský ohlas blízkosti mocného, spravedlivého a dobrotivého Boha a stále tuto blízkost připomínají a do ní uvádějí.

Žaloba, obžaloba [Ezd 4,6; J 18,29; 1Tm 5,19], obvinění [Sk 25,7], výtky, stížnost [Ko 3,13].

Žalobník, žalobce [Sk 23,30.35; 25,16]. Ve Zj 12,10 jde o označení ďábla jako ž-a před Božím soudem [sr. Jb 1,6nn; Za 3,1, snad také J 12,31; Ř 8,33].

Žalost. Tak překládají Kral. nejméně devět různých hebr. výrazů, jež označují zármutek [Gn 44,31; Ž 31,11], rozmrzelost, hoře [Jb 17,7; Pr 17,25], zděšení [Jb 41,13: »Na jeho šíji spočívá síla, a před ním poskakuje zděšení«, překlad Hrozného], bolest, rány [Pr 15,13], muka, trápení, trýzeň [Iz 17,11], nářek [Iz 29,2; Pl 2,5], křik [Am 6,7 v překladu

Karafiátově: »Přestane prokřikování těch, kteří sobě rozkošně počínají«, kvílení [Ez 27,31]. Nejistý je význam kořene *n-v-š*, který se vyskytuje pouze v Ž 69,21. Obvykle se překládá slovesem býti nemocen. Heger: »Moje srdce zlomené jest a onemocnělé«. Zeman: »Potupa zlomila mé srdce a trpěl jsem«.

Žalostící, truchlíci [Jb 5,11].

Žalostiti. Tak překládají Kral. čtyři různé hebr. výrazy, nesouvisící s těmi, jež překládají výrazem žalost. Hebr. *j-r-'* u Iz 15,4 znamená snad býti nevrlý nebo zmalomyslněti, hebr. *'-n-h* u Iz 19,8 naříkati, hebr. *ch-j-l* u Iz 23,5 chvěti se strachem, hebr. *'-b-l* u Iz 24,7; Jr 12,4 truchliti, zesmutněti.

Žalostně, žalostný, stč. = smutně; naříkavý, zarmucující, hebr. těžký [Gn 50,10] hořký, hořce, zoufale [Est 4,1; Ez 27,30], zděšený [Jr 25,36; 48,3], úzkostlivý [Dn 6,20]. U Mj 2,4 jde o zanotování žalozpěvu.

Zalovati, obžalovati před soudem, přednáseti žalobu [Mk 15,3; Mt 27,12; L 23,2.10.14; Sk 24,2.13; 28,19], před nebeským Otcem [J 5,45], před Bohem [Zj 12,10], obviňovati [J 8,10; Sk 23,29; 26,7]. Pavel v Ř 8,33 vyslovuje radostnou jistotu, že není nikoho, kdo by se při posledním soudu mohl odvážit žaloby proti těm, kteří v Kristu byli prohlášeni Bohem za spravedlivé.

Žaltář, hudební nástroj strunný [drnkací] [1Kr 7,50; 2Kr 12,13; 2Pa 4,22, též Ž 81,3. Český název pochází z řeckého *psalterion* přes lat. *psalterium*. Ž. jako název pro knihu *Žalmů se v bibl. textu nevyskytuje. *První doklad tohoto užití je v nadpise knihy Žalmů v řeckém rukopise Alexandrijském [*Bible] v IV. stol. *Žalmy [knihy]. Sgt.

Žehnati, dávatí *požehnání [Nu 6,27; 22,6; Sd 13,24; Ž 107,38; Př 3,33; L 24,51 aj.].

Žehрати, žehráni, stč. = domlouvati, vytýkati, plísňiti; domlouvání, hrozba [Jb 26,11; Ž 18,16; 76,7; 80,17; 104,7; Kaz 7,5; Iz 50,2], kárání, domlouvání [Ž 39,12], přiti se [Ž 103,9], hroziti [2Tm 4,2].

Žejdlík [z něm. *Seidel*], staročeská míra na tekutiny, čtvrt mázu, rovnající se 0,354 litru, podle jiných 0,48 l. Řecké slovo *xesiēs* je sicil sky pokroucené lat. *sextarius*, římský název mírky na tekuté a sypké věci. Měla asi 0,6 l. Kulické umývání nádob bylo nařízeno v Lv 15,12. Ježíš kritizuje rabínská pravidla o kul tickém očišťování, jež vyplnila velikou část výkladu Pisma, ano, byla postavena nad samo Pismo (Mt 23,25; Mk 7,4.8).

Želeti, želení, litovati, lítost. *Lito, lítost, litovati. *Slitování. »Žel mi« [1S 15,11] = lituji. U Iz 57,10 je užito slovesa *ch-l-h* = býti slabý, vyčerpan. Karafiát překládá: »Nalezla jsi posilu ruky své, protož neželíš práce«, t. j. nejsi vyčerpana, jde-li o to najítí přízeň mocného panovníka [sr. Iz 30,2nn.7]. »Žel mi toho« u L 17,4 = kaji se, činím *pokání. »Bude-li toho ž-i« [L 17,3] = bude-li činiti pokání [řecky *metanoein*].

Železa = kovový, pouta [Ž 105,18; 107,10].

Žalostící-Železo [1343]

Železo, železný. Palestina byla poměrně chudá na ž., ač Dt 8,9 se praví, že »její kamení je ž.«. Patrně se tu myslí na čedičové skály v Zajordání a na sv. pomezí Palestiny. Někteří badatelé se domnívají, že hebr. *barzél* [překládané obvykle železo] znamenalo původně pec na tavení rudy; toto jméno bylo přeneseno na tavený kov. Že ž. bývalo vzácné, je vidět i z toho, že Joz 6,19.24 vypočítává ž-é nádoby mezi vzácnou kořistí z Jericha a že měď a ž., stříbro a zlato si odváželi Rubenovci, Gádovci a Manassesovci do svých sídlišť v Zajordání, když se vraceli od dobývání předjor-dánské zaslíbené země [Joz 22,8]. Bible také připomíná výslovně jako zvláštnost, že hrot kopí Goliášova byl ze ž-a [1S 17,7]. Bohatá ložiska ž-é rudy byla v Deir el-Kamaru, 20 km j. od Bej rútu, na Libanonu a u Aleppa, dále v Malé Asii, na Kypru a v krajině j. od Mrtvého moře, zvl. kolem elatského zálivu, dále sev. od Jabboku v Zajordání. Dt 3,11 připomíná ž-né [basaltové?] lože ammonitského krále Oga. Je příznačné, že území tohoto krále souviselo s rudnými kraji zajordánskými. Mělo se za to, že ž-a počali užívatí Babyloňané mezi r. 1100—900 př. Kr., ale nyní máme doklady, že tavírní ž-a byly v Malé Asii už kolem r. 1400 př. Kr., patrně na území starých Hetitů [He-tejců]. Ruda byla tavena v pecích [Dt 4,20; 1Kr 8,51; Jb 28,2], postavených z kamene a roztápěných dřevěným uhlím, do něhož byl vhaněn ke zvýšení žáru vzduch silnými měchy [Ez 22,20, sr. Jr 6,29]. Zdá se, že Filistinci se naučili zpracovávat ž. už ve své původní vlasti [na Krétě, sr. 1S 13,19-22]. Teprve po porážce Filistinských za Saula a Davida se stalo užívání ž-a obecným i v Izraeli, i když se dobré ž. většinou muselo dovážet ze Zámorí [Taršišu], Recka a ze sev. kraje černomořského [Jr 15,12; Ez 27,12.19].

Podle Gn 4,22 byl *Tubalkain, syn Lámechův z pokolení Kainova, zpracovatelem mědi a ž-a. Nu 35,16; Dt 19,5 připomíná ž-né sekery a jiné kovové nástroje, Joz 17,16 mluví o ž-ných válečných vozech [sr. Sd 1,19; 4,3.13]. O zbraních ze ž-a a ž-ných pancířích čteme v 1S 17,7; Zj 9,9, o hospodářských nástrojích ve 2S 12,31; Am 1,3, o stavebním nářadí a potřebách v 1Kr 6,7; 1Pa 22,3, o rydlech u Jb 19,24; Jr 17,1, o rybářských háčích a vidlicích u Jb 40,26, o poutech a řetězích v Sd 16,21; Ž 105,8; 107,10; 149,8, o ž-ných závorách v Ž 107,16; Iz 45,2, o branách ve Sk 12,10, o ž-ných modlách u Iz 44,12; Dn 5,4 a pod.

Podle Ex 20,25; Dt 27,5; Joz 8,31 musel být kamejový oltář postaven z neotesaných kamenů. Ž-ný nástroj se ho nesměl dotknouti. Snad se tím mělo zabránit vytesávání nějakých figur na oltáři, jež by sváděly k modlářství [sr. 1Kr 6,7].*

Bezoblačná, bezdeštná obloha je přirovnávána k ž-u [Lv 26,19] právě tak jako zarputilost a zatvrzelost izraele [Jr 6,28], který měl

[1344] Žen—Žena

ž-nou Šíji [Iz 48,4]. Jeremiáš byl Bohem postaven v Judstvu jako železný sloup [Jr 1,18n], kterému nebude lze odolat [sr. Jr 15,12,20]. »Spravovatí prutem ž-ným« = říditi ž-nou berlou, jež je znakem pevné, neomezené vlády [Zj 2,27; 12,5; 19,15, sr. Ž 2,9].

Žeň, doba žatvy, sklizně. Ve starověké Palestině lze rozeznávat ž. ječmene [Rt 1,22], po níž asi za 14 dní následovala sklizeň pšenice [Gn 30,14; Rt 2,23] a ještě později ostatních druhů obilnin. Zahájena, byla obětí prvního snopku [Lv 23,10]. V nížinách začínala ovšem mnohem dříve než ve vyšších polohách. V údolí Jordánu sklizeň ječmene připadla už na počátek dubna, kdy se Jordán rozvodňuje [Joz 3,15], tedy ihned po období dešťů [IS 12,17n; Pr 26,1]. Pšeničná ž. na horách počínala v červnu v době největšího parna [Iz 18,4]. Žně byly provázány radostnými náboženskými slavnostmi [Iz 9,3]. Slavnosti *přesnic [Lv 23,6,10nn; Nu 9,10n], *týdnů [Ex 34,22n] a *stánků [Ex 23,16; Lv 23,34] souvisely se žní a dožínkami [*Slavnost]. Žně vlastně trvaly od 2. velkonočního dne [16. nisanu] až do letnic [Dt 16,9]. Při žních se zpívalo [Z 126,5n], mimojdoucí blahopřáli žencům hlasitým žehnáním [Z 129,8], z požatého obilí byl napřed vybrán plev [Mt 13,30] a potom vázáno v snopky, jež konečně byly svázeny na mlat [sr. Jr 50,26] a zde mláčený buď mlátičkami [*Mláčení] nebo pohaněním dobytka po rozprostřeném obilí [Dt 25,4].

V přeneseném slova smyslu se mluví o rozsívání dobrých nebo zlých činů a odpovídající tomu žni [Jb 4,8; Pr 22,8]. Soudy Boží nad národy jsou přirovnávány ke žni [Iz 27,11; Jl 3,13], při níž Bůh vybere Izraele jako drahoucennou pšenici z pohanských plev [Iz 27,12]. Zejména v NZ-ě je Boží soud přirovnáván ke žni [Mt 13,30.39.41nn; Mk 4,29; Zj 14,15n]. Při tom nejde vždy jen o poslední soud, nýbrž často o rozhodné okamžiky v přítomnosti, kdy je nutno se rozhodnout buď pro Ježíše Krista nebo proti němu [Mt 9,37n; J 4,35; sr. Mt 3,12]. Toto rozhodnutí v přítomnosti je přirovnáváno k rozsívání, soud ke spravedlivé žni. Kdo rozsíval tělu, sklídí zánik, kdo rozsíval Duchu, t. j. rozhodl se pro to, co pochází

z Ducha, sklídí život věčný [Ga 6,7nn]. Obraz žně obsahuje tedy hrozbu i zaslíbení.

Ke žni je přirovnávána i práce apoštolů, kteří sklízají to, co Kristus zasel [J 4,36nn]. Také sbírka na chudé v Jerusalemě je srovnávána s rozséváním, jež přinese patřičnou ž. v tomto i v budoucím životě [2K 9,5nn]. Apoštolské rozsívání duchovních věcí opravňuje ke sklizení, podílnictví na hmotných statcích sboru. Ale Pavel se tohoto práva žně raději zřekl, aby nepřekážel dílu Kristovu [1K 9,9,19].

Žena ve starověku, zejména v Orientě, se netěšila příznivému postavení ani nějakému zvláštnímu hodnocení. U Peršanů, Řeků i Židů se shledáváme s výroky, v nichž muži děkují za to, že nejsou nevěřící, nevzdělaní, nesvobodní a dokonce ne ž-mi, jež byly pokládány za nižší lidské tvory. Ž. byla majetkem mužovým, jeho otrokyní, s níž mohl nakládat podle své libosti. Athénská ž. neměla nároku na vzdělání. Tu a tam byly ovšem výjimky, ale ty byly tak vzácné, že i ve starověku budily mimořádnou pozornost. Plato ve své Republice žádá plnou rovnoprávnost ž-y, ale to byl ideál, jemuž bránily staré zvyky a názory. V Římě měla ž. příznivější postavení než v Řecku a na Východě. Snad to souviselo s tím, že v Itálii převládalo rolnictví. Římské právo uznávalo v podstatě jednoženství [podobně tomu bylo v Babylóně v době Hammurabově i v Egyptě], zvláště ve starších dobách. Ale i v Římě docházelo jako v Řecku k častým rozvodům a stávalo se, že ž-y počítaly léta nikoli podle konsulů, nýbrž podle mužů, s nimiž postupně uzavřely sňatek. Byly ovšem výjimky. Náhrobky velebí ž-u, která byla manželkou jediného muže. V kultu ovšem měly ž-y značnou úlohu, a to nejen ve vlastních domácnostech, nýbrž i při veřejném kultu a zvláště v mystériích. Určité náboženské slavnosti byly přístupny jen ž-ám.

U Izraelců podle sz podání vidíme zápas mezi orientálním a nábožensky lidštějším názorem na ž-u. Přes ojedinělé stopy t. zv. matriarchátu, jenž stavěl do popředí vládu ž-y—matky [o sňatku Rebeky rozhodují bratr s matkou, nikoli otec, Gn 24,55] a v němž rozhodoval původ po matce, byla ž. pokládána za pracovní sílu, kterou otec mohl prodati do

Staroegyptská malba žní mnohoklasé pšenice. Ženci zubatými srpy urežávají klasy, stéblo nechávali vysoké (srov. Ex 5, 12). Za ženci následují sběračky klásků a žena nesoucí v koši jídlo.

otroctví [Ex 21,7] a jež přecházela z moci otce do moci manžela, jemuž ji otec po zaplacení *věna prostě dal [*Manžel, manželka. *Svadb. 1S 18,17.19.27]. Jejím úkolem byla péče o dobytek [Gn 29,6; Ex 2,16], opatřování domácnosti vodou [Gn 24,13; J 4,7], mletí obilí pro denní potřebu [Mt 24,41], příprava pokrmů [Gn 18,6; 2S 13,8; L 10,40], tkání látek a šití oděvů [1S 2,19; Př 31,13.19; Sk 9,36nn] a pod. Zemřel-li muž, byla tu pro ž-u možnost *levirátního sňatku [Dt 25,5nn], ale zdá se, že tento sňatek nesměla ž. odmítnout, kdežto muž toto právo měl. Jinak musela vdova odejít ke svým rodičům [Gn 38,11; Lv 22,13; Rt 1,8], jsouc odkázána na účast při obětních hostinách [Dt 14,29; 16,11.14; 26,12n] a na paběrkování [Dt 24,19nn], anebo zůstala pod panstvím svého dorostlého syna. *Vdova. Muž byl zkrátka pánem ž-y [Gn 3,16]. I při obětní hostině jí přiděloval podíl [1S 1,5]. Muž rozhodoval i v otázkách čistě náboženských. Mohl prohlásit její sliby za neplatné [Nu 30,7nn]. Je také příznačné, že v zákoně o sobotním klidu není výslovně jmenována manželka [Ex 20,8nn; Dt 5,12nn]. Snad se to rozumělo samo sebou, jak naznačuje 2Kr 4,22n, ale při pozdějším zvyku lpět na liteře to mohlo vést k důsledkům, jež se objevily v rabinském židovství. Nerovnost muže a ž-y je patrná i z toho, že manželská věrnost byla vyžadována pouze od ní, nikoli od muže, jenž mohl žiti v mnohoženství, zvláště nedočkal-li se s první ž-ou mužského potomka. Muž byl trestán pouze v tom případě, když se dopustil *cizoložství s vdanou anebo zasnoubenou ž-ou jiného muže [Nu 5,11nn; Dt 22,23nn, sr. Ex 22,15n]. Podceňování ž-y vzrostlo zvláště v rabinském židovstvu za doby před Ježíšem a po něm. Nebylo pokládáno za náležité baviti se se ž-ou. Učit ž-y Zákonu znamenalo učit je se výslovnosti. Ž. nesměla svědčit ani vychovávat děti ani předřikávat modlitbu u stolu. V synagoze sedávaly ž-y na zvláštních místech za zamřížovanými okny, v jerusalemském chrámě byla jejich účast vymezena jen na vých. část, t. zv. předsín žen. I sociální práce byla vyhrazena pouze mužům a pod. Mnohoženství bylo připouštěno jako něco zákonného. Otázka, jak nakládat s dětmi *ženin, byla předmětem tuhého sporu mezi školou Hillelovou a Šamaiovou [kolem r. 20 př. Kr.]. Je zajímavé, že mnohoženství bylo v židovství zakázáno teprve kolem r. 1000 po Kr., a to jen pro evropské Židy.

Na druhé straně však se setkáváme ve SZ-ě i v pozdějším židovstvu s jinými tóny a skutečnostmi. 1S 20,30 staví matku vedle otce jako rovnocenné pilíře rodiny. Ž-y a dívky se volně pohybovaly na veřejnosti a zúčastňovaly se i náboženských slavností [Dt 12,12; Sd 13,20.23; 21,21; 1S 1,1n; 2S 6,19; Ezd 2,65]. Smlouva s Hospodinem se týkala celého Izraele, včetně dětí, žen a příchozích [Dt 29,10n]. Ž-y směly obstarávat i nižší služby u vchodu do stánku úmluvy [Ex 38,8]. Měly právo dědické tam, kde nebylo synů [Nu 27,8]. Podle Nu 36,6 a Gn 24,39.58

spolurozhodovaly o volbě ženicha. Mnohá místa pak ukazují, že ž-y měly značný vliv na muže a dovedly se uplatnit i ve veřejném životě [Sára, Rebeka, Ráchel]. Mezi ž-mi jsou proroky a Bohem inspirované pěvkyně [Marie, Ex 15,20n; dcera Jeftova, Sd 11,34; Debora, Sd 5; Anna, 1S 2,1; Chulda, 2Kr 22,14; Noadie, Neh 6,14 a j.]; ž. je dokonce i *soudcem Izraelovým [Sd 4,4]. O vlivu žen vypravuje historie královny Ježabel v sev. království a Atalie v Judstvu; Ježabel v elebí statečnou ž-u a popisuje ji s různých stránek [Př 11,16; 12,4; 18,22; 19,14; 14,1; 31,10nn]. Podle Př 1,8; 31,1 obstarávala matka první vyučování svých dětí. Př varuje před neukáznými ž-mi a nevěstkami [Př 6,24; 7,5; 9,13; 11,22; 19,13; 21,9; 25,24; 27,15]. Je také příznačné, že se řád, vyslovený v Gn 3,16 pokládá za následek pádu člověka, kdežto Boží řád je vyjádřen slovy Gn 2,20 [v překladu Karafiátov: »Adamovi pak není nalezena pomoc, kteráž by jeho roven byla«]; Gn 1,27 [sr. 2,23n], Ex 20,12. Mal 2,16 pak naznačuje, že rozvod [= propuštění] má Hospodin v nenávisti. Také Pis staví ž-u po bok muže. Ž. tu není otrokyní, ale jedinou manželkou, takže se Pis mohla stát obrazem poměru Božího k vyvolenému lidu. Rovněž prorocká kázání o Bohu jako manželu vyvoleného lidu muselo působit na prohloubení manželského života [sr. Ez 16,8].

Tato sz linie je patrná i u některých rabínských vykladačů a v apokryfích knihách [sr. Tob 8,6nn], ačkoli je to jen výjimka proti běžné a zakořeněné praxi, podle níž ž. je tvorem nižšího řádu.

NZ stojí na sz pojetí, že jednoženství a jednomužství je Božím stvořitelským řádem [Gn 2,24] a že království Boží, jež se vlomilo do tohoto světa příchodem Kristovým, zrušilo zásadně všechny rozdělující rozdíly mezi lidmi. Jak se prvokřesťanství dívalo na ž-u, je nejlépe patrné z názoru na manželství, jenž obráží výroky Ježíšovy. V manželství podle stvořitelského řádu muž a ž. jsou jedním tělem [Mk 10,6nn]. Proto nemá člověk rozlučovat to, co Bůh spojil [Mk 10,9n]. Ovšem, pro zkaženost lidského srdce Mojžíš připustil možnost rozloučení [Mk 10,4n], ale Ježíš připouští tuto možnost jen pro cizoložství, zatím co rabínů udávali mnoho jiných, často malicherných důvodů [Mt 5,32; 19,9]. *Propuštění. Ježíš nadto zakazuje nový sňatek rozloučených jako cizoložství [Mk 10,11n; L 16,18]. Podobně Pavel se dovolává Ježíše, když zakazuje sňatek rozloučených [1K 7,10n]. Jen vdova [a vdovec] mohou vstoupiti do nového sňatku [1K 7,39n; R 7,2, ale sr. R 7,8]. Na nové hodnocení manželství a tedy i ž-y působil zvláště obraz mesiášské svatby a přirovnání poměru Krista k církvi k poměru muže k manželce [Ef 5,25n].

To ovšem neznamenal naprostou rovnost muže a ž-y. Ježíš sice proti zákonickým předpisům mluví volně se ž-mi [J 4,27], učí ž-u

[1346] Ženich-Ženina

[L 10,39], nazývá ji dcerou Abrahamovou [L 13,16], zastává se jich [Mk 12,40nn; 14,6nn], pomáhá jim [Mk 1,29nn; 5,21-43; L 8,2; 7,11nn; 13,10nn; J 11,1nn], kvůli ž-ě ruší rabínské ustanovení o sobotě [L 13,10nn], neštítí se dokonce styku s »nečistými« ž-mi [Mk 5,27nn; L 7,38nn; J 4,7nn, sr. J 8,1nn], protože je také jejich Spasitelem. Mnohé ž-y ho obklopují jako učednice [L 8,2n] i při jeho utrpení [Mk 15,40n.47] i při jeho oslavení [Mk 16,1nn; J 20,1.11nn], ale nepřijal žádné mezi své apoštoly. Snad to byl ohled na židovské okolí, v němž působil. U Pavla se ovšem setkáváme s určitým napětím mezi rabínským a plně křesťanským pojetím. Na jedné straně uznává jednotu muže a ž-y v Ježíši Kristu [Ga 3,28, sr. 1K 11,12], tedy rovnost muže a ž-y v náboženském ohledu, na druhé straně však nezapomíná, že Eva byla svedena [2K 11,3; 1Tm 2,14] a že muž je obraz a sláva Boží, kdežto ž. je sláva mužova [1K 11,7]; muž podle něho nebyl stvořen pro ž-u, ale ž. pro muže [1K 11,9; sr. Gn 2,18-22; 1Tm 2,13]. Muž je hlavou ž-y [1K 11,3]. Muž i ž. jsou sice oba dětmi Božími, ale »v Pánu« se sluší, aby ž-y byly poddány mužům [Ko 3,18; Ef 5,22n]. Pavel má na mysli »jakýsi hierarchický žebřík« [J. B. Souček, Výklad 1K, str. 117]: jako je muž podřízen Kristu a Kristus Bohu, tak ž. je podřízena muži.

To ovšem neznamená nějakou podřadnost ž-y. Ž-y od samého počátku křesťanství byly plnoprávnými údry sborů [Sk 1,14; 12,12]. V misijní práci bývaly získávány ž-y ve značném počtu [Sk 16,13n; 17,4.12.34] a měly jméno sester [R 16,1; 1K 9,5 a j.]. Byly pokládány za spoludědičky životodárné milosti [1Pt 3,7]. Ve sborech se věnovaly službě podpůrné lásky [Sk 9,36nn; 16,15; R 16,6.12n], ale i jiné práci. Fébe je nazývána diakonkou [Kral. »služebnicí«] sboru v Kenchreich [R 16,1] Priscilla [Sk 18,26; R 16,3; 1K 16,19], Euodia a Syntycha [F 4,2n] byly v určitém způsobu pomocnicemi také v evangelizační činnosti. Podle 1K 11,4 se ž-y [ve shromáždění?] modlily a prorokovaly. Jde tu o charismatické dary, jimiž Duch sv. obdařil i ž-y. Pavel proti tomuto prorokování žen nic nenamítá; jen žádá, aby se tak dalo v soulase s ustáleným zvykem [se závojem]. V 1K 14,34n snad Pavel »míří na ž-y, které ruší ve shromážděních svým neukázněným vyptáváním« [J. B. Souček, Výklad 1K, str. 156n]. Sr. 1Tm 2,11n. Textová kritika však ukazuje, že v 1K 14,34n jde snad o pozdější vsuvku do pavlovské souvislosti.

V pozdně apoštolské a poapoštolské době s poněkudým vymizením charismatického obdarování [*Duchovní dary] úkol ž-y v církvi musel být podřízen pravidlům sborového života [1Tm 2,11n], aby se nezvrhl v bludařství [Zj 2,20] a mravní nevázanost [1Tm 5,13]. Starší ž-y měly být dobrými učitelkami mladších [1Tm 3,11] snad nejde o manželky diakonů, nýbrž o pracovnice ve

sboru, jimž byl přidělován úkol pastýřský, zvláště mezi ž-mi. *Vdova. *Ženiti se.

Ženich, zasnoubený, k sňatku se chystající muž, mladý manžel. *Manžel. *Svadba. Tak jako nevěsta, i ž. se ke svatbě slavnostně přistrojil a ozdobil; na hlavě měl věnec [Kral. »korunu«, Pis 3,11] nebo turban [hebr. *p^eér*] podobný velekněžskému turbanu z dlouhých plátěných pruhů, ovitých kolem hlavy a vybíhajících do vysoké špiče [Kral. *klobouk v Ex 39,28; u Iz 61,10: »Kterýž se strojí ozdobně«, Heger: »Jak ženich, jenž korunu si na hlavu klade«]. Sr. Ž 19,6. Hospodin i Mesiáš jsou přirovnáváni k ž-ovi [Iz 61,1.10], který se raduje ze svého vyvoleného lidu [Iz 62,5, sr. Jr 2,2]. Ale to jsou jen ojedinělé případy ve SZ-ě. Vykladači Iz 61,10 popírají, že se místo vztahuje na Mesiáše. Mají za to, že tu jde o obraz nového, svatého Jerusalema. Teprve od té doby, kdy Pis byla chápána alegoricky jako obraz Izraele co Boží nevěsty, je tento obraz v rabínské literatuře hojnější, ale nikde prý se nevztahuje na Mesiáše. Zmlkne-li někde radostné plesání ž-a i nevěsty, znamená to vyvrcholení Božího soudu [Jr 7,34; 16,9; 25,10; Zj 18,23; sr. Jr 33,11].

»Ž. krvi« = ž. krve, krvavý ženich [Ex 4,25n]. Podle obvyklých výkladů Zefora pokládala obřizku za barbarský předpis, jemuž se bránila u svého syna. Když se však Mojžíš octl v nebezpečí, obřizku provedla, vrhla ji k nohám Mojžíšovým s výčitkou. Jiní mají za to, že Mojžíš sám před svatbou se nepodrobil obřizce a že Zefora náhradně obřezala svého syna místo Mojžíše. Snad to potvrzuje i jméno *chátán* [= ženich], jež prý souvisí s arabským slovesem *chatana* = obřezat.

V NZ-ě se mluví o »synech ženichových« u Mt 9,15; Mk 2,19n; L 5,34n, t. j. o svatebních hostech, kteří se nemohou postit ani rmoutiti, pokud jsou na svatbě. Je přirozené, že prvokřesťanská církev viděla v tomto výroku Ježíšově obraz mesiášské hostiny, že nastala příchodem Ježíšovým a byla výrazem toho, že přišla mesiášská doba spásy. Ježíš jako Mesiáš byl ž., učedníci svatební hosté. Ale v podobenství je už naznačeno, že ž. bude odňat a pak pro svatební hosty nastane doba smutku a postu. Podobné podobenství u Mt 25,1nn, jež zdůrazňovalo náhlost a překvapivost posledního soudu [sr. Mt 24,37-39.42nn; L 17,26n; Mk 13,33nn], bylo nz církvi vykládáno jako jinotajné označení Krista jako ž-a a církve jako nevěsty, jež nemá duchovně zlenivět [Mt 25,13] ani poodloženým příchodem ž-ovým [v. 5]. Sr. Mt 22,2nn.

Ve 2K 11,2 Pavel své apoštolství přirovnává k službě družby [přátel ž-ových, J 3,29], který přivádí nevěstu-církev, nad jejíž cudností bděl, k nebeskému ž-ovi, Kristu. Také v Ef 5,25nn přirovnává církev k nevěstě Kristově právě tak, jak to činí Zj 19,7,9; 21,2,9; 22,17, kde ovšem jde o nebeskou církev, jež po uplynutí tisíciletého království sestoupí na zem jako nebeský Jerusalema [Zj 21,2.10].

Zenina, konkubina, vedlejší žena vedle řádné

manželky. Rozdíl mezi ženou a ž-nou byl snad jen v tom, že řádná žena nesměla být propuštěna bez t. z v. *lístku rozloučení [sr. Gn 21, 10nn]. Ž-iny mivali i patriarchové a mnoho-ženství nebylo ve starověku pokládáno za nic nečestného. Děti ženin patřily k rodině [Gn 22,24] a jejich hmotné opatření záviselo na vůli otcově [Gn 25,6]. Ž-ou se mohla stát izraelská dívka, kterou si muž koupil od jejího otce [Ex 21,7]. Většinou však jde o válečné zajatky [Dt 21,10nn]. Zákon Mojžíšův pečoval o jejich právní postavení a ochranu. Ž. Gedeonova pocházela z vlivné rodiny sichemské [Sd 8,30n]. O Šalomounovi čteme, že měl celý harém ženin ze všech konců světa [1Kr 11,3]. Nástupce králův se ovšem stal i pánem ženin v královském sídle [2S 12,8; 16,21; 1Kr 2,15nn]. Talmud ustanovuje, že král smí mít nejvýše 18 ženin, prostý občan nejvýše 4.

Ženití se. Ježíš pokládal manželství v souhlase s Gn 2,24 [sr. 1,28] za Boží stvořitelský řád [Mk 10,6nn], který nemá být porušován [*Manžel. *Rodina. *Svadba. *Žena]. Ježíš sám zůstal neženat, ale účastnil se jako čestný host svatební hostiny [J 2,1nn], radoval se z dětí, chránil čistotu manželství [Mt 5,27n; L 16,18], ale upozorňoval na okolnosti, kdy platí určité výjimky. Především v dobách blízkého se a hroziícího Božího soudu může být ženění a vdávání příznakem slepé lehkomyšlnosti [L 17,26nn]. Ženitba se může stát dokonce vinou a neštěstím tam, kde ochromuje člověka v bezpodmínečné poslušnosti k volání Božímu [L 14,20]. Jsou lidé, k nimž patřil na př. Jan Křtitel a Ježíš sám, kteří se musí vzdát ženitby a dokonce opustit i rodinu pro království nebeské [Mt 19,12,29; L 18,29n]. A konečně: manželství je Božím řádem jen pro stávající období světa. Po zmrtvýchvstání, jímž nastane nový věk, se lidé »nebudou ž. ani vdávat, ale budou jako andělé nebesí« [Mt 22,30; Mk 12,25; L 20,35n]. Ale to neznamená, že se Ježíš díval na manželství škarohlídky a že propagoval všeobecné bežzenství.

Také Pavel vychází z Gn 2,24, když v 1K 6,16nn prohlašuje styk s nevěstkou za hřích proti vlastnímu *tělu [řecky *sóma*], jež je chrámem Ducha sv. a údem těla Kristova. Přesto však je u Pavla jistý sklon k pesimismu. Manželství je mu prostředkem k vyvarování se smilstva [1K 7,2,5], je jakýmsi nutným zlem. Neboť může být překážkou oddanosti Bohu [1K 7,5,32nn], »v nastávající tísni« [Kral. »pro nastávající potřebu«] je lépe zůstat svobodným a nevdanou [1K 7,26,29]. »Tak dobře činí i ten, kdo se ožení se svou nevěstou, ale ovšem ten, kdo se nežení, učiní lépe« [1K 7,38 v Zilkově překladu]. Pavel má za to, že je výbornou věcí, aby se muž nedotýkal ženy [1K 7,1, sr. Mt 19,10], a přál by si, aby všichni lidé byli jako on, t. j. neženatí [1K 7,7n], ale pokládá to za zvláštní dar od Boha [*charisma*, *Duchovní dary], ne za asketický dobrý skutek, který by člověka učinil bližším Bohu. 1Tm 4,3 vystupuje přímo proti křesťanským bludařům, kteří zabírají ž. se [sr. 1Tm 2,15; 3,2,5,12].

Ženiti se-Žid [1347]

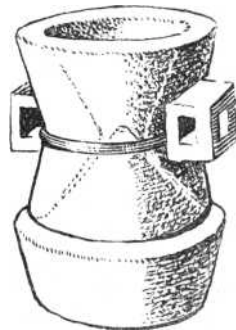
Ženka, stč. s příhanou lehká žena, poběhlice, prostitutka. U Oz 4,14 jde o chrámové prostitutky [hebr. *k'děšá*, *Smilník], zasvěcené nemravně Astartině modloslužbě [viz Kral. smilniti]. Ve 2Tm 3,6n mluví pisatel o ženštinách, jež mají obtíženě svědomí a z touhy po úlevě upadají do prvního bludu, který se jim nabízí k věření. Chrysostomus upozornil, že zdobnělina středního rodu, již je zde užito [*gynaikarion*] se může vztahovati na obě pohlaví: »Kdo je snadno oklamán u víře, je bláznivá ženština, buď si muž či žena«. G.

Pisatel 2Tm tu má na mysli horlivost bludařů, kteří k získání novověrců se vluzují do domácností a zde působí zvláště na charakterově slabé, nezřízenou minulostí obtížené ženy, snad z vyšších společenských vrstev, které v křesťanství tuší pravdu, ale upadají snadno do rukou nespolehlivých zbožných žvanilů. Hrají si s pravdou jako se zajímavým předmětem rozhovoru, ale slyší-li o pokání, víře a soudu, spravedlnosti a cudnosti, odsunují to na »příhodnější dobu« [Sk 24,24nn] a tak ke skutečnému poznání pravdy nepřijdou. N.

Ženský. *Běh ž-ý. *Osudí.

Zerd, dřevce oštěpu ve 2S 23,6n. Trní, k němuž jsou zde přirovnávány »synové Belialovi« [*Belial], nelze vytrhat rukou. Člověk se musí opatřit železným hákem, upevněným na dřevci oštěpu, anebo je vypálit do kořene.

Zernov, mlýnský kámen. *Mlení, mlýn.

Římský zernov, kamenný obilní mlýn se zařízením pro zasunutí postranních rukojí. Spodní zernov, jak naznačeno, byl kuželovite vyvýšen; svrchní zernov, s otvorem pro nasypávání obilí, mlel, drtl zrna otáčením kolem spodního. Podle nálezů v Pompejích.

Žert, žertovati. Ve smyslu výsměch, nádivka v Ž 79,4, ve smyslu vyrazení, zábava v Př 10,23, terč posměchu u Ez 23,32. Ve smyslu šprýmovati v Gn 19,14, usmívati se na někoho u Jb 29,24, vtipkovati v Př 26,19.

Žid (Židé), židovský, židovstvo.

1. V SZ je v Kral. překladu slovem Žid [židovský] několikrát překládáno slovo *'ibri* /*'ibrim*/: Gn 40,15; 43,32; Ex 21,2; Nu 24,24; Dt 15,12; Jr 34,14; 1S 29,3.

Obvyklejším překladem tohoto slova, označujícího buď širší kmenovou skupinu, k níž Izraelci patřili, nebo jazyk, jímž mluvili, je *Hebrejský; není jasné, proč Kraličti tohoto správnějšího překladu neužívali důsledně. V některých mladších knihách sz je však české Žid překladem hebr. *j'hūdīm* [Jr 34,9; 38,19; Da 3,8.12; Neh 4,2; Est veskrze.] Slovo židovský, označující jazyk Izraelců, je 2Kr 18,26 Iz 36,11 překladem hebr. *j'hūdīt*. Původně šlo o označení Judejců, příslušníků jižního [Jerusalemského] království, skládajícího se hlavně z kmene Juda na rozdíl od severního království většiny kmenů izraelských. Když severní království zaniklo a když byl poté i Jerusalemský vyvrácen a vedoucí vrstvy judejské byly odvedeny do exilu, z něhož se významná část po několika desetiletích vrátila a obnovila chrám a kult Hospodinův v Jerusalemě [sr. *Izrael 7], stalo se slovo »Judejců« běžným označením Izraele takto nově ustaveného. Z hebr. *j'hūdīm* vzniklo řecké *Iūdaios*, lat. *Iudaeus*, z čehož povstalo i české Žid. Až podnes se příslušníci lidu izraelského obvykle nazývají tímto slovem. Přitom však toto jméno - podobně jako ve staré době Hebrejec - označuje Izraele spíše z vnějšku, jako jistý národní, sociologický celek, kdežto vyjádřením duchovního základu tohoto lidu jakožto lidu Hospodinova zůstává jméno Izrael, které teprve v době nejnovější nabylo výrazného významu politického. V odborném názvosloví se jména Židé, židovstvo užívá pro pozdější, poexilní období dějin izraelského lidu.

2. Slovo »židovstvo«, které několikrát čteme v Kralickém překladu, má jen jednou přibližně též význam jako v novočestíně, neboť označuje soubor všech Židů [Ga 2,12, kde se však podle přesnějšího překladu říká: »ti, kteří jsou z obřízky«]. Jinde označuje judskou zemi, Judstvo [Mk 13,14, Sk 2,9; 10,37, 1Te 2,14] anebo židovství, t. j. židovské náboženství, po př. židovskou církevní i náboženskou oblast [Ga 1,13-14]. Přídavné jméno židovský i příslovce židovsky často označuje hebrejský, po př. aramejský jazyk [2Kr 18,26; L 23,38; J 5,2; 19,20; Sk 22,2, 26,14; Zj 9,11, 16,16], jindy také příslušenství k židovskému národně-náboženskému celku nebo způsob názoru a života, charakteristický pro židovský svéráz.

3. Židovstvo rané doby římské, na jehož pozadí, ano v jehož lůně vzniklo prvotní křesťanství, bylo útvarem značně složitým. Jen část, pravděpodobně menšina, obývala v souvislém území v Palestině, ale i tam byla silně prostoupena nežidovským, většinou hellenizovaným [pořečtěným] žilvem. Druhá, početně větší, část židovstva žila rozptýlena v nejrůznějších krajích římské říše i za jejími hranicemi, zejména v Mesopotamii, kde židovský živel zůstával ještě z dob babylonského zajetí. Tato t. zv. diaspora [*rozptýlení] byla soustředěna hlavně v městech, nejvíce ve světových velkoměstech [Alexandrie, Antiochie, Řím],

a podléhala v rozličném stupni kulturnímu vlivu svého okolí, což se jevílo nejnápadněji přijetím řeckého jazyka [hellenisací]. Na této diasporní půdě vznikl také veliký pokus Filona z Alexandrie [v první polovině I. stol. po Kr.] spojit sz poselství s myšlenkovým dědictvím řecké [platónské] filosofie. Ale ani v palestinském židovstvu nebyly poměry jednoduché. Z NZa i z jiných zpráv víme o rozličných bohosloveckých a náboženských směrech [*fari-zeové, *saduceové], ano i o bratrstvech sektářského rázu, jakým byli na př. t. z v. esejci a s nimi příbuzná, ne-li totožná sektářská pospolitost, jejíž spisy jsou od několika let objevovány v jeskyních v okolí Mrtvého moře. K tomuto rozrůžňování docházelo jak z vnitřních židovských podmínek při řešení otázek daných sz dědictvím [na př. o smyslu a správném použití *zakona], tak vlivem cizích náboženských proudů, zejména hellenistického synkretismu [viz *Rekové lc-d, str. 825] a náboženství iránského. Zdá se, že pod těmito vlivy právě na půdě palestinského židovského sektářství nejdříve vznikly náboženské spekulace, které později vyústily v t. zv. gnosticismus [sr. *Poznání, str. 708, *Umění].

Všecko toto směřové a duchovní rozrůžňování se odehrávalo na pozadí dlouho trvajícího a vnějším průběhem velmi proměnlivého zápasu o národní svobodu palestinského židovstva. Hlavními mezníky tohoto zápasu jsou nejprve úspěšný osvobozený boj makkabejský r. 168-142 př. Kr., dále připojení Palestiny k římské říši r. 63 př. Kr., následující složité osudy židovstva za polosamostatných panovníků herodovského rodu, střídajících se s přímou správou římských místodržících [41] př. Kr.-66 po Kr.] a nakonec dva velké, tragickou katastrofou skončivší pokusy o svržení nadvlády římské r. 66-70 a 132-135 po Kr. [sr. *Izrael 9-10]. V tomto asi třisetletém období byl vnitřní život židovstva do velké míry ovládan otázkou, zda a v jakém smyslu patří k samé podstatě Izraele, aby byl po stránce politické opět nezávislým národem, a v kladném případě, jakými cestami má o tento cíl usilovat. Hlavní směry a skupiny židovské se od sebe odlišovaly v neposlední řadě tím, že si na tyto otázky dávaly odlišné odpovědi. *Saduceové, vycházející hlavně z kněžských a zámožných vrstev, klonili se k tomu spokojiti se dosti širokou mírou samosprávy, kterou pružná politika římská v některých obdobích poskytovala herodovským vladařům i jerusalemské nejvyšší radě [synedriu]. Lidovější farizeové se nevzdávali živé naděje na plnou nezávislost Izraele doufajíce, že se jí lidu židovskému dostane od Boha v odplatu za poslušné, přesné a obecně zachovávané zákona. Lze tedy v jistém smyslu říci, že podle jejich pojetí závisela existence Izraele v prvé řadě na jeho náboženské, »církevní« základně a že jeho národní, politická stránka je druhotná a odvozená. Podobné pojetí měly i sekty esejského rázu. Naproti tomu radikální skupiny, pro něž se časem ustálilo označení zeloté [»horlivci«], usilovaly dosáhnouti

organisováním vojenským povstáním národní nezávislosti Izraele, která pro ně byla podstatným znakem království Božího. Při čtení NZ-a nesmíme zanedbat tento soubor otázek, který zřetelně proráží na př. Mk 12,13-17 [peníz daně], L 23,2; J 19,12 [Ježiš obžalován z pobuřování proti císaři], J 18,37 [království Ježíšovo není z tohoto světa]. Z těchto a podobných míst je zřejmé, že Ježíš i jeho církev řešili tyto otázky novým způsobem, odlišným ode všech směrů židovských: království Boží není svázáno s národem židovským a nemá vůbec mocenskou povahu, není však ani jen niterným stavem srdcí, nýbrž je novým člověčenstvím, novým stvořením veškerého bytí vnitřního i vnějšího, osobního i pospolitého. Obec vyznavačů Ježíše Krista, jeho církev, je pak prorockou předjím-kou tohoto nového bytí.

4. V synoptických evangeliích, a to právě proto, že jsou zakotvena v situaci palestinského židovstva, čteme slovo Židé atd. jen zřídka, a to většinou v situacích, v nichž jsou příslušníci Izraele viděni a označováni z vnějšku, se strany pohanů [sr. na př. Mt 2,2, 27,11.29.37; L 23,37]. Za to se několikrát vyskytuje slovo Izrael, jímž Židé označovali sami sebe jakožto příslušníky pravého lidu Hospodinova [sr. Mt 8,10, 9,33, 10,6, 15,24-31, 19,28, 27,42]. Ve čtvrtém evangeliu je tomu právě naopak: naprosto převládá slovo Žid, židovský, jehož se někdy užívá takovým způsobem, jako by Židé představovali jakousi už ustálenou frontu protivníků Ježíše a jeho učedníků, o nichž jako by se už zapomnělo, že přece také byli příslušníky lidu židovského. Odráží se tu pozdější situace misijních sborů, jasně vysvítající na př. z knihy Sk, kdy křesťanství v hellenistické oblasti naráželo na tuhé nepřátelství diasporních synagog. Zajímavý je stav věcí u Pavla. Když mluví jakoby z vnějšku o příslušnících izraelské pospolitosti anebo když polemizuje proti spoléhání na vnější náboženské úkony a církevní znaky [na př. na obřízku], užívá slova Žid atd. Tak je tomu v prvních kapitolách Ř a ve většině ostatních listů. Když však Ř 9-11 mluví o tom, jaké místo má lid staré smlouvy v plánech a činech Božích, užívá důsledně slova Izrael. Podobně tomu je i v některých jiných nz spisech [Sk, Zj]. S.

Židoviny [Sd 4,21n; 5,26; Pís 4,3], místo na skráních mezi čelem a uchem, tedy spánek, kde je t. zv. židka kost, t. j. měkká, řídká, snadno porušitelná.

Židům. 1. Epištola k Židům je v Kralické bibli uvedena jako poslední z listů Pavlových. Je to však sotva skutečně epištola, t. j. list. Nemá obvyklý dopisový úvod a celým rázem jest spíše pojednáním nebo ještě spíše kázáním než dopisem. Podobně pochybné je autorství Pavlovo. Ve spisu samém se jméno Pavlovo neuvádí. Uhlazená spisovná řečtina Žd se výrazně odlišuje od lidovější, ale také údernější mluvy Pavlovy. Také theologicky jsou zřetelné rozdíly; na př. víra nebo ospravedlnění jsou rozdílně osvětlovány, myšlenka velekněžství Kristova, pro Žd tak ústřední, je

u Pavla nanejvýš nezřetelně naznačena. Vzhledem k těmto a podobným rozdílům nepřekvapuje, že v staré církvi byl tento spis nejprve přičítán jiným autorům, na př. Barnabášovi, Lukášovi, Klementovi římskému. Teprve později, když apoštolské autorství bylo pokládáno za podmínku kanoničnosti [s výjimkou jen u Mk a L], byl i pro tento spis hledán apoštolský autor a nalezen v Pavlovi jednak pro zmínku o Timoteovi 13,23, jednak pro podobnost některých temat. Tvrzení o Pavlově autorství se však prosazovalo jen ztěžka a pomalu zejména v západní [latinské] části církve a bylo znovu opuštěno v reformaci. Luther i Kalvín věděli a bez rozpaků prohlašovali, že Pavel nemůže být autorem tohoto spisu. V Lutheřově německé bibli není až podnes Žd v řadě listů Pavlových. I když se potom poreformační protestantská orthodoxy zase vrátila k tvrzení o Pavlově autorství Žd, bylo po nastoupení novodobého kritického zkoumání vzniku biblických knih brzo seznáno a dnes je takřka jednomyslně uznáno - s jistou opatrností vlastně i mnohými bohoslovci katolickými — že Pavel autorem Žd není. Pokusy najít autora aspoň hypotheticky [Priscilla? Barnabáš?] nejsou dnes o nic zdařilejší než byly v době starocírkevní. Nelze než souhlasit s Origenem, největším starokřesťanským učencem [zemřel r. 254], že toliko Bůh sám ví, kdo je pisatelem Žd.

2. Ani určení adresátů není nesporné. Označení »Židům« není obsaženo ve vlastním textu spisu, nýbrž jen v nadpisu, který je pozdějšího původu. V originále ostatně zní »Hebrejcům«, nikoli »Židům«. Slovem »Hebrejci« jsou Sk 6,1 a snad i 2K 11,22, F 3,5 označováni hebrejsky [správněji aramejsky] mluvící Židé na rozdíl od hellenisovaných [jazykově pořečtých] příslušníků diaspory. Bylo by však překvapující, kdyby právě čtenářům tohoto původu byl určen spis, který je napsán nejlepší řečtinou z celého NZ-a. Pravděpodobně je název spisu založen jen na dávném dohadu, odvozeném z toho, že se v něm nejen hojně cituje SZ, nýbrž že jeho předním thematem je poměr osoby a díla Ježíše Krista k starozákonní izraelské bohoslužbě. Podobný zájem o SZ však nebyl omezen jen na křesťany židovského původu. Vždyť se na př. i t. zv. list Klementův, psaný někdy kolem r. 95 jménem římského sboru do korintského a zařazovaný mezi »apoštolské otce«, opírá velice vydatně o SZ a předpokládá tedy, že v obou sborech, skládajících se velkou většinou z údů pohanského původu, bylo sz Písmo živým a dobře známým základem křesťanského myšlení.

3. O sboru či okruhu, pro nějž je tento spis určen, můžeme tedy vědět jen to, co vysoudíme z jeho vlastního obsahu. Ž 13,24 vysvětluje, že tento okruh byl v nějakém vztahu k Itálii; pravděpodobně šlo o sbory italské, snad zvláště o sbor v Římě. Doba, kterou máme před sebou, je patrně aspoň o generaci vzdálena od

[1350] Židům

prvopočátku křesťanství [Žd 2,1-3; 5,12; 6,1-6; 10,32nn]. V té době se projevovala jistá ochablost v osobním životě víry i v soudržnosti sborového bratrstva [Žd 2,3; 3,12; 4,1-11; 10,25; 12,12]. Vedle jisté zvykovosti a unavenosti, která se vždy dostavuje za nějaký čas po prvotním nadšení, pravděpodobně tímto směrem působila i nejistota, zda uplývání času a tedy oddalování druhého příchodu Kristova neo-třásá spolehlivostí naděje v jeho konečný den. Všecko to vedlo až k nebezpečí odlučování od sboru a odvrácení od Krista [Žd 4,11; 6,6]. Toto nebezpečí bylo zesilováno tlakem pohanského okolí a protivenstvími, s kterými se údově s této strany setkávali [Žd 10,32-34; 11,25]. Nezdá se však, že by bylo šlo o soustavné úřední zákroky a o vrcholné ohrožení života: zkouška nešla ještě do krve [Žd 12,4]. Spíše sluší mysliti na náhodné výbuchy nevole části obyvatelstva starověkých velkoměst, které se mohly obrátit proti křesťanskému sborům podobně jako se obracely proti Židům. Některé náznaky ukazují, že aspoň pro část sboru ještě nebezpečnější než vnější ohrožení bylo pohrdání, které starověcí vzdělanci a jiní příslušníci zámožných vrstev projevovali lidovému hnutí, jakým bylo prvotní křesťanství. Proto se asi Žd 11,25n mluví nejen o trpění protivenství, nýbrž i o snášení pohanění Kristova, což se staví proti lásce k bohatství [»zbožík« a k »časnému a hříšnému pohodlí«]. Vybraná řečtina spisu by se zvláště dobře vysvětlila, kdybychom předpokládali, že jde o snahu vzdělaného vůdce církve napomenout zejména příslušníky soudobé inteligence uvnitř církve, aby se pro svou vzdělanou povýšenost neodcizovali chudé a převážně z lidových vrstev pozůstávající církevní pospolitosti.

4. Všecky tyto znaky i náznaky ukazují, že dobou vzniku Žd je sklonek I. století, nejspíše ještě nějaký čas před r. 95, kdy asi začalo první rozsáhlejší pronásledování křesťanů za císaře Domitiana.

5. Účelem Žd je zasáhnouti do oné duchovně a mravně nebezpečné situace a působit k oživení víry, utvrzení věrnosti a stmelení bratrské pospolitosti. Jde tu tedy vskutku spíše o kázání čili homilii, která byla příslušným sborům zaslána s dovětkem dopisového rázu [13,22-25]. Tento praktický účel spisuje nejjasněji patrný v t. zv. parenetických [t. j. zároveň útěšných i napomínajících] oddílech spisu 2,1-4; 3,7-4,13; 5,11-6,20; 10,19-13,21. Do této parenetické souvislosti patří i slavná kapitola 11., vykládající povahu a životní smysl skutečné, vytrvalé a statečné víry. Tyto oddíly se střídají s jinými, v nichž převládají výklady věroučné, zdánlivě theoretické: místo Kristovo v odvěkém spasitelném dění Božím a jeho vyvýšenost nad anděly 1,1-14; význam jeho ponížení i povýšení nad Mojžiše 2,5 - 3,6; pravé velekněžství Kristovo 4,14-5,10; 7,1 - 10,18. Avšak ani tyto oddíly nejsou nikterak samoučelným theoretisováním.

Vyvýšenost Ježíše Krista i jeho velekněžské dílo, naplňující a ukončující veškerou sz bohoslužbu, jsou čtenářům předkládány jako povzbuzení i závazek pro zápas o cestu víry.

6. K charakteristickým myšlenkám Žd patří předně některé rysy jeho christologie [učení o Kristu]. Na jedné straně zdůrazňuje jeho jedinstvo jako pravého Syna, jeho účast při díle stvoření, definitivnost zjevení jím přineseného, vyvýšenost nade vším stvořením [kap. 1-2]. Na druhé straně s mimořádnou zřetelností a důrazností ukazuje na rysy skutečného, pozemského člověčenství Ježíšova: Ježíš skutečně trpěl [2,18], v úzkostech a slzách volal k Otci, šel pozemskou lidskou cestou, na níž se ze svého utrpení učil poslušnosti, a právě tím došel svého pravého cíle a určení čili dokonalosti [5,7-9]. Toto zdánlivě rozporné spojení božské a lidské stránky Ježíšovy je v pozadí celého nz svědectví, není nikde však snad vyjádřeno tak výrazně jako v Žd. Pojmovým spojením těchto dvou stránek je představa dokonalého a bezhříšného velekněze, který v plné solidaritě s ostatními lidmi přináší konečnou a jedinou oběť, jíž jest on sám, aby všem otevřel cestu do pravé svatyně království Božího [sr. 6,19nn; 7,26-28; 9,11-14; 10,11-14.19-25 a j.]. Kristovo velekněžství, už nyní účinné a víře přítomné, je také východiskem odpovědi na pochybnosti vznikající z oddalování očekávaného příchodu Kristova. Pisatel Žd se této naděje nevzdal, naopak ji důrazně připomíná [10,37, sr. 12,26], ale přitom klade důraz na víru, která je nejen pevnou jistotou o uskutečnění budoucí naděje, nýbrž i jistotou neviditelné, ale skutečné přítomnosti Kristově a proto i vítěznou vytrvalosti ve všech zkouškách života [kap. 11.]. Tomuto pojetí víry je podřízeno a tím zabarveno i thema ospravedlnění, které Žd přejímá z duchovního odkazu Pavlova [10,34-39; viz str. 565]. Zvláštní potíže působily theologickému myšlení už od dob Lutherových výroky, které popírají možnost nového pokání a odpuštění pro údy církve, kteří padnou [6,4-6; 10,26-31; 12,17]. Pisatel má na mysli lidi, kteří jsou nevěrní své víře v Krista z bázně nebo také z vypočítavého prospěchářství a přitom si svůj postup předem ulehčují lehkomyšlným spoléháním na zaslíbené odpuštění Boží. Jde tedy spíše o výstrahu proti brání milosti Boží nadarmo [sr. 2K 6,1] než o abstraktní povšechné popírání možnosti druhého pokání. - Charakteristický pro Žd je způsob používání a vykládání SZ-a: hlavní sz skutečnosti, zejména chrámová bohoslužba, jsou předobrazem nebo předstíněním pravého a konečného zjevení v Ježíši Kristu [t. zv. typologický výklad, sr. str. 986].

7. Přehled rozdělení Žd:

I. Zjevení Boží v Synu a jeho vyvýšenost nad starou smlouvou [1,1 - 4,13]:

1. Syn nad anděly 1,1 - 2,4. 2. Ponížení Syna 2,5-18. 3. Syn nad Mojžiše 3,1-6. 4. Zaslíbení odpočinutí 3,7-4,13.

II. Ježíš pravým veleknězem [4,14-10,18]: 1. Přípravný výklad 4,14-5,10. 2. Držet